

૧૨૦. એક નવજુવાન ઈબાદત ગુઝાર સ્ત્રી ઉપર ખુદાના ખૌફનો પ્રભાવ

હઝરત માલિક બિન દીનાર રહમતુલ્લાહ અલયહ ફરમાવે છે કે હું ખાનએ કઅબાનો તવાફ કરતો હતો ત્યારે મેં જોયું કે એક જુવાન ઈબાદત ગુઝાર ઔરત કઅબાનો પરદો પકડી કહી રહી છે કે “ઈલાહી! ઘણી બધી શહવતોની લહેજત તો જતી રહી પણ તેનો અઝાબ બાકી રહ્યો. ઈલાહી તારી પાસે દોઝખ સિવાય કોઈ બીજી સજા કે અદબની ચીજ નથી?” અને આટલું કહીને તેણીએ રડતાં રડતાં સવાર પાડી દીધી. મેં તેણીનો આ હાલ જોઈ માથુ કુટ્યું અને ચીસ પાડી કે અલ્લાહ અમારા હાલ પર રહેમ ફરમાવે. (કસસુલ અવલિયા)

૧૨૧. એક બકરા ચરાવનાર ઔરત

બની ઈસરાઈલના કિસ્સાઓમાં એક કિસ્સો આ પ્રમાણે છે. એક આબિદે લાંબી મુદત સુધી અલ્લાહ તઆલાની ઈબાદત કરી. એક દિવસે તેણે રાત્રિ ટાણે સ્વપ્ન જોયું કે અમૂક બકરાં ચારનાર ઔરત જન્નતમાં તારી સાથી બનશે. આબિદે સવારે ઉઠીને તે ઔરતની નિશાની પૂછીને તેણીને શોધી કાઢી પછી તે આબિદ પેલી ઔરતને ત્યાં ત્રણ દિવસ સુધી મહેમાન રહ્યો જેથી કરીને એ તે ઔરતના હાલ ચાલ અને કામકાજને જોઈ શકે.

આબિદ તો રાત્રે ઈબાદતમાં ખડા થઈ જતા પણ પેલી ઔરત સૂઈ જતી. એ દિવસે રોઝો રાખતા પણ પેલી ઔરત રોઝો ઈફતાર જ કરતી. આબિદે તેણીને પૂછ્યું “શું આ સિવાય પણ તારો કોઈ અમલ છે?” પેલી ઔરતે કહ્યું “મારો બીજો અમલ કોઈ પણ નથી જે તમે જોયો હોય. હું તો મારા બારામાં કંઈ જાણતી નથી. પણ આબિદે કહેતા રહ્યા કે “ના ના, તું કંઈ ભૂલતી હોઈશ જરા યાદ કરી જો ને”

તેણીએ જણાવ્યું મારામાં એક નાનકડી આદત છે અને તે એ છે કે જ્યારે હું સખ્તીમાં હોઉં છું ત્યોર એ વાતની તમન્ના નથી કરતી કે હું સારી હાલતમાં હોઉં અને જો બીમાર પડી જાઉં છું તો એવી આશા નથી રાખતી કે હું સાજો થઈ જાઉં. જો હું ક્યારેક તડકામાં હોઉં છું તો છાંયડાની ઉમ્મીદ નથી કરતી.

આ સાંભળી આબિદે પોતાના માથે હાથ મૂક્યા અને કહ્યું કે

આ નાનકડી આદત જ અસલમાં મોટી આદત છે જેનાથી આ આબિદ આજિઝ છે. (કસસુલ અવલિયા)

૧૨૨. એક દીવાની ઔરતનો અહેવાલ

હુન્નુન મિસરી રહમતુલ્લાહિ અલયહિ ફરમાવે છે કે એક વેળા હું ઈન્તાકિયાના એક પહાડ ઉપર જઈ રહ્યો હતો. મારી નજર એક એવી દીવાની સ્ત્રીના ઉપર પડી જેણે ઊનનો ઝભ્મો પહેર્યો હતો. મેં તેને સલામ કરી તો તેણે જવાબમાં કહ્યું “વઅલયકુમુસ્સલામ શું તમો હુન્નુલ મિસરી છો?”

મેં તઅજ્ઞબથી પૂછ્યું “તેં મને કંઈ રીતે ઓળખ્યો?”

તેણે જવાબ આપ્યો “મહેબૂબે હકીકીની મઅરેફતથી”

પછી કહેવા લાગી “હુન્નુલ હું પૂછું છું કે સખાઅ શું વસ્તુ છે?”

મેં કહ્યું “સખાઅ એટલે આપવું છે”

તે બોલી “એ તો દુનિયાની સખાવત છે. દીનની સખાવત કંઈ છે?”

મેં જવાબ આપ્યો “અલ્લાહ તઆલાની ફરમાબરદારીમાં કોશિશ કરવું.”

એ સાંભળી તે બોલી “જ્યારે બંદો ઈતાઅત કરે છે તો મહેબૂબે હકીકી દિલને નૂરથી ભરી દે છે. પણ તે વખતે તેનાથી કંઈ પણ માંગવામાં ન આવે. અય હુન્નુન ! વીસ વરસોથી મારો ઈરાદો થાય છે કે તેનાથી એક ચીજ તલબ કરું પણ મને આમ કરતાં શરમ આવે છે. જો હું આમ કરીશ તો એક બૂરા મજૂર સમાન બની જઈશ કે આવો મજૂર કામ પુરું થતાંજ મજૂરી માંગે છે અને આ કારણે જ હું તેની તઅઝીમ અને જલાલના કારણથી કામ કરું છું.” આટલું કહીને તે રવાના થઈ ગઈ. (મિસાલી ખવાતીન-૨૬૮)

૧૨૩. એક ખાતૂનની દીનદારીનો કિસ્સો

આ કિસ્સો હઝરત મવલાના અબ્દારૂલ હક સાહેબ (રહ.)એ પોતાની એક વઅઝમાં બયાન ફરમાવ્યો હતો.

અમારા એક દોસ્ત છે. તેમની એક બહેનનો મારી સાથે

ઈસ્લાહી તાઅલ્લુક છે. અમારા બન્ને વચ્ચે પત્ર વ્યવહાર ચાલે છે. તેણીનો રિશતો હૈદ્રાબાદ દક્કનમાં થઈ ગયો. ત્યાર બાદ તેણીને અમેરીકા જવું પડ્યું. તેણીના સસરા તો જુમ્હાની નમાઝ પઢી લેતા હતા પણ તેણીના શૌહર તો તેમાં પણ આળસ કરતા હતા. નમાઝની પાબંદી પણ કરતા ન હતા. તેણીએ મને આ બારામાં પત્ર લખ્યો કે મારે આવા વાતાવરણમાં આવવું પડ્યું છે બોલો શું કરું? મેં તેણીને લખ્યું કે તમો જે બુઝુર્ગોની કિતાબો પઢો છો તેને ત્યાંજ રહેવા દો. તેમને તે કિતાબો પઢવા માટે કંઈ પણ ન કહો ફક્ત તેમની નજરે ચઢે એવી જગ્યાએ કિતાબોને ગોઠવી દો અને તેમની સેવા ચાકરી કરવામાં સહેજ પણ ક્યાશ ન આવવા દેજો. તેમનો અમલ તેમની સાથે છે. થોડાક દિવસો પછી પત્ર આવ્યો કે મેં કિતાબો તેમની નજરે પડે એવી જગ્યાએ ગોઠવી દીધી છે અને બન્યું એવું કે મારા સસરાની તબિયત અચાનક બગડી ગઈ એટલે આરામ કરવા માટે તેમને ઘરમાંજ રહેવું પડ્યું. હવે તેઓ શું કરે? કંઈ કામકાજ જેવું તો છે નહીં તો તેમણે કહ્યું કે કોઈ કોઈ કિતાબો વાંચી સંભળાવો એટલે મેં તેમને કિતાબોમાંથી થોડું થોડું સંભળાવવા માંડ્યું. આ સાંભળી સાંભળીને સસરાજી થોડા દિવસોમાં નમાજ બની ગયા. એ પછી પત્ર આવ્યો કે હવે શૌહર સાહેબ જુમ્હાની નમાઝ પઢવા લાગ્યા છે અને થોડા સમય પછી તો તે પણ નમાઝના પાબંદ બની ગયા. એ રીતે સળંગ છ વરસની મહેનત પછી એવી અસર થઈ કે શરઈ દાદી પણ રાખી લીધી અને હજનો ફર્જ પણ અદા કર્યો એ સાથેજ તેણીએ પોતાના બાળકની તરબિયત પણ એ પ્રકારે કરી કે જ્યારે તેની ઉંમર છ વરસની થઈ તો તે મિશન સ્કૂલમાં ભણવા ગયો. સ્કૂલમાંજ નાસ્તા વિગેરેની વ્યવસ્થા થતી હતી. સ્કૂલની ઝિમ્મેદાર ઔરતોએ જ્યારે બાળકને ખાવાની ચીજો આપી તો તેણે તે ચીજો ખાવાથી ઈન્કાર કરી દીધો. શાળાના સંચાલકે ઘરે ફોન કરીને જાણ કરી કે તમારૂં બાળક ખાવાનું ખાવાનો ઈન્કાર કરે છે. આ સાંભળી તેણીએ જવાબ આપ્યો કે “તેને મેજ મના કર્યો છે. ત્યાંનું ખાણુ અને પીણું ઠીક નથી.” અહીં એ જોવા જેવું છે કે ઉલ્ટા વાતાવરણમાં એક બાળક છે જે ખાતુ પીતુ નથી. આ બધી તરબિયત અને સારા ઉછેરની અસર છે. મારી બહેનો! જો ઈન્સાન નિરંતર કોશિશ કરે હિમ્મત ન હારે. જો ઈન્સાન પોતાના કામમાં ધ્યાન પૂર્વક અને ખરા દિલથી મશગુલ રહે છે તો તેને અચૂક લાભ થાય છે. (મન્સબે મોમિન)

૧૨૪. એક નેક બાંદીના આંસુ

હઝરત અતાઅ (રહ.) ફરમાવે છે કે હું એક વાર બજારમાં ગયો. જ્યાં એક બાંદી વેચાઈ રહી હતી. લોકો કહેતા હતા કે એ પાગલ, દીવાની છે. રાત પડી અને તેનો થોડોક હિસ્સો ગુજરી ગયો તો મેં જોયું કે એ ઉઠી અને તેણીએ વુઝૂ કર્યું અને ત્યાર બાદ નમાઝ પઢવી શરૂ કરી દીધી. નમાઝમાં તેનો એ હાલ હતો કે રડતા રડતા જાણે કે તેનો જીવ જતો હતો. (ફઝાઈલે સલાત)

૧૨૫. એક નેક ઔરત

અહમદ બિન અલી અલહવારી કહે છે કે એક વાર હું શામમાં એક કબ્રસ્તાનના કુબ્બામાં હતો. જેનો દરવાજો જ ન હતો, તેના પર કેવળ શણનો ટાટ લટકતો હતો. અચાનક કોઈએ આવી ખખડાવ્યું. મેં પૂછ્યું “કોણ છે?”

એક ઔરતે કહ્યું “હું એક ઔરત છું જે રસ્તો ભૂલી ગઈ છું. મને રસ્તો બતાવી દો.” મેં પૂછ્યું “તૂ કયો રસ્તો પૂછે છે? આ સાંભળીએ રડવા લાગી અને કહ્યું કે અહમદ! નજાતનો રસ્તો, મુકતીનો માર્ગ”. મેં કહ્યું “અફસોસ આપણા અને નજાતની મંઝિલ વચ્ચે ઘણી ખાઈઓ અને ધારીઓ તળેટીઓ છે અને આ મુશ્કેલ માર્ગ સાદી જિંદગી, સહીહ મામલાઓ અને દુનિયાથી સંબંધ છોડવાથી પાર કરી શકાય છે.”

આ સાંભળી તે ઘણુંજ રડી અને પછી તેણે કહ્યું “અય અહમદ! તે ઝાતે પાક છે જેણે તારા અંગ ઉપઅંગોને તે ટૂકડા ટૂકડા થવાથી સુરક્ષિત રાખ્યા અને તારા દિલને ફાટી જવાથી બચાવ્યો.” તે પછી તેણી બેભાન થઈ ઢળી પડી અને જ્યારે મેં તેને હલાવીને જોઈ તો તે મરી ગઈ હતી. (સાલેહીન કે આંસુ)

૧૨૬. હઝરત બરીરહ (રહ.)

ઈબ્ને અલાઅ સઅદી (રહ.) કહે છે કે મારા કાકાની દીકરીનું નામ બરીરહ હતું. તે ઘણી જ ઈબાદત ગુઝાર હતી અને કુર્આને શરીફની નિરંતર તિલાવત કર્યા કરતી હતી. કુર્આન પઢતી વેળાએ જ્યારે એ એવી આયત ઉપર આવતી જેમાં અઝાબનો ઉલ્લેખ થતો

ત્યારે તે રડવા લાગતી. આમ ઘણું ઘણું રડવાના કારણે તેણીની આંખોની રૌશની ચાલી ગઈ. કેટલાંક ભાઈઓએ આપસમાં મશવરો કર્યો કે આટલું બધું રડે છે એનાથી ટોકીયેં. ભાઈઓ કહે છે કે અમે બધા તેણીના પાસે ગયા અને પૂછ્યું “બરીરહ કેમ છો?” જવાબ મળ્યો કે મહેમાન છું જે એક અજાણી જમીન ઉપર પડેલી છું અને એ વાતની વાટ જોઉં છું કે ક્યારે કોઈ બોલાવે અને હું જાઉં.” અમે કહ્યું “હવે આ રડવાનું ક્યાં સુધી ચાલુ રહેશે. આંખો તો ચાલી ગઈ.” આ સાંભળી તેણીએ કહ્યું કે જો મારી આંખોના માટે ખુદાને ત્યાં કંઈ બેહતરી છે તો દુનિયામાં જે કાંઈ તેમાં હતું તે જતું રહ્યું. તેનાથી શું નુકશાન? અને જો તેમની ખુદા સમક્ષ બુરાઈ છે તો આનાથી આધેક રડશે આમ કહી તેણીએ મહોં ફેરવી લીધું. લોકોએ કહ્યું ચાલો ઉઠો અહીંનો હાલ તો કંઈક અજબ જ છે. આપણા જેવો હાલ નથી.

(મિસાલી ખવાતીન-૩૮૪)

૧૨૭. હઝરત રહલા આબિદહ (૨૯.)

હઝરત ખવાસ (૨૯.) કહે છે કે અમે રહલા આબેદાની પાસે ગયા. તેણીનો એ હાલ હતો કે તે રોઝા રાખી રાખી કાળી પડી ગઈ હતી અને રડી રડીને આંધળી થઈ ગઈ હતી અને નમાઝ પઢી પઢી સુકાઈ ગઈ હતી. નમાઝ તે બેઠા બેઠા પઢતી હતી. અમે તેમને સલામ કરી અને અમૂક બયાન અલ્લાહના દરગુઝરના બારામાં કર્યા જેથી તેમનો મામલો આસાન થાય. તેમણે અમારી વાત સાંભળીને મોટી ચીસ પાડી અને કહ્યું “મન આનમ કે મન દાનમ” જખ્મી અને જિગર ટૂકડે ટૂકડા છે. હું એમ ચાહું છું કે કાશ ખુદા તઆલા મને પયદા ન કરત અને દુનિયામાં મારો ઝિક ઉલ્લેખ ન થાત. આટલું કહી એ ફરી નમાઝ પઢવામાં મશગુલ થઈ ગઈ.

(મિસાલી ખવાતીન-૩૮૪)

૧૨૮. ઈમામ તહાવી (૨૯.)ની સાહબઝાદી

ઈમામ તહાવી (૨૯.)ની સાહબઝાદી એવી તાલીમ ધરાવતા હતા કે ઈમામે મમદૂહ હદીસ અને ફિકહ બન્ને પોતાની દીકરી સમક્ષ બોલતા અને તેણી તેને લખી લેતા હતા.

બલકે ઈમામ સાહેબની વફાતનું કારણ પણ આ સાહબઝાદીના

હિજાબ અને હયાને કારણે થયું. એક વાર તેઓ પોતાની સાહબઝાદીને ફિકહના મસાઈલ લખાવી રહ્યા હતા ત્યારે કેટલાક ઔરતો બાબતના મસ્અલા જેવા કે સહશયન અને સંભોગથી સંબંધિત હતા. તેમાં એમ આવ્યું કે જ્યારે આપણે ઔરતોથી સહશયન કરીએ છીએ તો આવું થાય છે. દા.ત. ગુસલ વાજિબ થાય છે વગેરે વગેરે. સાહબઝાદીએ આ મસ્અલો લખ્યો અને ગયર ઈખ્તિયારી તૌર પર કંઈક શરમ સહીત સ્મિત કર્યું. તેણીના ઉપર ઈમામ તહાવી (૨૯.)ની નજર પડી ગઈ. તેઓ ઘણાંજ શરમિંદા થયા અને આ લજ્જા અને શરમને લઈ વફાત પામી ગયા. ઈન્ના લિલ્લાહિ વઈન્ના ઈલયહિ રાજિઉન.

જાહેર છે કે હયાદાર લજ્જાશિલથી હયા કરવામાં આવે છે તેનાથી જ્યાં ઈમામ મવસૂફ (૨૯.)ની પદાદારી જાહેર થાય છે ત્યાંજ સાહબઝાદીની લજ્જા અને શરમ અને પદાદારીની પણ સાબિતિ મળે છે કે તે પરદાની કેટલી હદ સુધી પહોંચી હતી કે જેણે બાપ પર હયા અને શરમની એટલી પ્રબળ પ્રભાવ અને અસર પાડ્યો કે તેઓ જાનબર થઈ ન શક્યા.

એક બોધ: આનાથી ઉપરના તબક્કાઓમાં અઝવાજે મુતહહરાત અને આમ સહાબિયાત (રદિ.) અને આપણા પૂર્વજો સામાન્ય પરહેઝગાર ખાતૂનો ઉપર દષ્ટિ પાત કરો અને વિચારો કે શું તેમના ઈલ્મ અને તાલીમમાં ઉંડાણ ત્યારે આધેક હતું જ્યારે હિજાબ (પરદો કરવું) મોટા પાયા ઉપર પ્રચલિત હતું કે આજે વર્તમાન મુસ્લિમ ખાતૂનો ઈલ્મ અને કમાલમાં આગળ વધેલી છે. જ્યારે દરેક પ્રકારની આઝાદી મનમાં પ્રવેશી ચુકી છે અને બે પર્દગી ચારે તરફ ફેલાઈ ગઈ છે. જો તાલીમ હાસિલ કરવામાં પરદો આડે આવતો હતો તો હઝરત આઈશા (રદિ.) પરદામાં બેસીને અને કોઈ પણ શાળા કે મદ્રેસામાં ગયા વિના આટલી જબરદસ્ત આલેમા કઈ રીતે બની ગયા કે મોટા મોટા ઉલમા અને સહાબા (રદિ.) પરદા પાછળ રહી તેમનાથી મસ્અલાઓ પૂછતા અને તેમને હલ કરતા હતા. અને ઈલ્મે નબુવ્વતનો અડધો હિસ્સો તેમના ભાગે આવી ગયો. હઝરત ખદીજતુલ કુબરા આરિફએ મનસબે નુબુવ્વત હતા. જેમણે પ્રથમ વહીના નાઝિલ થવાના સમયે હુઝૂર (સલ્વલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ)ને તસલ્લી અને ઈત્મિનાન આપ્યા હતા અને ઈલાજ બતાવ્યા કે જો મઅરેફતની વાત છે તો કોઈ આરિફ પાસેજ ઈલાજ કરાવવો જોઈએ અને એ પછી વર્કા બિન નૌફલ

પાસે લઈ ગયા. પછી બીજી સહાબિયા જેઓ ઉચ્ચ કોટિનો ઈલ્મ ધરાવતા હતા. અને મધ્યકાળમાં હઝરત રાબિઆ બસરિય્યહ (રહ.) અને રાબિઆ અદવિયા વિગેરે ઈલ્મ અને ઈરફાનમાં ઉચ્ચ મરતબો ધરાવતા હતા. આ બધીજ ખાતૂનો પરદામાં રહીને જીવન ગુજારતા હતા. (મિસાલી ખવાતીન-૧૨૯)

૧૨૯. મુહદિસાતનો ફિકહ અને ફતાવા

ઈમામ ઈબ્ને કય્યિમે બાવીસ સહાબિયાત જે ફિકહ અને ફતાવામાં મશહૂર હતી તેમની જોડે તશરિહ સ્પષ્ટતા કરી છે. શયખ અલાઉદ્દીન હન્ફી ફકીહ સમકંદી લેખક તોહફતુલ ફુકહાની સાહબઝાદી ફાતિમા એક મહાન ફકીહા હતી. તેમના શૌહર અલાઉદ્દીન કાસાની હિજરી સન ૫૮૭ એ તોહફતુલ ફુકહાની શર્હ અલબિદાયા વસ્સનાઈઅ લખી છે. આ શર્હ લખવામાં જો શૌહર દ્વારા કોઈ ભૂલ ચૂક થઈ જતી તો તેણી તેને સુધારાવી દેતી. ફતાવા ઉપર ફાતિમા, તેમના વાલિદ અને શૌહર એ ત્રણેની સહીઓ થતી હતી.

અમતુલ વાહિદ સતીના બિન્તે કાઝી હુસૈન બિન ઈસ્માઈલ મહામલીએ કુર્આન અને ફિકહને મહોંએ યાદ કરી લીધું હતું. તેણીએ ફિકહે શાફઈમાં ઉચ્ચ સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું હતું. અને શયખ અલી બિન અબુ હુરૈરહની સાથે ફત્વો આપતા હતા. અમતુર્રહમાન બિન્તે શયખ તકીયુદ્દીન બિન ઈબ્રાહીમ બિન અલી વાસ્તી ફિકહ અને ફતવામાં ભારે શૌહરત ધરાવતી હતી. તેણીને સિત્તુલફિકહના લકબથી ઓળખવામાં આવતા હતા. ઉમ્મે ઝયનબ ફાતિમા બિન્તે અબ્બાસ બગદાદિયા, ઈલ્મ પઢાવનાર, ફત્વા આપનાર, ઝાહિદા અને તે સમયની ખાતૂનોની આગેવાન હતા.

૧૩૦. મુહદિસાત ઔરતોમાં હિફઝે કુર્આન, તજવીદ અને તફસીર

હફસા બિન્તે શીરીને બાર વરસની ઉંમરમાં કુર્આને કરીમ તેના અર્થ અને મઆની સહિત હિફઝ કરી લીધા હતા. વળીએ તજવીદ અને કિર્આતમાં પણ ભારે હોશિયાર અને માહિર હતા. તેવું હિશામ રાવીનું બયાન છે. જ્યારે તેણીના ભાઈ મુહમ્મદ બિન શીરીનને કિર્આતના કોઈ મસ્અલાના બારામાં કંઈ શંકા ઉભી થતી તો તે પોતાના શાગિર્દોને કહેતા કે જાઓ હફસા પાસે અને તેમને પૂછો કે આને કેવી રીતે પઢવામાં આવે છે. તેણી દરેક રાતના અર્ધ કુર્આન શરીફ પઢતા હતા.

ફાતિમા નિશાપૂરિયા મશહૂર મુફસ્સિરા હતા અને કુર્આનના બારામાં ભારે સમજ ધરાવતા હતા. એક વાર ઈબ્ને મુલૂકે હઝરત ઝુન્નૂન મિસરીને પૂછ્યું કે આ ઔરત કોણ છે? ત્યારે તેમણે ફરમાવ્યું કે તેણી અલ્લાહ તઆલાના અવલિયામાંથી એક વલિયા છે અને મારી ઉસ્તાદની છે.

મયમૂના બિન્તે અબી જઅફર મદનિયા મશહૂર કારિયહ હતા. તેણીએ આ ઈલ્મ પોતાના વાલિદ પાસેથી શિખ્યો હતો.

ઈમામુલ કુર્આ અઈબ્ને જવઝીએ પોતાની સાહિબઝાદી સલમાના બારામાં લખ્યું છે કે તેણીએ કિરાઅતે સબ્આમાં કુરાને મજીદ હિફઝ કર્યું છે. કિરાઅતે અશરાની તાલીમ પણ ઉસૂલ અનુસાર હાસિલ કરી છે એ જમાનામાં કોઈ પણ મર્દ તેમની તુલનામાં મૌજૂદ નહતા.

ઝુબયદા ખાતૂન (ખલીફા હાફ્ઝ રશીદ અબ્બાસીના બીવી) ના મહેલમાં એક હજાર બાંદીઓ કુર્આને મજીદ પઢતી રહેતી હતી. તેમના પઢવાનો અવાજ મધમાખીઓને ગણગણાટ જેવો સંભળાતો હતો. મોગલ બાદશાહ શાહજહાંની પૌત્રી શહેજાદી શાદ ખાનમે રચહાન શૈલીમાં કમાલ લેખન શૈલીમાં એક કુર્આન મજીદ લખ્યું હતું અને રિકાઅ શૈલીમાં પોતાનું નામ અને વંશાવળી લખ્યા હતા. સફિયા બિન્તે ઈબ્રાહીમ હરમૈન શરીફેનની આબેદાત, ઝાહેદાત અને સુફિયાતની મુરશિદા હતી. તેણી ઈસ્લાહ અને તરબિયતની ખિદમત પણ કરતી હતી. મર્દ ફકીરો, ઝાહિદો અને આબિદો પણ તેમની ખિદમતનો લાભ ઉઠાવતા હતા.

ફાતિમા બિન્તે અબ્દિર્રહમાન હર્રાનિયાના બારામાં ખતીબ

બગદાદી અને ઈબ્ને જવઝીનું બયાન છે કે તે સુફિય્યાના લકબથી મશહૂર હતા. કારણકે તે સુફ (ઉનની કંમલ) જ પહેરતા હતા. તેણી લગભગ સાઠ વરસ સુધી પોતાના મુસલ્લા પરજ વિના બિસ્તરે ઉંઘી હતી. બીજો કોઈ બિસ્તર ન હતો.

ઔરતોમાં મદ્રેસાઓ અને ખાનકાહો ચોથી સદી સુધી ઘરોમાંજ તાલીમ વ તરબિયતના મરકઝો હતા. જ્યારે મદ્રેસાઓનો સિલસિલો કાયમ થયો તો તેણીઓએ ઔરતો માટે પણ મદ્રેસાઓ કાયમ કર્યા.

સ્પેનના મશહૂર અલિમા ફાઝેલા આલિમા બિન્તે મુહમ્મદ ઔરતોને દરેક જાતની તાલીમ આપતા હતા તેણી અલમુઅલ્લેમાના લકબથી મશહૂર હતા. તંદઉપરાંત મરિયમ બિન્તે અબૂ યાકૂબ શલબિયા હાજજા પણ મશહૂર મુઅલ્લેમા હતા. એ બન્નેના ઝનાના મદ્રેસાઓ હતા.

ઉમ્મુલ હુસૈન બિન્તે કાઝીએ મક્કા શયખ શિહાબુદ્દીન તબરીએ મક્કા મુકર્રમામાં ઘણા સાર્વજનિક અને લોકો ઉપયોગી કાર્ય કર્યા. ઈમામ ફારસીએ લખ્યું છે કે ઉમ્મુલ હુસૈને મક્કામાં યતીમોનો મદ્રેસો કાયમ કર્યો હતો.

સુલતાન સલાહુદ્દીન અય્યુબીના બહેન શહેઝાદી રાબિઅહ આલેમા ફાઝેલા હતા. તેણીએ મુલ્કે શામમાં જબલ મુકામે એક ભવ્ય મદ્રેસો બંધાવ્યો હતો મુત્યુ બાદ તેણીને તે મદ્રેસાના પટાંગણમાંજ દફન કરવામાં આવ્યા.

૧૩૧. હઝરત મરયમ ઉન્દુલુસિયા

તેણી પોતાના જમાના હિજરી સનની ચોથી સદીમાં એક ઉચ્ચ આલેમા તરીકે પંકાતી હતા. તેણીના વાલિદનું નામ અબૂ યાકૂબ અન્સારી હતું. તેણી ઉન્દુલુસ (સ્પેન) શહેરના શલબની રહેવાસી હતા પણ ત્યાં રહેવાનું છોડીને અશબીલીયામાં કાયમી રહેઠાણ બનાવી લીધું હતું. તેણીએ દીની અને દુન્યવી ઈલ્મોમાં ભારે નામના પ્રાપ્ત કરી હતી. ઈલ્મ હાસિલ કરી લીધા પછી તેણીએ અશબીલીયામાં એક દર્સગાહ કાયમ કરી હતી. જેમાં ઈલ્મની શોખીન ખાતૂનો દૂર દૂરથી આવીને તેમનાથી તાલીમ હાસિલ કરતી હતી. એવું કહેવામાં આવે છે કે અશબીલીયાના મોટા મોટા ઊંચા ખાનદાનની વહુ બેટીઓ પણ તેમનાથી ઈલ્મ મેળવવામાં ગર્વ અને ગૌરવ અનુભવતી હતી. તેણે

તેમને ખૂબ મહેનત અને તવજ્જુહથી દીની ઈલ્મો ઉપરાંત મઆની, બયાન, બદીઅ, શેઅર અને સાહિત્યની તાલીમ પણ શીખવતા હતા. ઘણું ખરૂ તેમની દર્સગાહમાં તાલીમ પામેલ ખાતૂનોનો ઉચ્ચ અને ઈઝઝતદાર પરિવારોમાં રિશતો— સગપણ થઈ જતા હતા.

હઝરત મરયમને હજ કરવાની સઆદત પણ મળી હતી એટલે લોકો તેણીને હાજજાહ પણ કહેતા હતા. મરયમ ન કેવળ ઉચ્ચ દરજ્જાની આલેમા હતા બલ્કે એક સાચી મોઅમિના પણ હતા. તેણી ઘણીજ સખ્તાઈથી શરીઅતના હુકમોની પાબંદી કરતા હતા અને તેના કારણે પૂરા દેશમાં તેમનો ભારે આદર અને એહતેરામ કરવામાં આવતો હતો. તેણીને શેઅર અને શાયરીનો પણ શોખ હતો. અલ્લામહ મુકરીએ તેમના કાવ્ય સંગ્રહ “નફહતુત્તયિબ”માં તેમના સંખ્યાબંધ શેઅરોનું સંપાદન કર્યું છે. આ ઉપરથી માલમ પડે છે કે તેણી એક ઉચ્ચ દરજ્જાની શાએરા હતા. હઝરત મરિયમે લાંબી જિંદગી ગુજારી અને હિજરી સન પાંચમીના આરંભમાં તેમની વફાત થઈ. (મશાહીર નિસ્વાં)

૧૩૨. હઝરત મુલૈકા (૨૯.) બિન્તે મુન્કદિર

હઝરત માલિક બિન દીનાર રહમતુલ્લાહિ અલયહિથી રિવાયત છે કે એક દિવસે અમો ખાનએ કઅબાના તવાફમાં મશરૂફ હતા કે મેં એક ખાતૂનને જોઈ જે હજરે અસ્વદ પાસે ઉભી હતી અને રડતાં રડતાં કહેતી હતી. “અય મારા અલ્લાહ ! મારા ઉપર રહમ ફરમાવ. અય મારા અલ્લાહ ! મારા ઉપર રહમ ફરમાવ. હું તારા ઘરમાં ઘણાજ દૂરથી આવી છું. અય મારા પરવરદિગાર ! હું તારા રહમ અને કરમની ઉમ્મીદ પર આવી છું તુ મને આ દુનિયામાં કોઈની મોહતાજ ન બનાવ.”

હઝરત માલિક બિન દીનાર (૨૯.) કહે છે અમે લોકો એ ખાતૂનની અહોઝારી અને રૂદનથી ભારે પ્રભાવિત થયા અને તેણીના રહેઠાણનું સરનામું મેળવ્યું. જેથી તેણીના હાલાતથી માહિતગાર થઈ શકાય. પછી અમે તેના રહેઠાણે પહોંચ્યા અને કેટલીયે વાર સુધી તેમના જોડે જુદા જુદા વિષયો પર વાતચીત કરી. ત્યાર પછી તેણીએ કહ્યું કે “હવે આપ લોકો તશરીફ લઈ જાવ. આટલી વાર સુધી તમે મને વાતચીતમાં મશગૂલ રાખી અને એ રીતે મને મારા રબની ઈબાદતથી

વંચિત રાખી. આ રિવાયત કરનાર રાવીનું બયાન છે કે તે ખાતૂનનું નામ મુલૈકા (રહ.) બિન્તે મુન્કદિર હતું.

(સિફતુસ્સફવહ લિઈબ્ને જલ્લી, ભાગ-૨, પાના-૧૧૩)

૧૩૩. હઝરત ઉમ્મે હાઝન (રહ.)

સાહબે “તબકાતે શઅરાની”નું બયાન છે કે આ ખાતૂન ઘણીજ ઈબાદત ગુઝાર અને ખુદા રસીદા હતી. જે હંમેશા યાદે ઈલાહીમાં મશગુલ રહેતી હતી અને સૂકી રોટલી પર ગુજારો કરતી હતી.

તેણીને રાત્રિના અંધકારમાં ખાલિકો માલિકની ઈબાદત કરવામાં ખાસ લુલ્ફ પ્રાપ્ત થતો હતો. જ્યારે પરોઢ થઈ જતી તો ફરમાવતી “હાય છૂટા પડવું પડ્યું” મતલબ એ કે રાત્રિના એકાંતમાં પોતાના ખાલિકની ઈબાદત કરવામાં જે મજા આવે છે એવી મજા દિવસે નથી આવતી.

તેમની ખુદ રફતગીનો એવો હાલ હતો કે તેમણે દસ વરસ સુધી માથામાં ન તો તેલ નાખ્યું ન તો કાંસકી વડે વાળ ઓળયા. તેમ છતાંયે તેમના વાળ એટલા સાફ સ્વચ્છ અને ચમકદાર હતા કે તેમને જોઈ બીજી સ્ત્રીઓને ઈર્ષ્યા આવતી હતી.

તેમને કયામતનો ખવફ હંમેશા સતાવતો. એક વેળા તેણી આ દુનિયાથી બેખબર ક્યાંક જઈ રહ્યા હતા ત્યારે તેમના કાને અવાજ સાંભળાયો કે “આને પકડી લો” આ સાંભળતાંજ એ ચક્કર ખાઈ પડી ગયા. લોકોએ તેમને ઉઠાવ્યા અને હોશમાં લાવ્યા તો ફરમાવ્યું “હું તો સમજી કે કયામત આવી ગઈ છે અને મારા માટે હુકમ થયો કે આ ઔરતને પકડી લો એટલે હું બેહોશ થઈ ગઈ”

એક રિવાયતમાં છે કે એક વાર હઝરત ઉમ્મે હાઝન (રહ.) જંગલમાં બેઠી હતી કે એક સિંહ આવી પહોંચ્યો. તેમણે સિંહને સંબોધીને કહ્યું “અય સિંહ! જો મારા ગોશ્તથી અલ્લાહ તઆલાએ તારો ખોરાક મુકરર કર્યો છે તો આવ અને મને ખાઈ જા” આ સાંભળતાંજ સિંહ મ્હોં ફેરવી ચાલ્યો ગયો.

કેટલાક લેખકોએ લખ્યું છે કે તેણી ઘણીવાર જંગલ તરફ નિકળી જતા હતા અને આવા પ્રસંગો ઘણી વાર બન્યા પણ ક્યારેય એવું બન્યું નથી કે કોઈ સિંહ કે બીજા કોઈ હિંસક પ્રાણીએ તેણીને

નુકશાન પહોંચાડ્યું હોય. બધાજ તેમને જોઈ મ્હોં ફેરવીને બીજી તરફ ચાલ્યા જતા હતા. (મશાહીર નિસ્વાં, બાકમાલ ઔરતેં)

૧૩૪. હઝરત ઉમ્મે અલી (રહ.)

હઝરત ઉમ્મે અલી (રહ.) ત્રીજી સદી, હિજરીમાં મોટી આરેફા તરીકે પ્રસિધ્ધ થઈ ગયા હતા. મશહૂર વલી અલ્લાહ શયખ અહમદ ખઝરવિયા રહમતુલ્લાહિ અલયહિની હરમે મોહતરમ (બીવી) હતા. તેણીના મા બાપ ખૂબ માલદાર હતા અને તેમણે પોતાની બેટી માટે મોટા પ્રમાણમાં ધન દૌલત છોડી હતી પરંતુ દાનવીર દીકરીએ સર્વ કાંઈ અલ્લાહની રાહમાં લુટાવી દીધું હતું અને પોતાના આબિદ તેમજ ઝાહિદ શૌહર સાથે કનાઅતની ઝિંદગી ઈખ્તિયાર કરી.

હઝરત ઉમ્મે અલી (રહ.) હઝરત બાયઝીદ બુસ્તામી (રહ.) અને શયખ અબૂ હફસની સમકાલિન હતા. આ બન્ને બુઝુર્ગોએ તેમનાથી ફેઝ પ્રાપ્ત કર્યો. હઝરત બાયઝીદ(રહ.) ફરમાવ્યા કરતા હતા, “જે શખ્સ તસલ્લુફના મેદાનમાં પગ મૂકલા ચાહે છે તેને જોઈએ કે તેનામાં ઉમ્મે અલી જેલી કેફિયત અને હિમ્મત પયદા કરે”

શયખ અબૂ હફસ કહે છે કે “જ્યાં સુધી મેં ઉમ્મે અલી જે અહમદ ખઝરવિયાની અહલ્યા થાય તેમને સાંભળ્યા નહતો ત્યાં સુધી હું સ્ત્રી જાતિને હકીર અને તુચ્છ સમજતો હતો અને તેમના જોડે વાતચીત કરવાને મકરૂહ સમજતો હતો. પણ જ્યારે મેં ઉમ્મે અલી (રહ.)ની વાતો સાંભળી તો મને માલમ પડ્યું કે અલ્લાહ તઆલા પોતાની નેઅમતો મારફતથી જેને ચાહે છે તેને નવાઝે છે. તેમાં ઔરત કે મર્દનો કોઈ ભેદભાવ નથી”

હઝરત ઉમ્મે અલી (રહ.)ની કેટલીયે ઉકતીઓ સૂફિયાએ કિરામમાં મશહૂર છે જેમાંની બે નીચે મુજબ છે.

(૧) હાજતનું પુરૂ ન થવું બે ઈજ્જત થવાથી બેહતર છે.

(૨) અલ્લાહ તઆલાએ બંદાઓ ઉપર પોતાના ઈનામ ઈકરામની વર્ષા કરી પરંતુ તેણે તે તરફ ધ્યાન ન આપ્યું તો તેણે તેમને મુસીબતો અને મુશ્કેલીઓમાં મૂકી દીધા અને ત્યારે તેમણે તેના તરફ ધ્યાન કર્યું. અલ્લાહે આ કેવળ એટલા માટે કર્યું કે તેને પોતાના બંદાઓ જોડે મોહબ્બત છે.

૧૩૫. હઝરત ઉમ્મે ઝયનુદીન (રહ.)

તેણી પાંચમી સદી હિજરીમાં બહુજ મોટી આલિમા અને આરિફા હતા. આમ તો તેણી બધા જ દીની ઈલ્મોમાં પારંગત હતા પરંતુ ઈલ્મે હદીસ પ્રત્યે તેમને ભારે રસ અને રૂચી હતા. તેણીના ભાઈ અબ્દુલ વહહાબ (રહ.) પણ મોટા પાયાના મુફ્તિસરે કુર્આન હતા. તેમણે કુર્આન શરીફની ત્રણ જિલ્દોમાં “કિતાબુલ જવાહિર” નામે તફસીર લખી હતી. ઉમ્મે ઝયનુદીન (રહ.)ને આ તફસીર પૂરેપૂરી મોઢે હતી. તેણીના પુત્ર ઝયનુદીનને પણ પોતાના સમયના અલ્લામા અને ઈમામ ગણવામાં આવતા હતા. વિધાર્થીકાળ દરમિયાન તેઓ એક વાર પોતાના મામા (ઈમામ અબ્દુલ વહહાબ)થી તફસીરનો સબક લઈ ઘરે આવ્યા તો તેમની મા એ પૂછ્યું “મામાએ આજે શું પઢાવ્યું?” તેમણે જે કાંઈ પઢાવવામાં આવ્યું હતું તે સાંભળાવી દીધું. તેણીએ પૂછ્યું પેલી આયતના સાથે ફલાણો મત પણ બયાન કર્યો? બેટાએ કહ્યું “ના” તો માએ મુસ્કરાઈને કહ્યું “ભાઈ ભૂલી ગયા હશે”

ઉમ્મે ઝયનુદીનને ઈબાદતે ઈલાહી કરવામાં ભારે લુત્ફ આવતો હતો. તેણી પોતાના સમયનો ઘણો ખરો ભાગ મુસલ્લા પર બેસીને પસાર કરતા હતા. એવું કહેવામાં આવે છે કે આવી હાલતમાં સળંગ ચાલીસ વરસ ગુજારીને તેમની વફાત થઈ.

(મુસલમાન ખવાતીન કી દીની વ ઈલ્મી ખિદમાત)

૧૩૬. સયિદા ખદીજા જુલાની (રહ.)

તેણી શયખ અબી અબ્દુલ્લાહ બિન શયખ યહયા ઝાહિદ રહમતુલ્લાહિ અલયહિની સાહિબઝાદી હતા. તેણી હઝરત શયખ અબ્દુલ કાદિર જુલાની રહમતુલ્લાહિ અલૈહિની સગી ભત્રીજી હતા. અમુક રિવાયતોમાં તેમની કુનિયત ઉમ્મે મુહમ્મદ બયાન કરવામાં આવી છે. તેણી ઘણાજ ઈબાદત ગુઝાર અને પરહેઝગાર ખાતૂન હતા. જલીલુલ કદ્ર ભત્રીજાની જેમ તેણી પણ ઈલ્મ અને ઈરફાનની દૌલતથી માલામાલ હતા. લોકોમાં એવી માન્યતા પ્રસરી ગઈ હતી કે આપની દુઆઓ કબૂલ થતી હતી. લોકો મુશ્કેલીના સમયે તેમની ખિદમતમાં હાજર થઈ દુઆ કરાવતા અને બરકત હાસિલ કરતા હતા.

એક વાર જુલાનમાં ભિષણ દુકાળ પડ્યો. વરસાદ માટે

લોકોએ ભારે દુઆઓ માંગી. શહેરની બહાર રણ વિસ્તારમાં જઈ વારંવાર ઈસ્તિસ્કાની નમાઝો પઢી પણ રુતુમાં કંઈ પરિવર્તન ન આવ્યું. મૌસમ જેમની તેમજ રહી. દુકાળ હતો તેવોને તેવો જ રહ્યો. છેવટે બધા લોકો એકત્ર થઈ સયિદા ખદીજાની સેવામાં હાજર થયા અને તેમનાથી દુઆની દરખાસ્ત કરી. અલ્લાહના વાસ્તે વરસાદ વરસે એ માટે દુઆ કરો. તે સમયે સયિદા ખદીજા પોતાના આંગણામાં ઝાડૂ વાળતા હતા. તેમણે લોકોને આટલા નિરાશ, નાસિપાસ અને બેબાકળા જોઈ દુઆ માટે હાથ ઉઠાવ્યા અને કહ્યું “અય બારે ઈલાહામાં મેં ઝાડૂ વાળી દીધી છે હવે છંટકાવ કરી દે” તેમનું આટલું કહેવું જ હતું કે આકાશ પર ઘનઘોર ઘટાઓ છવાઈ ગઈ અને એટલો વરસાદ વરસ્યો કે ચારે તરફ પાણીજ પાણી થઈ ગયું.

એવું કહેવામાં આવે છે કે સયિદા ખદીજા (રહ.) ખલ્કે ખુદાની હિદાયત માટે ક્યારેક ક્યારેક સુંદર અને બોધદાયક વાઅઝ પણ કરતા હતા. તેમની વાઅઝો અસરકારક અને શ્રોતાઓ ઉપર ભારે પ્રભાવ પાડતા હતા. તેમની વાઅઝો સાંભળીને કેટલાયે માર્ગ ભુલેલા લોકો હિદાયતના માર્ગ ઉપર પાછા આવી જતા હતા. સયિદા ખદીજા (રહ.)ની વફાત જુલાનમાંજ થઈ. (નફહાતુલ ઈન્સ)

૧૩૭. હઝરત મનમીલ

તેણી હઝરત ખ્વાજા મુઈનુદીન હસન ચિશતી અજમેરી (રહ.)ના ખલીફાએ અઝીમ હઝરત ખ્વાજા કુત્બુદીન બખ્તીયાર કાકી (રહ.)ની દાયા હતા અને તેમણે બખ્તીયાર કાકીને તેમના બચપણના જમાનામાં દૂધ પિવડાવ્યું હતું. આ નિસ્બતથી તેણી ખ્વાજા સાહેબ (રહ.)ની દુધમા હતા. તેમનો સંબંધ મધ્ય એશિયાના એક શહેર ઔશના એક શરીફ ખાનદાનથી હતો. ખ્વાજા બખ્તીયાર કાકી (રહ.) એજ શહેરમાં પયદા થયા હતા. હઝરત મનમીલનું મકાન ખ્વાજા સાહેબની પડોશમાં હતું. તેણી નેક સીરત અને ખુદા તરસ ખાતૂન હતા. પોતાનો વધુ પડતો સમય ઈબાદત અને રિયાઝતમાં ગુજારતા હતા. તેણીનું અસલ નામ કંઈક બીજું હશે પણ હિન્દુસ્તાનમાં મનમીલ (દિલોને જોડનારી)ના નામે મશહૂર થયા.

હઝરત બખ્તીયાર કાકી (રહ.) યુવાનીકાળમાં હઝરત ખ્વાજા અજમેરી (રહ.)ના દામને ઈરાદતમાં શામેલ થઈ ગયા અને તેમની

પાસેથી ખિલાફતનો પોશાક મેળવ્યો. ત્યાર પછી લાંબા સમય સુધી રિયાઝત, મુજાહદા અને મુસાફરીમાં ગુજાર્યા અને એજ અરસામાં ખ્વાજ અજમેરી (રહ.) હિન્દુસ્તાનમાં તશરીફ લાવી ચુક્યા હતા. ખ્વાજાએ ખ્વાજગાન (રહ.) તો અજમેરમાં મુકામ કરી લીધો અને હઝરત બખ્તિયાર કાકી (રહ.)ને પોતાના ખલીફાએ અઝીમ બનાવીને દિલ્હી મોકલી દીધો. તેઓ દિલ્હી અને તેની આસપાસના વિસ્તારોમાં તબ્લીગે ઈસ્લામ અને સિલસિલએ ચિશતિયા ફેલાવવાના ઝિમ્મેદાર હતા. હઝરત મનમીલ તે સમયે હયાત હતા. ખ્વાજા બખ્તિયાર કાકી (રહ.) તેમનો મરતબો જાણતા હતા. તેમણે તેમને ઔશથી દિલ્હી બોલાવી લીધા અને ઔરતોની હિદાયત માટેના કામની જવાબદારી સોંપી. તેણીએ પોતાની આ જવાબદારી અત્યંત ખંત અને ચિવટ તેમજ મહેનતથી અદા કરી અને હઝારો ઔરતોએ તેમના કસબે ફેઝથી લાભ ઉઠાવ્યો અને સાહિબે કમાલ બની ગયા. હઝરત બખ્તિયાર કાકી તેમનો ભારે સન્માન અને આદર કરતા હતા અને તેમણે પોતાના ઘરની તમામ વ્યવસ્થા તેમને સોંપી દીધી હતી. હઝરત મનમીલ (રહ.) પરદાની સખ્ત પાબંદ હતા. તેણી ન તો ક્યારેય ઘરની બહાર નિકળતા ન તો ઘરના પુરુષોના ભાગમાં પગ મુકતા.

તેમની વફાત લગભગ હિજરી સન સાતમીની શરૂઆતમાં થઈ. તેમનો મઝાર દિલ્હીમાં ખ્વાજા બખ્તિયાર કાકીના મઝારની જોડે મસ્જિદે કોહનાની સામે આવેલ છે. (તઝકિરએ અવલિયાએ હિન્દ)

૧૩૮. ગુલબદન બેગમ

ખરેખર “હુમાયૂં નામા” ગુલબદન બેગમની લેખન શૈલી અને ઉચ્ચ સાહિત્યિક મૂલ્યોનો બેહતરીન નમૂનો છે. જેમાં તેણીએ પોતાના યુગની સામાજિક પરિસ્થિતિ અને લોકોના જીવનની રહેણી કરણીનો હાલ એવા અલબેલા અંદાજમાં લખ્યો છે કે વાંચનારને તે સમયના દ્રશ્ય પોતાની રૂબરૂ થઈ જાય છે. તે દવરની ખાતૂનોની (અર્થાત ચાર પાંચ સો વરસો પહેલાની ખાતૂનોની) તહઝીબ, મઆશરત અને રહેણી કરણીના જે હાલાત આ કિતાબથી માલમ પડે છે તેમાંનાં કેટલાક ઉલ્લેખનિય છે. ઉદાહરણ રૂપે એ કે ઔરતો પરદાની સખ્ત પાબંદ હતી. તેઓ નામહરમની સામે જવાને મોટો ઐબ માનતી હતી. તેઓ નિકાબ કે બુર્કા વિના ક્યારેય ઘર બહાર નિકળતી નહોતી. તેમ છતાંયે

તે સૈનિક ગીરીની વિદ્યાથી વાકેફ હોતી હતી. તેઓ ઘોડે સવારી કરતી અને જરૂર પડ્યે પુરૂષ વેશ પણ ધારણ કરતી હતી. ઔરતોને પોતાની શાદી કે નિકાહના મામલામાં પૂરી આઝાદી હતી. તેમના નિકાહ કરતા પહેલાં તેમની રઝામંદી મેળવવી ખૂબ જરૂરી ગણાતી હતી. ઔરતોનો ભારે એહતેરામ, સન્માન કરવામાં આવતો હતો અને મોટા ઘરાનાઓમાં તેમની તાલીમ અને તરબિયતનો ખાસ બંદોબસ્ત કરવામાં આવતો હતો.

ગુલબદન બેગમને શેઅર અને સુખનનો ઉત્તમ શોખ હતો. તેમના બધા જ કલામો આ શેઅર સિવાય ગુપ્ત થઈ ગયા છે. જે શેઅર બાકી રહી ગયો છે તે આ છે.

હર પરી રોયે કે ઉબા આશિકે ખુદ યાર નિસ્ત

તૂં ચકી મી દાં કે હેચ અઝ ઉમ્ર બરખુરદાર નિસ્ત

ગુલબદન બેગમની હિજરી સન ૧૦૧૧ના ઝિલહઝ્ઝ મહીનામાં ઈસ્વી સન ૧૭ મે ૧૬૦૩માં આગ્રા ખાતે વફાત થઈ. તે સમયે ચંદ્ર વરસોના હિસાબે તેણીની ઉંમર ૮૨ વરસની હતી. એવું કહેવામાં આવે છે કે જ્યારે તેણી મુત્યુની છેલ્લી સ્થિતિમાં હતા ત્યારે તેની સેવા કરતી ઔરતોએ ખૂબ ગળગળા સાદે પૂછ્યું “બેગમ જિવો, બેગમ જિવો” ગુલબદનએ આંખ ઉઘાડી અને અત્યંત ધીમા અવાજે કલમો પઢ્યો અને પછી તેની ઝુબાનથી આ શબ્દો નિકળ્યા. મનઝાર બમુરદમ ઉમરત બાદા અરઝાની (અર્થાત: હું તો આ દુનિયાથી રૂખ્સત થાઉં છું તમો જુગ જુગ જીવો)

અકબરને જ્યારે પોતાની ફોઈની વફાતની ખબર મળી તો તેને ભારે આઘાત થયો. તેણે રડતાં રડતાં દૂર સુધી જનાજાને ખાંધ આપી અને તેણીના દફન પછી મોડે સુધી કબર પર ઉભો રહ્યો અને હતાશ અને નિરાશ વદને મહેલમાં પાછો ફર્યો (અખ્તરે તાંબા, હુમાયૂં નામા, મકાલાતે શિબ્લી, ઉર્દૂ દાયરએ મઆરિકે ઈસ્લામિયહ)

૧૩૯. હમરત અયનૂ

એક અફઘાન સૈનિક જેને પોતાના બીવી બચ્ચાઓથી વિખૂટા પડ્યે લાંબો સમય થઈ ગયો હતો. પોતાના વતનની તદ્દન નજીક પહોંચીને થોભવા અને રાહ જોવાના હુકમને સહન ન કરી શક્યો. તેણે વિચાર્યું કે તે એક મુજાહિદની હૈસિયતથી અહમદશાહની સાથે હિન્દુસ્તાન પહોંચ્યો અને ત્યાં મરાઠાઓ વિરૂધ્ધ જેહાદમાં કામિયાબી મેળવ્યા બાદ પાછો આવ્યો છે. હવે તે અહીં ત્રણ દિવસ કેમ રોકાય? આ વિચારીને તે લશ્કરની છાવણીમાંથી નિકળી ગયો અને ચુપકીદીથી પોતાના ઘરે પહોંચી ગયો. અને વિચાર્યું કે શાહી લશ્કરનો પડાવ કંદહાર શહેરમાં દાખલ થવા પહેલાં તેમાં જઈને મળી જશે.

તે જ્યારે ઘેર પહોંચ્યો તો બાળકો મૌજૂદ હતા. પણ બીવી પાણી ભરવા માટે પાસેની નદી ઉપર ગઈ હતી. સિપાહીએ પોતાના બાળકોને પેટ ભરીને વહાલ કર્યો એટલામાંજ તેની બીવી પાણી ભરીને આવી પહોંચી. એ પોતાના શૌરહને ઘરમાં બેઠેલો જોઈ હૈરાન થઈ ગઈ. તે બિચારીને ન તો પાણીપતની લડાઈના પરિણામની ખબર હતી ન તો શાહી લશ્કરના કંદહાર પહોંચી જવાની માહિતી હતી. તેને તો બસ એટલીજ ખબર હતી કે તેનો શૌહર બાદશાહની સાથે અલ્લાહની રાહમાં લડવા માટે ગયો છે અને યા તો કાફિરો જોડે લડતાં તેણે જાન ગુમાવી દીધી છે અથવા તો ફતહ અને કામરાની બાદ શાહી લશ્કરની સાથે ઘરે આવશે. પણ આ રીતે તદ્દન એકલો વતન આવશે તેવી તો તેણે કલ્પનાજ કરી ન હતી. તેણીએ ખુશી અને આનંદ પ્રગટ કરવાને બદલે ગુસ્સાથી પોતાના શૌહરને સવાલ કર્યો.

“અહમદશાહ બાબા અને લશ્કર ક્યાં છે? અને તમે જે મકસદથી હિન્દુસ્તાન ગયા હતા તેનું શું થયું?”

શૌહરે જવાબ આપ્યો “કાફિરોની કારમી હાર થઈ છે. શાહી લશ્કર ઝંડો ફરકાવતાં વતન વાપસ પહોંચી ચુક્યું છે અને કંદહારથી ફક્ત બે ગાવની દૂરી પર રોકાયેલા છે. હું બીવી બચ્ચાઓની મોહબ્બતથી મજબૂર થઈ અહીં જલ્દી આવી ગયો”

બીવી બોલી “મને કઈ રીતે યકીન આવે કે તમો જે કંઈ કહો છો તે સાચુ છે. જો લોકો તમને જોશે તો એમજ કહેશે કે તમો જેહાદ ફી સબીલિલ્લાહથી ભાગી છૂટીને આવ્યા છો”

શૌહરે કહ્યું “પણ આ શંકા કરવાનો મોકો ક્યાં છે. શાહી લશ્કર બે દિવસ પછી કંદહાર પહોંચી જશે.”

બીવીએ કહ્યું “જો આ સાચુ છે તો તમો અત્યારે જ અહીંથી ચાલ્યા જાવ. જ્યાં સુધી અહમદશાહ બાબાનું લશ્કર કંદહાર ન પહોંચે હું તમારો ચહેરો જોવાને પણ રાજી નથી. હું ઔરતોથી એવા મેણા ટોણા સાંભળવા તૈયાર નથી કે મારો શૌહર જેહાદના મેદાનમાંથી નાસીને આવ્યો છે.

શૌહરે ઘણુંયે કહ્યું કે હું એક દિવસ રોકાઈને ચાલ્યો જઈશ પણ સ્વમાની અને સુશિવ ઔરતે સાફ શબ્દોમાં કહી દીધું કે હું તમને એક ઘડી પણ ઘરમાં બેસવા દઈ શકું એમ નથી. અંતે શૌહર મજબૂર થઈ શાહી લશ્કરની તરફ રવાના થઈ ગયો. તે જ્યારે લશ્કરમાં પહોંચ્યો ત્યારે પરવાનગી વગર લશ્કરમાંથી નિકળવાના ગુનહા હેઠળ તેને કેદ કરીને બાદશાહ સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યો. અહમદ શાહે તેને લશ્કર છોડવાનું કારણ પૂછ્યું તો તેણે પૂરી કહાણી કહી સંભળાવી. તેણે એ બિના પહેલેથી લઈ છેલ્લે સુધી સાચી સાચી બોલી દીધી. શાહ અબ્દાલીને પોતાના વતનની એક બેટીની કવમી હમિયતનો હાલ સાંભળી ઘણીજ ખુશી થઈ. સિપાહીને સાચુ બોલવાના કારણે તરતજ છોડી મુકવામાં આવ્યો. અને જ્યારે બાદશાહ કંદહાર પહોંચ્યો તો ત્યાં તેણે હુકમ આપ્યો કે સિપાહીની બીવી જેનું નામ અયનૂ હતું તેને એક કારિઝ (નહેરો ધરાવતી જમીન જેમાં ઝરણાઓનું પાણી આવે છે) તેને ઈનામ રૂપે આપવામાં આવે. અફઘાનિસ્તાન અને બલુચિસ્તાન જેવા પહાડી પ્રદેશોમાં કારિઝની ખૂબ મોંઘી કીમત હોય છે આ કારિઝનું નામ હજી સુધી એ સ્વમાની ઔરતના નામ પર “કારિઝે અયનૂ” મશહૂર છે. આ કંદહારથી લગભગ દસ માઈલના અંતરે પૂર્વ દિશામાં આવેલ છે. (દૈનિક “ઈન્કિલાબ” લાહોર ૧૩ ઓક્ટોબર ૧૯૩૬)

૧૪૦. એક બાખુદા ઔરતની નજરે રાત્રિની કદર અને કિંમત

અબુર્બીઅ રહમતુલ્લાહિ અલયહિ ફરમાવે છે કે હું અને મુહમ્મદ બિન મુન્કદિર અને સાબિત બુનાની રહમહુમલ્લાહિ અલૈહિ એક રાતે રચહાના મજનૂના રહમતુલ્લાહિ અલયહિને ત્યાં રહયા. અમે જોયું કે રાત્રિના પ્રથમ ભાગમાં ઉભા થઈ તેણીએ આ શેઅર પઢયા જેનો તરજૂમો આ થાય છે “આશિક પોતાની ઉમ્મીદગાહની સામે ઉભો છે અને તેનું દિલ ખુશીથી છલકાઈ રહ્યું છે”

અને જ્યારે અડધી રાત ગુજરી ગઈ તો જે કાંઈ શેઅરો પઢયા. તેનો અર્થ આ પ્રમાણે છે “તને જેની તરફ જોવું વહશતમાં નાખતું હોય તો તેનાથી મોહબ્બત અને ઉલ્લસ ન કર કેમ કે એ ચીજ તને અંધકારમાં ઝિક્કથી રોકી રાખશે અને (અલ્લાહની રાહમાં) મહેનત અને પરિશ્રમ કર અને રાતે ગમગીન રહે. આના બદલામાં અલ્લાહ તઆલા તને પોતાની દોસ્તી અને બખ્શિશના પ્યાલાથી સંતૂષ્ કરશે.”

જ્યારે સવાર પડવા આવી ત્યારે ખૂબજ હેરત અને અફસોસ સહીત રૂદન કર્યું. મેં જ્યારે પૂછ્યું કે આટલું બધું રડવાનું શું કારણ છે? તો જવાબમાં કહ્યું કે “રાત્રિનો અંધકાર પોતાની મોહબ્બત અને ઉલ્લસ સાથે ચાલ્યો ગયો. કાશ આ અંધકાર એજ ઉલ્લસ અને મોહબ્બત સહીત પેદા થયા કરત (કસસુલ અવલિયા)

૧૪૧. એક અર્ધપાગલ ખાતૂનનો અલ્લાહ તઆલા પર વિશ્વાસ

ઉત્બા રહમતુલ્લાહિ અલયહિ ફરમાવે છે કે હું એક દિવસે બસરાથી નિકળીને પગપાળા ચાલ્યો. ચાલતા ચાલતા હું તે સ્થાન પર પહોંચ્યો જ્યાં ખાનાબદોશ પરિવારો તંબૂઓમાં રહી જીવન ગુજારતા અને ખેતીવાડી કરતા હતા. હું તેમના તંબૂઓ વચ્ચે ચાલતો ફરમતો રહ્યો. તે ગાળામાં મેં એક તંબૂમાં એક મજનૂના છોકરી જોઈ જેના શરીર પર ઉનનો એક ઝભ્ભો હતો અને તેના ઉપર આ પ્રમાણે લખ્યું હતું “લોંડી જે ન વેચી શકાય ન ખરીદી શકાય.”

હું તેણીની પાસે ગયો અને મેં તેને સલામ કર્યું પણ તેણે મારા

સલામનો જવાબ ન આપ્યો પણ થોડીવાર પછી કેટલી કાવ્ય પંક્તિઓ પઢી. મેં પૂછ્યું આ ખેતીવાડી કોની છે? તેણે જવાબ આપ્યો જો એ સાજી સમી રહી તો અમારી છે. હું તેણીને છોડીને બીજા તંબૂમાં ગયો એટલામાં મૂશળધાર વરસાદ શરૂ થયો. મેં મારા દિલમાં કહ્યું કે હું પણ આજે જોઉં છું કે આ વરસાદના વિષે એ મજનૂના છોકરી શું કહે છે. આમ વિચારીને હું બહાર નિકળ્યો તો જોઉં કે તમામ ઉભો પાક નષ્ટ થઈ ગયો છે અને તેણી ઉભી ઉભી કહી રહી છે કે તે ઝાતના કસમ! મારા દિલમાં પોતાની મોહબ્બતની ચોખ્ખી શરાબ ભરી દીધી છે મારૂ દિલ આપની રજા પર ચકીન ઘરાવે છે પછી મારી તરફ કૂપાદષ્ટિ કરતાં કહ્યું “હે શખ્સ ! જો તેણેજ આ ખેતી ઉગાડી મોટી કરી અને તેના પર ડૂંડા લાવ્યા અને તેણે જ તેને વરસાદથી ભીંજવી અને તેની રક્ષા કરી પણ જ્યારે કાપણીનો સમય આવ્યો ત્યારે તેને નષ્ટ કરી દીધી. બરબાદ કરી દીધી. ત્યાર પછી તેણે આકાશ તરફ માથું ઉઠાવીને કહ્યું “અય અલ્લાહ ! આ બધા તારા બંદાઓ છે તેમની રોજી તારા ઝિમ્મે છે. હવે આપ ચાહો તે કરો.”

મેં કહ્યું “તું કઈ રીતે સબર કરે છે? તો તેણીએ જવાબ આપ્યો “અય ઉત્બા યુપ રહે મારો માબૂદ બેનિયાઝ અને પ્રશંષાપાત્ર છે. મને પ્રત્યેક દિવસે તેને ત્યાંથી નવીન રીઝક મળે છે.” ઉત્બા ફરમાવે છે કે જ્યારે જ્યારે મને તેના બોલ યાદ આવી જાય છે ત્યારે ત્યારે મને રડવું આવી જાય છે.

(કસસુલ અવલિયા) (મિસાલી ખવાતીન-૨૪૫)

૧૪૨. એક યુવતી પર અલ્લાહની મોહબ્બતનો અસર

ઝુન્નૂન મિસરી રહમતુલ્લાહિ અલયહિ ફરમાવે છે મને મારા કેટલાક મિત્રોએ કહ્યું કે મક્તમ પહાડમાં એક છોકરી અલ્લાહ તઆલાની ઘણીજ ઈબાદત કરનાર છે. મારા દિલમાં પણ શોખ પેદા થયો કે તેને જઈને મળું. એકવાર હું ત્યાં પહોંચ્યો અને તેની તલાશ કરી પણ તે ન મળી. ત્યાંજ મને એક આબિદ ઝાહિદ લોકોના ટોળામાંથી એક શખ્સ મળ્યો જેનાથી મેં તેણીનો હાલ પૂછ્યો તેણે કહ્યું “અકલમંદોથી દૂર ભાગો છો અને દીવાનાઓથી પૂછો છો.” મેં કહ્યું “પણ કૃપા કરી એટલું તો કહો કે એ મજનૂના છોકરી ક્યાં મળશે?”

તેણે જવાબમાં કહ્યું કે તે ફલાણા જંગલમાં છે. હું પેલા શખ્સે જણાવેલ જગા પર ગયો જ્યાં દૂરથી એક અવાજ આવ્યો. હું તે અવાજના પાછળ ચાલ્યો ગયો. ત્યાં મેં જોયું કે એક છોકરી પત્થરની શિલા ઉપર બેઠી છે. મેં તેણીને સલામ કર્યું. તેણીએ સલામનો જવાબ આપ્યો અને કહ્યું “ઝુન્નૂન ! તમોને દીવાનાઓથી શું કામ છે?” મેં પૂછ્યું “શું તું દીવાની છે?” તેણે કહ્યું કે જો હું દીવાની ન હોત તો લોકો મને દીવાની શા માટે કહેત. મેં પૂછ્યું “ તને કઈ ચીજે દીવાની બનાવી છે?” એ બોલી “ઝુલનુન ! તેની મોહબ્બતે મને દીવાની બનાવી છે અને તેના શોખે મને હેરાન કરી દીધી છે અને તેને પ્રાપ્ત કરવાની ઝંખનાએ મારામાં તડપ પેદા કરી દીધી છે કેમ કે મોહબ્બત તો દિલમાં હોય છે અને શૌખ લાભ (ફુઆદ)માં હોય છે અને પ્રાપ્તિની ઝંખના માથામાં.” મેં પૂછ્યું “હે લડકી લાભ અલગ ચીજ છે અને દિલ અલગ ચીજ છે.” તેણીએ કહ્યું “હાં લાભ (ફુઆદ) દિલના નૂરને કહેવામાં આવે છે અને માથું લાભના નૂરને. માટે કરીને દિલ મોહબ્બત કરે છે. લાભ (ફુઆદ) મુસ્તાક હોય છે” મેં પૂછ્યું “માથું કઈ ચીજ મેળવે છે?” કહ્યું “હકને” મેં પૂછ્યું કે હક કઈ રીતે પ્રાપ્ત થાય છે? તેણી બોલી “ઝુન્નૂન! હકને પ્રાપ્ત કરવો વિના કૈફ હોય છે.” મેં પૂછ્યું “તારો હકને પ્રાપ્ત કરવામાં સાચુ હોવું શું છે?” આ સાંભળતાંજ તેણીએ રડવાનું શુરૂ કરી દીધુ અને એટલી બધી રડી કે મને ડર લાગ્યો કે ક્યાંક તેનો જીવ ચાલ્યો ન જાય.

તેણી જ્યારે હોશમાં આવી તો તેણે સંખ્યાબંધ હાયના નારાઓ લગાવ્યા અને કેટલાક દર્દનાક શેઅર પઢ્યા અને તે પછી એક ચીસ પાડીને કહ્યું “જો સાચા અને સાદિક લોકો આ રીતે જાય છે” ત્યાર પછી તેના પર બેહોશી છવાઈ ગઈ. હું તેની પાસે ગયો, મેં તેને હલાવી જોઈ પણ મને લાગ્યું કે તે મરી ગઈ છે. મેં વિચાર્યું કે કંઈ સાધન મળે તો તેને દફન કરવા માટે કબર ખોદૂં પણ મેં જોયું કે તે ક્ષણવારમાં મારી નજરોથી ગાયબ થઈ ગઈ. (કસસુલ અવલિયા)

૧૪૩. ફતહ મૂસલી (૨૯.)ના બીવીની હાલત

રિવાયત છે કે હઝરત ફતહ મૂસલી રહમતુલ્લાહિ અલયહિની બીબી લપસી પડી અને પડી ગઈ અને તેમનો નખ તૂટી ગયો. આ જોઈ આપ હંસી પડી. કોઈએ પૂછ્યું “આપને દર્દ નથી થતું?” તો જવાબ આપ્યો કે “સવાબની લહેજતે મારા દિલથી દર્દની કડવાશ દૂર કરી દીધી છે” (કસસુલ અવલિયા)

૧૪૪. એક નેક લોંડીની હિકાયત

હઝરત સિરી રહમતુલ્લાહિ અલયહિ ફરમાવે છે કે મેં ખિદમત માટે એક લોંડી ખરીદી. ખૂબ લાંબા સમય સુધી તે મારી સેવા અને ચાકરી કરતી રહી. પણ તેણીએ પોતાની હાલત મારાથી છુપી રાખી. તેણીની એક ખાસ મહેરાબ હતી. જેમાં તે નમાઝ પઢતી હતી. એક રાત્રે મેં જોયું કે તેણી ક્યારેક નમાઝ પઢે છે અને ક્યારેક મુનાજાત કરે છે. મેં સાંભળ્યું જે તે કહેતી હતી.

“આપ તે મોહબ્બતના વસીલાથી જે મારી સાથે છે આ આ કામો કરી આપો”

તે સમયે મેં જોરથી કહ્યું “અય ઔરત આમ ન કહે. બલ્કે આ પ્રમાણે કહે કે મારી મોહબ્બતના વસીલાથી જે મને તારાથી છે.” તેણીએ કહ્યું “મારા આકા ! જો તેને મારાથી મોહબ્બત ન હોત તો તમને નમાઝ પઢવાને બદલે બેસાડીને મને ઉભી ન કરત.”

જ્યારે સવાર પડી ત્યારે હું તેણીને મળ્યો અને તેણીને કહ્યું “તૂ મારી સેવાના લાયક નથી. બલ્કે તારા મોટા માલિકની સેવાના લાયક છે. જા તું અલ્લાહ તઆલાના વાસ્તે આજાદ છે.”

તે પછી મેં તેણીને કેટલીક ચીજો આપીને રવાના કરી દીધી. તેની જુદાઈથી મને પ્રશ્નતાપ થયો. (કસસુલ અવલિયા)

૧૪૫. એક હંમેશા નમાઝ પઢનાર અને રોઝા રાખનાર બાંદીની પોતાના માલિકને નસીહત

અબી આમિર વાઈઝ રહમતુલ્લાહિ અલયહિ ફરમાવે છે કે મેં એક લોંડીને જોઈ જે તદ્દન મામૂલી કીમતમાં વેચાઈ રહી હતી. મેં તેને જોઈ તો તેનું પેટ પીઠને લાગેલું હતું. તેના વાળ વેર વિખેર હતા અને તેનો રંગ પીળો પડી ગયો હતો. મેં તેના પર દયા દાખવી અને તેને ખરીદી લીધી અને કહ્યું કે “મારી સાથે બજારમાં ચાલ. આપણે રમઝાન માટે થોડીક ચીજ વસ્તુઓ ખરીદીશું.”

તેણે કહ્યું “તે અલ્લાહનો શુક છે જેણે મારા માટે તમામ મહીના બરાબર કરી દીધા છે અને મને દુનિયાની કોઈ મશગુલી નથી આપી.”

તે દિવસે રોઝો રાખતી હતી અને આખી રાત નમાઝ પઢતી હતી. જ્યારે ઈદ નજીક આવી તો મેં કહ્યું કે “સવારે વહેલાસર મારી સાથે બજારમાં આવજે આપણે ઈદ માટે જરૂરી ચીજ વસ્તુઓ ખરીદવાની છે” તેણે કહ્યું “અય મારા આકા ! તમે તો દુનિયામાં ઘણાજ મશગૂલ છો” અને ફરી અંદર જઈ નમાઝમાં મશગૂલ થઈ ગઈ અને એક આયત પઢતી રહી. તે ત્યાં સુધી કે આ આયત ઉપર પહોંચી “વયસકેઅ મન માઅ સદીદ” અર્થાત “દોઝખવાળાઓને પડ્ડનું પાણી પિવડાવવામાં આવશે,”

આ આયતને તે વારંવાર પઢતી હતી અને છેવટે એક ચીસ પાડી ઘરતી ઉપર પડી ગઈ અને આ રીતે તેણે દુનિયાનો ત્યાગ કર્યો.
(કસસુલ અવલિયા) (મિસાલી ખવાતીન-૨૫૩)

૧૪૬. એક અલ્લાહવારી ઔરતની મુનાજાત

ઝુન્નૂન મિસરી રહમતુલ્લાહિ અલયહિ ફરમાવે છે કે એક વાર હું બયતુલ મુકદ્દસના રણ પ્રદેશમાંથી પસાર થઈ રહ્યો હતો કે એક અવાજ મારા કાને પડ્યો જાણે કોઈ કહી રહ્યું હતું.

“અય બેહદ અને બેઈન્તેહા નેઅમતોવાળો! અય સખી અને ખરા બાકી રહેનાર! મારા દિલની નિગાહને તારા મેદાને જબરૂતમાં જુવાની આપી નફાકારક અને ફાયદામંદ બનાવ અને મારી હિમ્મતને તારા લુલ્ફના પાસે બનાવ અને અય રઉફ ! તારા જલાલના સદકામાં

મને ઘમંડીઓ અને સરકશોની રાહોથી પનાહ આપ અને મને તંગી અને અધિકતા બન્ને હાલતોમાં તારી સેવક અને તાલિબ રાખ અને અય મારા દિલને રૌશન કરનાર અને મારા મતલૂબે હકીકી મારી લક્ષ્ય પ્રાપ્તિ માટે તુજ મારી સાથે રહે.”

ઝુન્નૂન ફરમાવે છે કે હું આ અજબ એવી વાતોને સાંભળીને તે અવાજની પાછળ થઈ ગયો. અમૂક દૂર પહોંચ્યા પછી જાણ થઈ કે તે એક ઔરતનો અવાજ હતો જે રિયાઝત અને મુજાહદાતની આગથી જલીને જાણે કે આગમાં સળગેલ લાકડા સમાન બની ગઈ હતી. તેના શરીર પર એક ઊનનો કુર્તો હતો અને માથા ઉપર વાળ નો દુપટ્ટો હતો અને ઈશકે ઈલાહીએ તેને ઓગાળી નાખી હતી. મેં તેની પાસે જઈને કહ્યું “અસ્સલામુ અલયકુમ !”

જવાબ મળ્યો “વઅલયકુમુસ્સલામ ! ઝુન્નૂન”

મેં તઅઝ્ઝબથી કહ્યું “લા ઈલા-હ ઈલ્લલ્લાહ! તેં મારૂ નામ કઈ રીતે જાણ્યું. તેં આજ પહેલા તો મને ક્યારેય જોયો પણ નથી?”

તે બોલી “ઝુન્નૂન ! મારા સાચા મહેબૂબે મારા પર રહસ્યના પરદા ખોલી નાખ્યા છે અને દિલનું આંધળાપણું ખોઈ દીધું છે જે કારણે મને તારા નામની ખબર પડી ગઈ.”

ઝુન્નૂન ફરમાવે છે કે મેં તેને કહ્યું કે તૂ તારી મુનાજાત ફરી સાંભળાવ. તો તેણે એક ઠંડી સાંસ લીધી અને કહ્યું

“અય નૂર અને રૌનકવાળા ! હું તારાથી સવાલ કરું છું કે જે વસ્તુની બુરાઈને હું પ્રાપ્ત કરી રહી છું તેનાથી મને અલગ કરી દે કેમ કે હું આ જિંદગીથી અત્યંત વહશત ધરાવું છું.”

આટલું કહી તે થોડી વારમાં મરી ગઈ. હું તો હેરાન પરેશાન તેને જોતોજ રહી ગયો. હજી થોડી વાર પણ થઈ ન હતી કે એક ડોશી આવી અને તેના ચહેરાને જોઈને બોલી,

“અલ્લહુ લિલ્લાહિલ્લઝી અકરમહા” બધા જ વખાણ અલ્લાહના માટે છે જેણે તેને ઈઝતવારી બનાવી. મેં તે ડોશીને પૂછ્યું “આ ઔરત કોણ છે? અને તમે કોણ છો? અને આ શું બનાવ છે?”

તેણે કહ્યું “મને ઝહરા વાલેહાના કહેવામાં આવે છે અને આ મારી બેટી છે. વીસ વરસથી તેની આવીજ હાલત છે. લોકો તો એવું સમજે છે કે તે દીવાની થઈ ગઈ છે પણ સાચી વાત એ છે કે શવકે ઈલાહીએ તેને આ હાલતે પહોંચાડી છે. સુબ્હાનલ્લાહ! કોઈ શાઈરે

કેટલું સુંદર કહ્યું છે (તરજુમો) લોકો કહે છે કે તું તારા મહેબૂબના ઈશ્કમાં દીવાનો થઈ ગયો છે હું તેમને જવાબ આપું છું કે ઝિંદગીની લહેજત પણ દીવાનાઓને જ નસીબ થાય છે તો પછી હું આવો દીવાનો કેમ ન બનું.

૧૪૭. એક ખુદા રસીદહ ઔરતનો હાલ

શયખ અબૂ અબ્દુલ્લાહ ઈસ્કંદરી રહમતુલ્લાહિ અલયહિ ફરમાવે છે કે એક વાર હું લુકામ પહાડ તરફ એટલા માટે ગયો કે કદાચ ત્યાં કોઈ ખુદાવારો મળે તો તેનાથી કંઈ હાસિલ કરું. એકવાર હું કેટલાક ઈશ્કી શેઅર પઢી રહ્યો હતો. જેને સાંભળી એક ઔરત આવી. મેં મારા દિલને કહ્યું કે જો કોઈ મદદથી મુલાકાત થઈ હોત તો સારું થાત. મારા મનમાં આવો ખ્યાલ આવ્યો કે તરતજ તે ઔરત બોલી,

“અય અબ્દુલ્લાહ ! તમારો હાલ પણ કંઈક અજબ જેવો લાગે છે. ભલા માણસ જે શખ્સનો હાથ ઔરતો સુધી પણ ન પહોંચે તે મદદોને મળવાનો ઈરાદો કેમ કરે?”

મેં કહ્યું “તમે તો બહુ મોટો દાવો કર્યો છે”

તે બોલી “જે દાવો વિના દલીલ હોય એ તો હરામ છે”

મેં કહ્યું “તારી પાસે કઈ દલીલ છે?”

તેણે જવાબ આપ્યો “દલીલ એ છે કે માલિક અને મહબૂબે હકીકી મારા માટે એવા છે જેવો કે હું ઈરાદો કરૂં છું કેમ કે હું તેના માટે એવી છું જેવો તેનો ઈરાદો છે”

મેં કહ્યું “જો આવુંજ છે તો અત્યારે શેકાયેલી માછલી આવે”

તેણીએ કહ્યું “લા હવલ વલા કુવ્વત. તમે તદ્દન નાની વસ્તુનો સવાલ કર્યો. આ સવાલ કેમ ન કર્યો કે અલ્લાહ તઆલા શવકના એવા પાંખ અતા ફરમાવે કે તે દ્વારા મારી રૂહ ઉડીને તેના સુધી જાય” આટલું કહીને તે ઔરત ઉડી ગઈ.

અબૂ અબ્દુલ્લાહ કહે છે કે આ સાંભળી હું ઘણોજ શરમિંદા થયો અને મને તે સમયે કોઈ વસ્તુ ઝિલ્લતથી અધિક કટૂ અને તેના મરતબાથી અધિક મધૂર ન માલમ પડી અને હું તેની પાછળ દોડ્યો અને કહ્યું “હે સય્યિદા ! તમને તે જાતની કસમ જેણે તમને આપ્યું અને મને વંચિત રાખ્યો. તમોને બખ્શિશ આપી અને મને વિના નસીબનો કર્યો. અલ્લાહ વાસ્તે મારા માટે કંઈક દુઆની ઈમદાદ કરો.

તેણીનો અવાજ આવ્યો “તમને તો મદદોની દુઆ જોઈએ તમને ઔરતોથી શી મતલબ?” મેં કહ્યું “ખયર, દુઆ નથી કરતી તો ખુદા ખાતર એક તવજ્જુહની નજર તો નાખો.” તેણે કહ્યું “ જે રફીઅ હાલમાં મશગૂલ હોય તે હાલત તારા તરફ નજર નાખવાથી ઘણીજ બેહતર છે”

મેં કહ્યું “દુઆના બે બોલ પણ ચાલશે”

તેણે કહ્યું “ કાલે સવારે તું એક દુઆ કરનાર મકબૂલથી મળીશ”

એટલું બોલી તે રવાના થઈ ગઈ. મેં સવાર પડતાં જોયું કે સામેથી એક શખ્સ ઘૂટણીએ ચાલતો આવી રહ્યો હતો. તેના ચહેરા ઉપર બુઝુર્ગીના ચિન્હો હતા અને ચહેરા ઉપર મહોબ્બત જાહેર થતી હતી. તેને જોઈ મારા દિલમાં શંકા ગઈ કે તે ઔરતે જે બુઝુર્ગની વાત કરી હતી તે બુઝુર્ગ જ આ હોય એમ લાગે છે. તે બુઝુર્ગ મારા તરફ જોઈ બોલ્યા,

“હા હા, હું તે જ છું”

મેં અરજ કરી “હઝરત કોઈ એવી દુઆ ફરમાવો જેથી સાચા મહબૂબ સુધી પહોંચી શકાય”

બુઝુર્ગે ફરમાવ્યું “અબૂ અબ્દુલ્લાહ ! જેમાં કોઈ દાવો ન હતો તેની દુઆથી તો તમો વંચિત રહ્યા. શું તમારામાં એટલી બસીરત પણ નથી કે રચહાના કવસિયાને ઓળખો. હવે હું ત્યાં સુધી દુઆ નથી કરી શકતો જ્યાં સુધી તમો દીવાનાઓથી મળી ન લો અને તેઓ તમને કાલે મળશે.” આટલું કહી તે બુઝુર્ગ અલોપ થઈ ગયા અને હું ભારે દુખી અને ખિન્ન થઈ ગયો. મેં બીજે દિવસે જોયું કે એક કારી દર્દનાક અવાજ અને ગમનાક દિલથી આ આયત તિલાવત ફરમાવી રહ્યો હતો જેને સાંભળીને દિલ પાણી પાણી થઈ જાય.

તરજુમો: અને તે ત્રણ માણસો પર જે પાછળ રાખવામાં આવ્યા અહીં સુધી કે જમીન તેમના ઉપર તંગ થઈ ગઈ.

હું આ આયત સાંભળીને તેના અવાજનો પ્રશંષક બની ગયો અને મેં તેને કહ્યું કે “તને તે જાતે પાકની કસમ જેણે તારા અવાજમાં આવી મધૂરતા અતા ફરમાવી છે. તૂ મારા તૂટેલા દિલ ઉપર રહેમ ફરમાવ.”

(મિસાલી ખવાતીન-૨૬૬)

૧૪૮. એક છોકરી પર અલ્લાહના ડરનો અસર અને તેનો હાલ

હઝરત અબૂલ કાસિમ જુનૈદ ફરમાવે છે કે એકવાર હું એખલો બયતુલ્લાહ શરીફ ગયો અને ત્યાંથી મુજાવરી ઈખ્તિયાર કરી અને મારી આદત હતી કે જ્યારે રાત ઘણીજ અંધારી થઈ જતી તો હું તવાફ કરતો. મારી રોજની આદત અનુસાર એક રાતે હું તવાફ કરતો હતો ત્યારે મેં એક નવ યુવાન છોકરીને જોઈ જે તવાફ કરવાની સાથે સાથે અમૂક અશઆર પઢતી હતી. જેનો અર્થ આ પ્રમાણે થતો હતો.

“મેં મોહબ્બત અને ઈશ્કને ઘણાજ છુપાવ્યા પણ હવે તે છૂપા રહી શકે એમ નથી. તેણે તો મારા ઉપર ડેરો જ ડાલી દીધો છે. મને જ્યારે મહેબૂબનો શોખ અધિક થાય છે તો મારૂં દિલ તેની યાદમાં હેરાન અને વિહવળ બની જાય છે અને જ્યારે હું મારા મિત્રની નિકટનો ઈરાદો કરૂં છું તો તે મને પોતની નિકટતાથી વંચિત નથી રાખતો. બલ્કે અધિક નિકટ આવી જાય છે અને જ્યારે મારા મહેબૂબની તજલ્લી થાય છે તો હું ફના થઈ જાઉં છું અને પછી તેના માટે તેની મદદથી જીવંત થઈ જાઉં છું અને એજ મારી સહાયતા કરે છે. જો કે હું તેની દેનથી સ્વાદ પ્રાપ્ત કરું છું.”

હઝરત જુનૈદ રહમતુલ્લાહિ અલયહિ ફરમાવે છે કે મેં તેને કહ્યું “હે છોકરી ! તું અલ્લાહથી ડરતી નથી કે બયતુલ્લાહ શરીફમાં આવા શેઅર ગાય છે?”

તે મારા તરફ કૂપા દ્રષ્ટિથી બોલી,

“જુનૈદ ! ભલા માણસ જો મને ખુદાનો ડર ન હોત તો હું કેમ મારી મીઠી નિદ્રાને છોડી દેત. અરે અલ્લાહના ખવફ અને ડરે તો મને વતનથી બેવતન કરી દીધી છે. તેના ઈશ્કમાં જ તો હું દોડતી ફરૂં છું. તેની મહોબ્બતેજ તો મને હેરાન કરી રાખી છે.”

પછી પૂછ્યું “જુનૈદ ! બતાવો કે તમો બયતુલ્લાહનો તવાફ કરો છો કે રબ્બે બયતુલ્લાહનો?”

મેં કહ્યું “ હું તો બયતુલ્લાહ નો તવાફ કરૂં છું”

આ સાંભળી તેણે મ્હોં આકાશ તરફ કર્યું અને બોલી,

“સુબ્હાનલ્લાહ ! આપની પણ કેવી શાન છે. તે મખ્લૂક જે ખુદ પત્થરોની છે તે પત્થરોનો જ તવાફ કરે છે”

જુનૈદ ફરમાવે છે કે આ સાંભળી મારી એવી હાલત થઈ ગઈ કે હું બેહોશ થઈ ગયો અને જ્યારે હું હોશમાં આવ્યો ત્યારે મેં ત્યાં તે યુવતીને ન જોઈ.

(કસસુલ અવલિયા)

૧૪૯. ઉમ્મે મુહમ્મદ અલકુરઝી (રહ.)

તેણી મશહૂર અહલે કિતાબ તાબિઈ હઝરત મુહમ્મદ બિન કઅબ અલકુરઝીના વાલેદા હતા. તેણી રસૂલુલ્લાહ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમના યુગમાં પણ મોજૂદ હતા અને તેણીએ ઈસ્લામ સ્વિકાર પણ કર્યો હતો. પરંતુ રાવીઓએ સહાબિયાતના ઉલ્લેખમાં તેમનું નામ શામેલ નથી કર્યું. અલબત્ત કેટલાક ઉલમાએ તેમનો ઉલ્લેખ એક તાબેઈયહની હૈસિયતથી કર્યો છે. નિશાનીઓથી માલમ પડે છે કે તેણી યહૂદના કબીલા બની નસીરમાંથી હતા. તેમની શાદી કઅબ બિન હિબ્બાન જોડે થઈ હતી. જે યહૂદી કબીલા બનૂ કુરૈઝા જોડે સંબંધ ધરાવતા હતા. અને અન્સારના કબીલા “ઔસ”ના હલીફ હતા. તેણી કુરૈઝાના યુધ્ધમાં ગિરફતાર થયા પણ સગીર વયના હોવાના કારણે છોડી મૂકવામાં આવ્યા. તેમના ફરઝંદ મુહમ્મદ બિન કઅબની ગણના મદીનાના ફાઝિલ તરીકે ઉલમામાં થાય છે. તેઓ ઝોહદ અને તકવામાં પણ બેજોડ હતા. ઉમ્મે મુહમ્મદ અત્યંત નેક અને ઈબાદત ગુઝાર બીબી હતા અને તેમણે પોતાના ફરઝંદની તાલીમ અને તરબિયત પર ખાસ ધ્યાન આપ્યું. હઝરત મુહમ્મદ બિન કઅબ જીવનના પ્રત્યેક દવરમાં ભારે પાકબાઝ અને ખુદા તરસ રહ્યા. હંમેશા તૌબા અને ઈસ્તગફારમાં મશગૂલ રહેતા હતા. એ જોઈ ઉમ્મે મુહમ્મદ ફરમાવતી હતી “હે મારા દીકરા મુહમ્મદ ! જો તારી પાકબાઝ જિન્દગી મારી સામે ન હોત તો તારા આ રાત દિવસની તૌબા અને ઈસ્તગફાર તેમજ અલ્લાહ સમક્ષનું રૂદન જોઈ હું સમજી લેત કે તે કોઈ બહુ મોટો ગૂનો કર્યો છે પણ મેં તને બાળપણથી જ પાકબાઝ અને નેક સીરત જોયો છે અને મોટી ઉંમરે પણ એવોજ જોઈ રહી છું.”

હઝરત મુહમ્મદ (રહ.)એ અરજ કરી. “અમ્માજાન! આપ જે સમજો છો તે ઠીક છે પણ હું મારી જાતને ગુનાઓથી સુરક્ષિત નથી સમજતો. બનવા જોગ છે કે મારી કોઈ ભૂલ થઈ ગઈ હોય જે અલ્લાહ તઆલા સમક્ષ ગુસ્સા અને નારાજગીનું કારણ બને અને આ કારણેજ હું

હર વખત ઈસ્તિગફાર કરતો રહું છું.

(અહલે કિતાબ સહાબા વ તાબેઈન)

૧૫૦. હઝરત સફિયહ બિન્તે હારિસ (રહ.)

તેણી ઉમ્મુલ મોઅમેનીન હઝરત આઈશા સિદીકાની (રહિ.) શાગિર્દહ હતી. તેણીએ ઈલ્મે હદીસની પ્રગતિ અને પ્રસારણમાં અગ્ર ભાગ ભજવ્યો. તેણીએ હઝરત આઈશા સિદીકા (રહિ.) અને બીજા કેટલાયે સહાબાથી રિવાયત કરી છે તેણીની રિવાયતો સિહાહમાં મોજૂદ છે અને અઈમ્મએ જરહ વ તઅદીલે તેની તૌસીક કરી છે.

(તહઝીબુત તહઝીબ)

૧૫૧. અફગાનિસ્તાનના રાજાની પત્ની

જો સ્ત્રી દીનદાર બનવા ઈચ્છે તો કરોડોપતિ બનીને અને ઐશ આરામમાં રહીને પણ દીનદાર બની શકે છે અને દીનદાર ન બનવું હોય તો ફકીર રહીને પણ નથી બની શકતી. તેના પર જ આ કિસ્સો છે.

અમીર દોસ્ત મુહમ્મદ ખાં કાબુલના રાજાઓમાં ઘણાંજ દીનદાર રાજા થઈ ગયા છે. અમીર અમાનુલ્લાહ ખાં મરહૂમના બાપ અમીર હબીબુલ્લાહ ખાં હતા અને હબીબુલ્લાહ ખાં ના બાપ અમીર અબ્દુર્રહમાન હતા. તેમના પિતા દોસ્ત મુહમ્મદ ખાં છે.

અમીર દોસ્ત મુહમ્મદ ખાં નો જમાનો ચાલતો હતો. તેમના જમાનામાં કોઈ બીજા રાજાએ અફગાનિસ્તાન પર હુમલો કર્યો. અમીર સાહબને આનાથી ઘણુંજ દુખ થયું અને વિચાર આવ્યો કે જો દેશ તેના કબ્જામાં ચાલ્યો ગયો તો બની શકે આ ઈસ્લામી દેશને બરબાદ કરી નાંખે. તેમણે પોતાના રાજકુંવરને ફોજ લઈને દુશ્મનના મુકાબલા માટે મોકલી દીધો.

આજ ફિકરમાં તેઓ ઘરના અંદર આવ્યા અને પોતાની બેગમને કહ્યું કે આજે એવી ખબર મળી છે કે કોઈ રાજાએ આપણા દેશ પણ હુમલો કર્યો છે અને મેં રાજકુંવરને ફોજ લઈને મોકલી દીધો છે. બેગમે કહ્યું, “ઘણું સારું કર્યું અને ગભરાવ નહીં અલ્લાહ તઆલા તમારી મદદ કરશે.”

બીજે દિવસે અમીર સાહબ ઘરમાં આવ્યા અને ચેહરા પર

ઉદાસી હતી. બેગમથી કહ્યું. “આજે એક મોટા દુખની ખબર મળી છે તે આ કે રાજકુંવર હારી ગયો. દુશ્મન દેશના અંદર ઘૂસી આવી રહ્યો છે અને રાજકુંવર હારી પાછો નાસી આવી રહ્યો છે મને આનું ઘણું દુખ છે કે દેશ પણ હાથથી જશે. આ રાજકુંવરના પાછા નાસવાની વાત પણ સામે આવી.

બેગમે કહ્યું. “ આ વાત બિલકુલ જુદી છે તમે એને બિલકુલ માનસો નહીં.” અમીરે કહ્યું, “ જુદી નથી. આ સરકારી ખબર છે. સી.આઈ.ડી. (ગુપ્તચરો) એ આ ખબર આપી છે.” તેણીએ કહ્યું. “તે બધાંજ જુદા છે અને આ ખબર ખોટી છે. આમ બનીજ નથી શકતું.”

બીજા દિવસે અમીર સાહબ ઘણાંજ ખૂશીના સાથે ઘરમાં પધાર્યા અને કહ્યું “મુબારકબાદી! જે તમે કહ્યું હતું તેજ સાચું પડ્યું. ખબર આવી છે કે રાજકુંવરએ વિજય મેળવ્યો છે. દુશ્મન નાસી છૂટ્યો છે અને રાજકુંવર કામિયાબ થઈ આવી રહ્યો છે.”

બેગમે કહ્યું, “અલ્લાહનો શુક છે તેણે મારી વાત સાચી કરી દેખાડી” અમીર સાહબે પૂછ્યું, “પણ તમને કેવી રીતે ખબર પડી કે તમે મારી કચેરી સી.આઈ.ડી. (ગુપ્તચરો), પોલીસ બધાંને જ જુદા કહ્યા. શું તમને ઈલ્હામ થયો?”

તેણીએ ઉત્તર આપ્યો, “આમાં એક રાઝ (રહસ્ય) છે જેને મેં આજ સુધી તમારા સામે ખોલ્યો નથી અને કહેવાનો કોઈ વિચાર પણ નથી.” અમીર સાહબે ઝિદ કરી તો તેણીએ મજબૂર થઈને કહ્યું.

“તે ભેદ આ છે કે મને આ વાતનું પૂખ્ત (પાકું) યકીન હતું કે રાજકુંવર વિજેતા બનશે અથવા માર્યો જશે. હારીને પાછો નહીં આવે. દુશ્મનને પીઠ નથી બતાવી શકતો.”

આ મારું યકીન કેમ હતું? આ એટલા માટે કે જ્યારે આ પુત્ર મારા પેટમાં હતો તો મેં અલ્લાહ તઆલાથી પાકો વાયદો કર્યો હતો કે આ નવ મહિનામાં ખોરાકનો એક પણ શંકાસ્પદ કોળિયો પેટમાં જવા દઈશ નહીં. હલાલ રોજી જ મારા પેટમાં જશે. કેમ કે નાપાક અને અપવિત્ર ખાણાથી લોહી પણ અપવિત્ર અને નાપાક જ ઉત્પન્ન થાય છે અને નાપાક લોહીથી અખલાક પણ ગંદા અને નાપાક જ પેદા થાય છે તો મેં પૂરા નવ મહિના હરામ તો શું શંકાસ્પદ ખાણુ પણ પેટમાં જવા દીધું નહીં. શુધ્ધ હલાલ અને પવિત્ર ખાણુ જ ખાધું.

બીજી વાત એ કે જ્યારે એ પુત્રનો જન્મ થયો તો હજારો દૂધ

પીવડાવનારી નોકરાનીઓ હતી પણ દિકરાને મે તેમને આપ્યો નહીં. મેં પોતાનું જ દૂધ પીવડાવ્યું. દૂધ પીવડાવવાનો તરીકો આ હતો કે જ્યારે તે રડતો તો હું પ્રથમ વુઝૂ કરતી બે રકાત નફલ પઢતી ત્યાર બાદ તેને દૂધ પીવડાવતી અને એના માટે દુઆઓ પણ કરતી.

તો દૂધ પણ પવિત્ર, એનાથી ઉત્પન્ન થનારું લોહી પણ પવિત્ર અને પાક ખૂનથી પેદા થનાર અખલાક પણ પવિત્ર. જેથી એના અંદર બદ અખલાકી (કુસંસ્કાર) હોઈ નથી શકતું અને ઈસ્લામના દુશ્મનોના વિરુદ્ધ યુદ્ધમાં પીઠ બતાવવું (ફરીને નાસવું) અને બુઝદિલી (કાયરતા) આ નીચ અખલાકમાંથી છે તો જ્યારે આ પુત્રનું લોહી બિલકુલ પવિત્ર હતું તો નીચ અખલાક એનામાં કેવી રીતે પેદા થઈ શકે. માટે આ તો બનવા જોગ હતું કે તે શહીદ થઈ જાય પરંતુ આ બની શકે એમ ન હતું કે તે પાછો ફરીને નાસી આવે. જેથી મેં પૂરા યકીન (આત્મ વિશ્વાસ) ના સાથે કહ્યું કે તે પાછો ફરીને નાસીને આવે છે આ ખબર બિલકુલ જુટી છે.”

એક બોધ: તમે વિચાર તો કરો ! અમીર દોસ્ત મુહમ્મદ ખાંની પત્ની એક વિસ્તારની માલિકહ હતી. હજારો ફોજો, સિપાહીયો, નોકર ચાકરો તેણીના સામે હતા છતાં આટલી મોટી અલ્લાહ વાળી બની શકે છે તો અમારી બહેનો મામૂલી ઘરોમાં રહીને કેમ તકવાવાળી નથી બની શકતી? અમારી પાસે કઈ મોટી દોલત છે? અમે લાખોપતિ બની જઈએ તો પણ પૂરા દેશના માલિક તો નથી બની શકતા. એક મલિકહ અને એક રાજાની પત્ની જ્યારે આ તકવો બતલાવી શકે છે તો મારી બહેનો કેમ તકવો નથી બતાવી શકતી? મારી દીકરીઓ કેમ આવો તકવો નથી બતાવી શકતી? તેમની પાસે તો આટલી દૌલત પણ નથી કે દૌલતના કિસ્સાથી કોઈ સમય ન મળે. સમય તો મળેજ છે એના પર થી મેં કહ્યું હતું કે જો દીનદાર બનવું હોય તો પુરુષ હોય કે મહિલા કરોડપતિ બનવા પછી પણ દીનદાર બની શકે છે અને દીનદાર ન બનવા ચાહે તો ભૂખમરામાં રહીને પણ નથી બની શકતી. બદદીન જ રહેશે. આનો આધાર પોતાના દિલ પર છે. દિલમાં આ જઝબો (ભાવના) ત્યારે ઉત્પન્ન થશે જ્યારે દિલની તરબિયત (કેળવણી) કરવામાં આવે તેને શિક્ષણ દેવામાં આવે તેમાં ઈલ્મ નાખવામાં આવે તેમાં અલ્લાહની અઝમત પેદા કરવામાં આવે. તેમાં હલાલની કમાણીનો શોખ નાખવામાં આવે, નાજાઈઝ વાતોથી બચવાનો જઝબો પેદા કરવામાં આવે ત્યારે દિલમાં લાયકાત જન્મ લેશે. પછી જે ઔલાદ

તરબિયતથી જન્મશે તે નેક સાલેહ હશે. તે પોતે જ તકવા, પવિત્રતા અને નફસની પવિત્રતા લઈને જન્મશે.

(ખુતબાતે હકીમુલ ઈસ્લામ ભાગ ૪, પાના ૪૫૮ થી ૪૬૨)

૧૫૨. અહમદશાહ અબ્દાલીના વાલિદહ

અમ્માં ઝરગૂ મશહૂર અફઘાન બાદશાહ અહમદશાહ અબ્દાલીના વાલેદહ મોહતરમા હતા. ખૂબજ દીનદાર અને જીદાર ખાતૂન હતા. તેણી પોતાના દિલમાં ઈસ્લામ માટે મોહબ્બત અને દર્દ ધરાવતા હતા. ભારતમાં જ્યારે મરાઠાઓએ વિજય મેળવ્યો અને આગળ વધતા અટક સુધી પહોંચી ગયા તો કંદહારમાં અહમદશાહ અબ્દાલીએ દરબારમાં એક બેથક બોલાવી. તેમાં પરસ્પર સલાહ મશવરા પછી એવું નક્કી કરવામાં આવ્યું કે દુશ્મનથી સુરક્ષા માટે કંદહારમાં એક મજબૂત કિલ્લો યણવામાં આવે. હજી બેથકની કાર્યવાહી ચાલુ જ હતી એટલામાં અંદરના ઝનાનખાનામાંથી અહમદશાહ અબ્દાલીનું તેડું આવ્યું કે તમારી વાલેદહ તમને હમણાં હમણાં જ બોલાવે છે.

અહમદશાહ ઉઠીને ઝનાનખાનામાં ગયા. જ્યાં તેમની મા અમ્માં ઝરગૂના ખૂબજ ગુસ્સાની હાલતમાં ઉભેલા હતા. તેણીએ અહમદશાહને જોઈ નારાજ દર્શાવી. અહમદશાહ હેરાન પરેશાન થઈ ઉઠ્યા. તેમણે પોતાની માને પૂછ્યું “ખયર તો છે? મારા પર કયા કારણે નારાજ છો?”

અમ્માંએ ગુસ્સાથી કાંપતા અવાજમાં કહ્યું “કાશ ! હું તારા જેવા દીકરાને જન્મ ન આપત. કાશ ! હું તને મારુ દૂધ ન પીવડાવત. શું મેં તને એટલા માટે પાળી પોષીને મોટો કર્યો કે મરાઠાઓના ડરથી તું અહીં કંદહારમાં એક કિલ્લો યણાવવાની વાત કરી રહ્યો છે. જેથી તમો તે કિલ્લામાં મરાઠાઓથી ધૂપાઈ સંતાઈ શકો. તમારા માટે તો આમ કરવું જોઈતું હતું કે તમો અહીંથી મરાઠાઓને આગળ વધતા અટકાવવા માટે ભારત જતે અને મરાઠાઓની કમ્મર તોડી પાછા ફરતે. ન કે અહીં બેસી આગળથી પોતાની સુરક્ષા કરતે.”

આ સાંભળી અહમદશાહે માથું ઝુકાવી લીધું અને કહ્યું “અમ્માં હું આપથી માફી માંગુ છું. હું ઈન્શાઅલ્લાહ આપની ઈચ્છા પૂરી કરીનેજ રહીશ”

૧૫૩. હઝરત સય્યદ અહમદ શહીદ (રહ.)ના વાલિદા મોહતરમા

એવી માઓ ખૂબ ઓછી હશે જે પોતાના બેટાઓના જાનની કસોટીમાં પૂરી ઉતરે અને તેને મરવા માટે પોતાના હાથે વિદાય આપે. સય્યદ સાહિબને અલ્લાહે વાલેદા પણ એવીજ આપી હતી જે હઝરત અસ્મા (રદિ.)નો નમૂનો હતા. “મન્ઝૂરા”માં આ ઘટનાનો ઉલ્લેખ છે કે એક વાર હિન્દુ-મુસલમાનોમાં લડાઈ થઈ. સય્યદ સાહિબે જવા માટેની તૈયારી બતાવી પણ ખવડાવનારીએ તેને કોઈક રીતે જવા ન દીધા. તેમના વાલેદા મોહતરમા નમાઝ પઢી રહ્યા હતા. સય્યદ સાહિબ તેમની નમાઝ પૂરી થવાની વાર જોતા ઉભા રહ્યા કે સલામ ફેરવે પછી જવા માટેની પરવાનગી લઉં. તેમણે જ્યારે સલામ ફેરવ્યું તો તેમણે દાયાને કહ્યું “હઝરત તમોને અહમદથી ઘણી મોહબ્બત છે એ સાચું પણ એ મારા જેટલી નથી હોઈ શકતી. આ સમય તેને રોકવાનો નથી જાવ ભૈયા જાવ અલ્લાહનું નામ લઈને જાવ પણ જો જો પૂઠ ન ફેરવજો. જો આમ થશે તો હું તમારું મોહું પણ નહીં જોઉં. અને જો તેઓ નિકળીને જતા રહેવા માટે રસ્તો માંગે તો તેમને રસ્તો આપી જવા દેજો” સય્યદ સાહિબના પહોંચતાજ તેમણે કહેવા માંડ્યું અમને રસ્તો આપી દો અમે અહીંથી ચાલ્યા જઈશું. અમને તમારાથી કંઈ લેવા દેવા નથી. તમારી જોડે અમારો કોઈ ઝગડો રહ્યો નથી. આટલું સાંભળતાંજ આપે કહ્યું “એમને જવા દો કોઈ પણ જાતની રોક ટોક ન કરો તેમાંજ ભલાઈ છે.” (મિસાલી ખવાતીન-૨૭૪)

૧૫૪. હઝરત મૌલાના મુહમ્મદ કાસિમ નાનોત્વી (રહ.)ના અહલિયા મોહતરમા

હઝરત નાનોત્વી કુદિસ સિરુહૂના અહલિયા દૌલતમંદ બાપની નૂરેનજર- દેવબંદના એક ઊંચા જમીનદારની લડકી હતા. તેમના નામવર બાપે દહેજ પણ ખૂબ આપ્યું હતું. પહેલી રાત્રે હઝરતે ફરમાવ્યું કે “હું કોણ છું અને તું કોણ છે? મારી વાત સાંભળીશ કે તારી વાત મનાવીશ.” તેણીએ બેતકલ્લુફ અર્જ કરી “હું તો આપની કનીઝ છું પછી મારી વાત મનાવવાનો સવાલજ ક્યાં પેદા થાય છે.”

આ સાંભળી મવલાનાએ ફરમાવ્યું “જો આ વાત છે તો તારા તમામ ઘરેણાં ઉતારીને મને આપી દો” તેણીએ આ વાત કબૂલ કરી લીધી. સવારમાં આ બધા ઘરેણા દારુલ ઉલૂમના માલમાં ભેગા કરી દેવામાં આવ્યા. આ જોઈ બાપે બીજી વાર ઘરેણા અપાવ્યા પણ ફરીવાર પણ આવોજ મામલો થયો.

તેમની મહેમાન નવાઝી એ દરજ્જાની હતી કે હઝરત નાનોત્વી ફરમાવતા હતા કે “અમારી મેઝબાની તો અહમદની માના આધારિત છે.”

‘અહમદ’ સાહિબઝાદાનું નામ જે દારુલ ઉલૂમના મોહતામિમ અને દૌલતે અસફિયહ હૈદ્રાબાદમાં અદાલતે આલિયા (હાઈ કોર્ટ)માં મુફતીએ આઝમના હોદ્દા પર બિરાજમાન છે. આમ અને ખાસ દરેકની જીભ પર મરહૂમા “દાદીબૂ”ના નામે ઓળખાતા હતા. એક બિન મુસ્લિમ છોકરીની પરવરીશ કરી જેનું નાપ પેરૂ હતું તેને ખૂબ લાડ પ્યારમાં ઉછેરીને મોટી કરી. તે નમાઝ રોઝાની સખ્ત પાબંદ હતી.

હઝરત ગંગોહી (રહ.)થી સલાહ-મશવરા લેવાનો સબંધ હતો. ઘણી જ દુઆઓ અને તમન્નાઓ પછી પૌત્ર હઝરત કારી મુહમ્મદ તય્યબ સાહબનો જન્મ થયો. જ્યારે ઘૂંટાણિયે ચાલવા લાગ્યા તો એક દિવસે તેમણે તેલનો ભરેલો ડબ્બો ઉધો વાળી દીધો. દાદીબૂએ પૌત્રના આ શોખી પૂર્ણ કાર્યને જોઈ મિઠાઈ વહેંચી. હવે કયામત સુધીના સમય માટે કબરમાં છે. જે પોતાના શોહરની સાથેજ છે. જેમાં ખૂબ રાહતની મજા લે છે. (મિસાલી ખવાતીન-૨૭૬)

૧૫૫. હઝરત મૌલાના મોહમ્મદ કાસિમ નાનોત્વી (રહ.)ના દિકરી

હઝરત નાનોત્વી કુદસસિરુહૂની દિકરીની શાદી દેવબંદના રહીસ મૌલવી નુરુલ હસન સાહિબ સાથે થઈ હતી. હઝરત નાનોત્વીએ અયાનક અસરની નમાઝ બાદ નિકાહ કરી દીધા. તેમની વાતચીત ઢબ ગ્રામ્ય સમાજ જેવી હતી. દર વરસે નાનોતાનો સફર થતો, થોડાક બાળકો સાથે રહેતા. તેણી આબિદા ઝાહિદા, સાબિરા અને શાકિરા હતી. ટૂંકમાં પોતાના પવિત્ર પિતાના સંબંધથી તેણીનો દામને સઆદત પરિપૂર્ણ હતો. લાંબી ઉમર જિવ્યા અને મૌત પછી ગોરિસ્તાને

કાસિમીમાં દફન કરવામાં આવ્યા. લગભગ દસ બાર વરસો પછી પાસેજ એક કબર ખોદવામાં આવી રહી હતી કે અચાનક મરહૂમાની કબર ખૂલી ગઈ. ઘણા લોકોએ જોયું કે તેમનું કફન સુધ્ધાં મેલૂ થયું ન હતું. કફનની ખૂશ્બુ પણ હજી જેમની તેમ હતી. શરીર એટલું તાજું હતું જાણે હમણાંજ દફનાવવામાં આવ્યા હોય. લોકો તેમને અમ્મા આઈશાના નામે બોલાવતા હતા.

૧૫૬. હઝરત મૌલાના રશીદ અહમદ ગંગોહી (રહ.)ના વાલિદહ મોહતરમહ

હઝરત મૌલાના કુદ્દિસસિરુદ્દીના વાલેદા માજેદા પણ ઘણા પારસા આબિદા, ઝાહિદા અને વલિય્હ, બાખૂદા હતા. એક ઔરત હોવા છતા ઔરતો જેવી અંધશ્રદ્ધા બાલ બચ્ચાઓ ઉપર દીન અને ઈમાનની બરબાદીને પાસે પણ ફટકવા દીધી નથી. તેણી ઈસ્લામના અકીદામાં અત્યંત મજબૂત અને ટોણા ટોકરોથી સ્વાભાવિક જ ફિરતધરા હતા. દીનદાર અને પરહેઝગાર ઔરત હતા. અને આવી કેમ નહોત જ્યારે કે તે સમયના કુતુબની હામેલા તેમજ દૂધ પીવડાવનાર બનનારી હતા. જેમાં લાખો મખ્લૂકને હિદાયત તેમજ પારસાઈ અને દીનમાં અડગતા અને મજબૂતીની તાલીમ હાસિલ થવી મુકદ્દર થઈ ચૂકી હતી. હઝરત મૌલાના રહમતુલ્લાહે એક વાર પોતાના નાનપણમાં બનેલી આ ઘટના પોતે બયાન ફરમાવી હતી કે મારી વાલેદા મરહૂમા બયાન ફરમાવ્યા કરતા હતા કે રશીદ અહમદ જ્યારે તૂં નાનો હતો ત્યારે મને અલ્લાહબખ્શ જિન નજરે પડ્યો હતો. મેં જોયું કે તે તારા ખાટલા પાસે આવીને ઉભો થઈ ગયો અને મને કહ્યું કે “તૂં પેલી કબર પર અત્તરના ફાયા ચઢાવ નહીંતર હું તારા દીકરાને મારી નાખીશ”. વાલેદા ફરમાવે છે કે મેં તેને કહ્યું કે “સારું મારી નાખ તારી સામે તો ઊંઘે છે.” ગંગોહમાં શાહ દાઉદ અને શાહ સાદિક સાહિબના મઝાર છે ત્યાં એક ગોખલામાં અલ્લાહબખ્શના નામના ચઢાવા ચઢાવવામાં આવતા અને અત્તરના ફાયા મુકવામાં આવતા હતા. વાલેદા ફરમાવતી હતી જ્યારે ક્યારેક અલ્લાહબખ્શ નજર આવતો અને ધમકીઓ આપતો અને ડરાવતો ત્યારે હું તેને જવાબ આપતી કે હું ક્યારેય ચઢાવો નહીં ચઢાવીશ, જો તારાથી મારી નખાય મારી નાખ. આ કોરા અને

ચોખ્ખા જવાબ પર પણ એ તારો વાળા વાંકો ન કરી શક્યો અને મારવાની વાત તો દૂર રહી તે તને ડરાવી પણ ન શક્યો.
(બળોં કા બચપન)

૧૫૭. હઝરત મૌલાના ગંગોહી (રહ.)ની સાહિબઝાદી

હઝરત મૌલાના ગંગોહીની સાહિબઝાદીના જ્યારે નિકાહ થયા તો તેમના શૌહર મૌલવી ઈબ્રાહીમ સાહેબને ત્યાં ઉપરની આવકમાં કોઈ સાવચેતી ન હતી. હઝરતની સાહિબઝાદીએ પહેલાજ દિવસે તેમને સાફ શબ્દોમાં કહ્યું કે હું તમારા ઘરમાં ત્યાં સુધી ખાણું નહીં ખાઉં જ્યાં સુધી તમો ઉપરની આવકથી તૌબા નહીં કરો. ટૂંકમાં અલ્લાહની આ બંદીએ નવા ઘરમાં જતાંજ ખાવિંદથી રિશ્વત લેવી બંદ કરાવી અને પ્રતિજ્ઞા લેવડાવી કે તેઓ ભવિષ્યમાં લાંચના પૈસાને અડકશે પણ નહીં.

હઝરત ગંગોહીની સાહિબઝાદી ઘણી ઝાહિદા હતી. તેમના આ ઝુહદનો જ પરચો હતો કે પહેલા જ દિવસે ખાવિંદને લાંચ રિશ્વત લેતા રોકી લીધા. ખરેખર જોવા જઈએ તો તે વખતે ત્યાંથી પણ માલદારો જેવા ઘરેણા અને કપડાં ન આપ્યા હોય પણ તેમ છતાંયે તેમને દુનિયા અને નાણા પૈસાની સહેજે લાલચ કે લાલસા ન રહી બલ્કે તેમને દીન યાદ રહ્યો.

૧૫૮. શયખુલ હિન્દ મૌલાના મહમૂદ હસન સાહિબ (રહ.)ના અહલિયા મોહતરમા

જ્યારે હઝરત મવસૂફ જેહાદની નિયતથી હિજરત રૂપે દેવબંદથી રૂખ્સત થવા લાગ્યા ત્યારે તેમના દરવાજે મોટી ભીડ એકત્ર થઈ ગઈ હતી અને ઘરમાં તેમની અહલિયા પથારીવશ અને બાળકો મોટા અવાજે રડી રહ્યા હતા. તેઓ ઘણી મુશ્કેલીથી અંદર ગયા તો તેમની સાહબઝાદીઓએ તેમના પગ પકડી લીધા અને કહ્યું “બાબા ! અમોને છોડીને ક્યાં જાવ છો. તેમની અહલિયાએ દામન પકડી લીધો અને કહ્યું કે “મેં તો એ આરઝૂમાં જિંદગી ગુઝારી દીધી કે આપના હાથે કફન દફન થાય અને આપ જનાઝાની નમાઝ પઢાવો”

ઘરમાં રોકકળ થઈ રહી હતી અને પથારીવશ અહલિયાના આ

દિલમાં ભોંકાઈ જાય તેવા વેણ સાંભળી સ્વયં હઝરતની આંખોમાં અશ્રુઓ છલકાઈ પડ્યા. પણ તેમણે ઘૈર્યથી કામ લીધું અને આમ કહેતા કહેતા રૂખ્સત થયા કે “જે હાલમાં છોડીને જઈ રહ્યા છીએ એજ હાલમાં તમને આવીને મેળવી લઈશું” અહલિયા પતિના વિયોગમાં દીવાની થઈ ગઈ. નમાઝો પઢતી અને ફરમાવતી કે “બાકિરખાની વારા મૌલવી” “મારા બિસ્કિટવારા મૌલવી” અને તડપી તડપીને દુઆઓ માંગતી.

જરા સોચો. માલ્ટાના કેદીની ફાંસીની ખબરો નિરંતર મળતી તો રહેતી હતી પણ આ સબર કરનારીનો સબર ન તૂટ્યો. પથારી પરથી ઉભી થઈ ગઈ અને ચાલવા ફરવા લાગી પણ જ્યારે હઝરત છૂટીને ઘરે તશરીફ લાવ્યા ત્યારે મકાનના એજ ખૂણામાં એજ પથારી ઉપર એવીજ નબળાઈ અને કમજોરીની હાલતમાં જેવી કે પ્રાણ પ્યારા શૌહરે છોડી હતી તે હતી. યાદ કરો તે શબ્દો “જે હાલમાં છોડી રહ્યા છીએ એજ હાલમાં મેળવીશું.”

દિકરાઓ કોઈ ન હતા. તેમને ફક્ત દિકરીઓ જ હતી. હવે તો તે બધા જ પોતાના વહાલા પિતાના સાનિધ્યમાં છે.

૧૫૯. હઝરત અન્વર શાહ કશ્મીરી (૨૯.)ના અહલિયા મોહતરમા

તેણીનું નામ મયમૂના ખાતૂન હતું. તેમના વાલિદનું નામ સય્યિદ યાકૂબઅલી હતું અને એ ગંગોહ જિલ્લે સહારનપુરના રહેવાસી હતી. શાદીથી પહેલાં એ ભોપાલમાં મોટી થઈ જ્યાં તેમના મરહુમ પિતા રિયાસતના કોઈ હોદ્દા ઉપર હતા. તેમની એક બહેન હતી જેનું નામ મહેમૂદા ખાતૂન હતું અને તેમની શાદી સાઢોરા જિલ્લે અંબાલા ઇલાકામાં થઈ હતી. જે વાઈના દર્દથી મૃત્યુ પામી. તેમના મોટાભાઈનું નામ હાફિઝ ઝફરઅલી અને બીજા ભાઈ હકીમ સય્યિદ મહફૂઝ અલી સાહિબ અલ્લામાહ સય્યિદ અન્વર શાહ કાશ્મીરીના મુમતાઝ શાગિર્દ અને તહઝરત હાજિક. પહેલા દારૂલ ઉલૂમમાં મુદરિસ હતા. પછી હંમેશ માટે હકીમીને રોજી રોટીનું સાધન બનાવ્યું.

દેવબંદમાં વાલિદે મરહૂમના રહેવા માટે જે તદબીર ઈખ્તિયાર કરવામાં આવી તેમાં એક આ હતી કે અલ્લામાહને શાદી કરવા માટે

મજબૂર કરવામાં આવ્યા. ઉસ્તાદ શયખુલ હિંદ મૌલાના મહમૂદ હસન અને હાફિઝ શરીફ અહમદ સાહેબ ગંગોહીએ જે પીરજીના નામે મશહૂર હતા અને દારૂલ ઉલૂમના હિફઝ વિભાગમાં નામી ગિરામી ઉસ્તાદ હતા તેમના પ્રયાસોથી વાલેદા મરહૂમાના અલ્લામહથી નિકાહ થયા.

તેણી સય્યિદ ખાનદાનથી હતા અને તદ્દન કફોડી સ્થિતિમાં હતા. કેમ કે મા-બાપ નાનપણમાંજ ગુજરી ગયા હતા. શાદી વેળાએ તેણીની ઉંમર વીસ વરસની હતી જ્યારે હઝરત અલ્લામાહ પાંત્રીસ ચાલીસ વરસના હતા.

મરહુમ અલ્લામહને કિતાબોથી ફરસદ નહોતી. તે કારણે તેમને તે પ્રેમ ક્યારેય પ્રાપ્ત ન થયો જે પતિનો પત્ની માટે હોય છે. તેણી જાતે સંભળાવે છે કે તે જ્યારે શાદી કરીને દેવબંદ આવી રહી હતી ત્યારે દિલ્હી સ્ટેશનના મુસાફરખાનામાં અચાનક અલ્લામહ તશરીફ લાવ્યા અને પોતાની ખાસ ખુરસી પર બેસી બોલ્યા “હું આર્થિક રીતે નિર્ધન અને ગરીબુલ વતન પરદેશી છું. મારી પાસે લેવા દેવા માટે કંઈ નથી. ઉસ્તાદના હુકમ ઉપર આમ કરવા તૈયાર થયો છું”. આ વાત કહ્યા પછી તેણી ખામોશ થઈ ગયા. એક વેળા કોઈ નાનકડી આરાઈશ પર ટોકવામાં આવ્યું તો ફરમાવ્યું “આખી ઉંમર એનાથી પણ વધારે દૂરને દૂરજ રહી. તેણી ખૂબ સખી હતા. ખવડાવી પિવડાવીને ખુશ થતા. તેણીને ગરીબ છોકરીઓની શાદી કરાવવાનો ખાસ શોખ હતો.

તેમણે ખુદ જાણે કેટલીયે છોકરીઓની શાદી કરાવી. તેમના શૌહરો જોડે જમાઈ જેવો વર્તાવ કરતા. કેટલીયે વિધવા ઔરતો અને અનાથ બાળકીઓની પરવરિશ કરી. તેણીને દેવાનો એટલો શોખ હતો કે મર્યા પછી દેવાદાર નિકળી. તેમના કર્ઝની અદાયગી આ હકીરને નસીબ થઈ. તેણી જાનવરોના હકમાં ઘણીજ રહેમ દિલ હતા. કોઈ જાનવરને થતી તકલીફને બરદાશત કરતા નહતા. તેણી ગરીબ વિદ્યાર્થીઓને છૂપી રીતે સહાયતા કરતા અને તેમને પોતાની અવલાદ ગણતા હતા.

તેણીને કેન્સરનો જીવલેણ રોગ થઈ ગયો હતો. લગભગ ૬૫ વર્ષની ઉંમરે તેમની વફાત થઈ અને પોતાના નામવર શૌહર સાથે હંમેશની નિદ્રામાં સૂઈ રહી છે (બકલમે હઝરત મૌલાના મુહમ્મદ અન્ઝરશાહ કશ્મીરી દા.બ.) (મિસાલી ખવાતીન-૨૮૦)

૧૬૦. સર સચ્ચદ (૨૬.)ની વાલેદહ

તમે મુસ્લિમ યુનિવર્સિટી અલીગઢનું નામ તો સાંભળ્યું હશે. બનવા જોગ છે કે તમારે ત્યાંનો કોઈ આ સંસ્થામાં ભણી ચુક્યો પણ હોય. એ બહુ મોટી યુનિવર્સિટી છે. તેની સ્થાપના કરનાર અને તેના કર્તા ધરતા સર સચ્ચદ મરહૂમ હતા. આપ દિલ્હીના રહેવાસી હતા. આપની અમ્મીજાન ઘણાજ નેક અને શરીફ ખાતૂન હતા. તેમણે પોતાના દીકરાની ખૂબ સારી રીતે તરબિયત કરી.

એક વખતની વાત છે. સર સચ્ચદ હજી બાળક જ હતા કે કોઈ વાત પર નારાજ થઈને નોકરને મારી દીધું. આ વાતની ખબર જ્યારે તેમની અમ્મીજાનને થઈ તો તે ઘણીજ ગુસ્સે થયા. અને સર સચ્ચદને ઘરમાંથી કાઢી મુક્યા. તેઓ ડરના માર્યા પોતાની માસીને ત્યાં ચાલ્યા ગયા. તેમનામાં ઘરે જવાની હિમ્મત થતી ન હતી. ત્રણ દિવસ પછી પોતાની ભૂલ માફ કરાવવા માટે માસીની ભલામણ લઈને ઘેર આવ્યા. તો અમ્મીજાને કહ્યું “જ્યાં સુધી તું હાથ જોડીને આ નોકરની માફી નહીં માંગે હું તને બિલકુલ માફ નહીં કરીશ. ન તો તને ઘરમાં રહેવા દઈશ.” છેવટે સર સચ્ચદે નોકરથી માફી માંગી એટલે અમ્મીજાને તેમને માફ કર્યા.

તેમની અમ્મીજાન નોકરોની દેખરેખ અને ખયાલ રાખતા હતા. એક વાર તેણી બીમાર પડ્યા. સંજોગોવશાત તેમને જે રોગ હતો એજ રોગ તેમની નોકરાનીને લાગુ પડ્યો. અમ્મીજાને પોતાના માટે જે દવાઓ મંગાવી હતી એ ભારે મોંઘી હતી. તેમણે વિચાર્યું “આ ગરીબ બિચારી નોકરડી આટલો મોંઘો ઈલાજ કઈ રીતે કરાવી શકશે. એમ વિચારી તેમણે એ દવા પોતાની નોકરાનીને આપી દીધી. અલ્લાહનું કરવું એમ થયું કે પેલી નોકરાની પણ સારી થઈ ગઈ અને વગર દવાએ અમ્મીજાન પણ તંદુરુસ્ત થઈ ગયા.

અમ્મીજાનની આવી વાતોના પરિણામેજ સર સચ્ચદે જીવન ભર કોઈ નોકર ઉપર સખ્તી નથી કરી બલ્કે તેઓ તેમના દુખ દર્દમાં બરાબર ભાગ લેતા હતા. તેમની જોડે કામ કરનારા સેંકડો કર્મચારીઓ રહ્યા પણ તેમાંના એકપણ સર સચ્ચદ વિરૂધ્ધ એક શબ્દ પણ નથી ઉચ્ચાર્યો. તે બધા તેમના સ્વભાવની તારીફ અને પ્રશંષાજ કરતા હતા.

(મિસાલી ખવાતીન-૨૮૨)

૧૬૧. સવલતુન્નિસા બેગમ

મૌલાના રહમતુલ્લાહ કેરાનવી (૨૬.) હિન્દુસ્તાનીઓની આઝાદીની જંગ (હિજરી સન ૧૨૭૩, ઈ.સ. ૧૮૫૭)ના એક મહાન મુજાહિદ હતા. આઝાદીની લડાઈ (જેને અંગ્રેજોએ ઉર્ગવાડનું નામ આપ્યું હતું) જે કારણ વસાત સફળ ન થઈ શકી તો મૌલાના હિન્દુસ્તાનથી હિજરત કરી હિજાઝ ચાલ્યા ગયા ત્યાં તેમણે એક દીની મદ્રેસો કાયમ કરવાનો ઈરાદો કર્યો પણ સાધનો ઓછા હતા. સંયોગવશ એજ જમાનામાં સુલ્તાન ટીપૂ શહીદ (૨૬.)ના ખાનદાનની એક સખાવતી અને મુત્તકી ખાતૂન સવલતુન્નિસા બેગમ કલકત્તાથી હજ્જે બયતુલ્લાહ માટે મક્કા મુકર્મ પહોંચ્યા. તેણીની સમક્ષ મદ્રેસાની તજવીજ રજૂ કરવામાં આવી તો તેણીએ વાતને ભરપૂર ટેકો આપ્યો અને ત્રીસ હજાર રૂપિયાની મોટી રકમ (જે આજકાલ કેટલાયે લાખ બરાબર થાય) મૌલાના રહમતુલ્લાહ કેરાનવીની ખિદમતમાં પેશ કરી. મૌલાનાએ મદ્રેસાની સ્થાપના કરી અને તેનું નામ દાનવીર ખાતૂનના નામ પર “મદ્રેસએ સવલતિય્યહ” રાખ્યું. આ મદ્રેસો આજે પણ કાયમ છે. અને તેનાથી લાખો તાલિબાને ઈલ્મ ફયઝયાબ થઈ ચૂક્યા છે.

(મુસલમાન ખવાતીન કી ઈલ્મી ખિદમાત)

૧૬૨. હકીમુલ ઉમ્મત હમ્મરત થાનવી (૨૬.)ના વાલેદહ મોહતરમહ

મેં મારા ખાનદાનના લોકોથી સાંભળ્યું છે કે મારી વાલેદહએ પોતાના તમામ ઘરેણા ઉતારીને મારા વાલિદ સામે ફેંકી દીધા હતા અને ફરમાવ્યું હતું કે “યાતો એમની ઝકાત આપો નહીંતર તેને તમારી પાસે રાખો હવે હું આ ઘરેણા નહીં પહેરું” આખરે મજબૂર થઈ વાલિદ સાહેબે એ ઘરેણાઓની ઝકાત આપી અને ત્યાર બાદ તેમણે ઘરેણા પહેર્યા. આજની ઔરતો આવું કંઈક કરી તો જુએ. ઈન્શાઅલ્લાહ મર્દોની સુધારણા આપમેળે થઈ જશે. કેમકે જે રીતે મર્દથી ઈસ્લાહ અને સુધારણા થાય છે તે પ્રમાણે જ ઔરતથી પુરુષની પણ થાય છે અને (જવઝએ સાલેહા) નેક બીવી તો તે જ છે કે જે પોતાના શૌહરને દીન પર ચાલનાર બનાવી દે ન કે તેને પહેલાથી વધારે આજાદ બનાવી દે.

(અસ્બાબુલ ગફલત, પાનુ ૩૯૫)

૧૬૩. હઝરત હકીમુલ ઉમ્મત થાનવી (રહ.)ની અઝવાજે મોહતરમાત

૧) હઝરત બળી પીરાની સાહિબા

એકવાર મારી અહલિયા હઝરત બળી પીરાનીને ત્યાં મહેમાન ગઈ. પીરાની સાહિબાએ પોતાના ખાદિમ નિયાઝને ખાનકાહમાં મોકલી મને કહેવડાવ્યું કે આપ પણ અમારા મહેમાન હશો. આમ હું અને મારી બીવી એક અઠવાડિયા સુધી બળી પીરાણી સાહિબાના મહેમાન રહ્યા. ભાતભાતના ખાણાઓ જમ્યા. અજબ બરકાતવાળી વાનગીઓ હતી. અમે જ્યારે ત્યાંથી જવા માટે નિકળ્યા ત્યારે ખુદ પીરાનીએ પોતાના હાથે રોટીઓ પકાવીને ટીફીનમાં ભરી દીધી. ટીફીનના બીજા ખાનામાં શાક અને ત્રીજા ખાનામાં પેંડા ભરી દીધા. જેમને અમે કેટલાયે દિવસ સુધી ખાધા.

થાણાભવનથી વતન પાછા ફરતાં પહેલાં અહલિયાએ પત્ર દ્વારા હઝરતેવાલાથી મોટી પીરાની સાહિબાને બે રૂપિયા આપવાની ઈજાઝત લીધી અને બે રૂપિયા પીરાની સાહિબાની ખિદમતમાં પેશ કર્યા અને ફરમાવ્યું “મેં રૂપિયા લઈ લીધા અને હવે હું મારા તરફથી તમારી બેટીને આપું છું.” એક વાર પીરાની સાહિબાની ભત્રીજાની શાદી ઉપર હદિયો આપવા ચાહ્યો તો ફરમાવ્યું “બેટી હું તો આપતી જ રહું છું લેતી નથી.” (મકતૂબાતે અશરફિયહ)

પીરાની સાહિબાની અમલી તબલીગ: હઝરત હકીમુલ ઉમ્મત (રહ.) પીરાની સાહિબાથી ફરમાવ્યા કરતા હતા કે આ કામ તમારે કરવાનું છે. વઅઝ ક્યાં સુધી અસર કરશે. તમો આ રસ્મને તોડી દો અને ઔરતોને સમજાવો કે મચ્ચિતના ઘેર જઈ ખાવું પીવું ઘણું બુરૂ છે. એક તો એ ગરીબોને મચ્ચિતનો સદમો થયો અને તેમના ઉપર બીજો સદમો એ નાખવામાં આવે કે તેઓ આવનારીઓના ખાન પાન અને પાન સોપારીનો બંદોબસ્ત કરે. આ ઘણીજ શરમની વાત છે. મારા ઘરમાં આથી પહેલાં શાદી કે ગમીમાં નહોતી જતી કેમ કે દરેક સ્થળે ન કરવાના કામો થતા હતા પણ મેં આ જરૂરતને અનુલક્ષીને તેણીને ગમના પ્રસંગમાં હાજર થવાની પરવાનગી આપી દીધી અને કહ્યું કે આ દીનનું કામ છે જેથી તમારે તેમાં ભાગ લેવો જોઈએ. આમ તેમણે આવું કરવા માંડ્યું અને ઔરતોને મચ્ચિતના ઘેર જઈ ખાવા પીવા અને

પાન ખાવાથી રોકી. આમાં સૌથી વધુ અસર ખુદ તેણી ઉપર થઈ કે એ જે ઘરમાં જતી ત્યાં પાન સુધ્ધા નહોતી ખાતી. પહેલાં તો આ વાત પર ઘણી ઔરતોએ નફરત ગુસ્સો દાખવ્યા કે અમે કંઈ એટલી હદે ગરીબ અને જેવા તેવા નથી કે આવનારી ઔરતોના પાન સોપારી પણ પેશ ન કરી શકીયે પણ થોડાજ સમયમાં બધી ઔરતોએ એના પર અમલ કરવો શરૂ કરી દીધો અને હવે કોઈ મચ્ચિતના ઘેર પાન સુધ્ધાં નથી ખાતી. (ઈસ્લાહે ઝાહિર ખુબ્બાતે હકીમુલ ઉમ્મત ભાગ-૨૮)

૨) હઝરત છોટી પીરાની સાહિબા

અહકરને હઝરત હકીમુલ ઉમ્મત કુદસસિરહૂની ઝિયારત તો નસીબ ન થઈ કેમ કે હઝરતની વફાત મારા જન્મથી ત્રણ મહીના પહેલા થઈ ગઈ હતી પણ બહમ્દલિલાહ હઝરત પીરાની સાહેબાની બેહદ સફકતો અમારા ભાગે આવી. બાળપણમાં તો પરદાનો કોઈ સવાલ જ નહોતો અને તેમને જોઈને એવું લાગતું હતું કે રહમત અને શફકતે એક શરીરનું રૂપ ધારણ કરીને ઈન્સાની વુજૂદ ઈખ્તિયાર કરી લીધું છે. તેમની પ્રત્યેક અદામાં ભારે માસુમિયત અને વાતવાતમાં ખુલુસ અને મોહબ્બતની એવી મીઠાશ હતી જે કપટ અને લગાવટ ભરી આ દુનિયામાં અપ્રાપ્ય ચીજથી કમ નથી. તેમનો પાલવ શફકત ભર્યો પાલવ હઝરત હકીમુલ ઉમ્મતના તમામ સંબંધીઓ માટે વિશાળ અને વ્યાપક હતો અને એ સંબંધીઓની સમસ્યાઓમાં એ પ્રકારે ભાગ લેતી જાણે એ તેમના ઘરનાંજ કોઈ સભ્ય હોય. એક એક શખ્સના હાલાત અને સમસ્યાઓથી માહિતગાર રહી ઉકેલી ન શકાય એવી ગુંચવણોને એ ભારે વાત્સલ્ય અને સુંદર સહજ રીતે ઉકેલી નાખતી અને હઝરતના મૂરીદોને તેમની જાતમાં એક વહાલસોઈ માના વજૂદનો અહેસાસ થતો. તેમના હોવાથી દિલ પર એક પ્રકારની હુંફ છવાયેલી રહેતી. આજે આપણે તેમની હુંફ, વાત્સલ્ય અને રહેમતથી વંચિત થઈ ગયા. ઈન્નાલિલાહે વઈન્ના ઈલયહે રાજેઉન

હઝરત પીરાની સાહેબાની જિંદગી એક આદર્શ મોમિન ખાતૂનની જિંદગીના હુબહૂ નમૂનો હતો. મને બચપણથી જ જ્યારે ક્યારેક પૂર્વજોની બુઝુર્ગ ખાતૂનો દા.ત. હઝરત રબિયા બશરીયા વિગેરેની કલ્પના થતી તો હઝરત પીરાની સાહિબાની સુરતમાં જોવા મળતી જેને અમારા ઘરમાં બેતકલ્લુફીથી “આપાજી” પણ કહેવામાં

આવતા હતા અને વાતજ એવી છે કે તેમની જિવની અને ભૂમિકા અને અખ્લાક તેમજ આમાલમાં ઈસ્લામી તાલીમની ખુશ્બુ એ પ્રકારે સમાયેલી હતી કે તેમના અંદાજ અને અદાથી ઈસ્લામી તરીકાથી ઝિંદગીની તાલીમ મેળવી શકાતી હતી.

૧૧ રમઝાન હિજરી સન ૧૪૧૨ મુતાબિક ૧૬ માર્ચ ૧૮૮૨ના રોજ અમારા તમામના સિરેથી ગંભીર સાયએ રહેમત ઉઠી ગયો અને હકીમુલ ઉમ્મત હઝરત મૌલાના અશરફઅલી સાહેબ થાનવી કુદસસિરહુની નાની અહલિયા મોહતરમા આ દુનિયાથી રૂખ્સત થઈ પોતાના હકીકી માલિકથી જઈ મયે. ઈન્નાલ્લાહે વઈન્ના ઈલયહે રાજેઉન. મરહુમા મવસુફાને હઝરત હકીમુલ ઉમ્મત કુદસસિરહુના સંબંધિત વર્તૂળોમાં સામાન્ય “છોટી પીરાણી સાહિબા”ના લકબથી યાદ કરવામાં આવતી હતી. અને હઝરતે વાલાના ખાસ સંબેધીઓ દરમિયાન “આપાજી”ના નામે બોલાવવામાં આવતા હતા.

(અલ બલાગ જિલ્દ ૨૬ અંક ૧૨)

૧૬૪. હઝરત મૌલાના મુહમ્મદ ઈલ્યાસ દહેલ્વી (રહ.)ની નાની મોહતરમા

મૌલાના (રહ.)ની નાનીબી અમતુર્રહમાન જે મૌલાના મુઝફ્ફર હુસૈન સાહેબ (રહ.)ની સાહિબઝાદી હતા અને ખાનદાનમાં સામાન્યત તેણીને બધા અમ્મીબીના નામથી યાદ કરતા હતા. તેણી રાબિઆ સીરત હઝરત હતા. તેમની નમાઝનો એ હાલ હતો કે મવલાનાએ એક વાર ફરમાવ્યું કે અમ્મીબીની નમાઝનો નમૂનો મેં મૌલાના ગંગોહી (રહ.)ની નમાઝમાં જોયો. (અને મૌલાના ગંગોહી (રહ.)ની નમાઝ તેમના તબકામાં મુમતાઝ હતી.) અને છેલ્લા જમાનામાં તેણીનો એ હાલ હતો કે તેણી પોતે ખાણું કયારેય માંગતા નહોતા. જો કોઈ એ ખાણું લાવીને મૂકી દીધું તો ખાઈ લીધું. આપનું ઘર મોટું હતું. જો કામના આધેક હોવાના કારણે કે બીજા કોઈ કારણે તેમને ખાણું આપવાનું રહી જતું તો ભૂખ્યાજ બેઠા રહેતા. એકવાર કોઈએ આપને કહ્યું કે “આવી કમજોરીની હાલતમાં તમો ખાધા પીધા વિના કઈ રીતે રહી શકો છો?” ફરમાવ્યું “અલ્લહુ લિલ્લાહ! હું તસ્બીહાતથી મારો ખોરાક હાસિલ કરી લઉં છું.”

૧૬૫. હઝરત મૌલાના મુહમ્મદ ઈલ્યાસ (રહ.)ના વાલેદહ

મૌલાનાની વાલેદા મોહતરમા હઝરત સફિયહ ખૂબ મોટી હાફિઝા હતા. આપે કુર્આન શરીફ શાદી પછી મૌલાના યહયા (રહ.) સાહિબના દૂધ પીવાના જમાનામાં હિફઝ કર્યું હતું અને આપે કુર્આન મજીદ એટલી સારી રીતે કંઠસ્થ કર્યું હતું કે મામૂલી હાફિઝ તો તેમના મુકાબલામાં ટકી જ શકતો ન હતો. તેમનો નિત્યક્રમ આ હતો કે રમઝાનમાં દરરોજ પૂરુ કુર્આને મજીદ અને બીજા દસ પારા પઢી લેતા હતા. આ રીતે પ્રત્યેક રમઝાનમાં ચાલીસ કુર્આન મજીદ ખત્મ કરતા હતા એમની પઢાઈ અને ઘરના કામકાજમાં અને વ્યવસ્થામાં ફરક આવતો ન હતો. બલ્કે આપની વ્યવસ્થા એવી રહેતી કે તિલાવત સમયે હાથથી કંઈ ન કંઈ કામ થતું રહેતું. રમઝાન ઉપરાંત ઘરના કામકાજ દરમિયાન તેમના રોઝના મામૂલાત આ પ્રમાણે હતા.

દરૂદ શરીફ પાંચ હજાર વાર, ઈસ્મેઝાત પાંચ હજાર વખત, બિસ્મિલ્લા હિરહમા નિર્હીમ નવસો વખત, યા મુન્ની અગિયારસો વખત, ઈસ્તિગ્ફાર પાંચસો વાર, હસ્બિયલ્લાહુ વ નિઅમલ વકીલ પાંચસો વાર, સુબ્હાનલ્લાહ બસો વેળા, અલ્લહુ લિલ્લાહ બસો વાર, લાઈલાહા ઈલ્લલ્લાહ બસો વાર, અલ્લાહુ અકબર બસો વાર, ઉફ્વેઝુ અમ્રી ઈલ્લલ્લાહ સો વાર, રબ્બિ ઈન્ની મગલૂબુન ફન્તસિર એક સો વાર, લાઈલાહા ઈલ્લલ્લાહ સો વાર, લાઈલાહા ઈલ્લા અન્ત સુબ્હાનક ઈન્ની કુન્તુ મિનઝઝાલિમીન સો વાર અને દરરોજ કુર્આને મજીદની એક મંઝિલની પઢાઈ તેમનો નિત્યક્રમ હતો.

૧૬૬. મૌલાના મુહમ્મદ ઈલ્યાસ કાંધલવી (રહ.)ના અહલિયા મોહતરમા

મૌલાના મુહમ્મદ યૂસુફ સાહેબ (રહ.)ની વાલેદા માજેદા એક પ્રતિષ્ઠિત અને સાલેહ બુઝુર્ગ મૌલાના રઉફુલ હસન સાહેબની સાહિબઝાદી હતા અને સ્વયં પણ ભારે નેક અને સાલેહા આબેદા ખદીજા ગુણવારી અને રાબિઆ સીરત ખાતૂન હતા. અલ્લાહ તઆલાએ ઈબાદત અને તિલાવતનો ભારે ઝવક અને શોખ તેમજ ઈસ્લાહ અને તકવાનો મોટો ભાગ અર્પણ કર્યો હતો. બીજી તરફ મૌલાનાના વાલિદ

માજિદ હઝરત મવ. મુહમ્મદ ઈલ્યાસ સાહબ (રહ.) એક ઘણા મોટા બુઝુર્ગ, સાહિબે દઅવત અને શયખે તરીકત હતા. જે તાલીમ વ તરબિયતનો એક ખાસ અંદાઝ ધરાવતા હતા. આપે પોતાના હોનહાર ફરજંદની ઘણી સારી રીતે તરબિયત કરી અને ઉછેર કર્યો અને તેમની દરેક વાતનો ખ્યાલ રાખ્યો.

એક એવી મજલિસમાં જેમાં મદ્રેસાના કેટલા ખાદિમો, તાલિબે ઈલ્મો અને નિકટ સંબંધ ધરાવનાર કેટલાક હઝરાત બેઠેલા હતા તેમાં પોતાના મા બાપની તરબિયતના તરીકા અને શૈલી ઉપર વાતચીત કરતાં પોતાની વાલેદા મોહતરમાની તરબિયતના તૌર તરીકાને આ શબ્દોમાં ફરમાવ્યું “અમારી અમ્માજીએ અમારી તરબિયત એ રીતે કરી કે કોઈ મેહમાન સ્ત્રી મિઠાઈ કે કેળા કે બીજા ફળફળાદી ભેટ રૂપે લાવે તો હું તેમની તરફ જોઈ લેતો તો મેહમાનના ગયા પછી મને માર પડતો કે તે મિઠાઈ તરફ તાકી તાકીને કેમ જોયું?”

(મૌલાના ઈલ્યાસ ઔર ઉનકી દીની દાવત)

૧૬૭. હઝરત મૌલાના અહમદઅલી લાહોરીના અહલિયા મોહતરમાનો તિલાવતનો શોખ

વુધ્ધ ઉમરમાં દરરોજ એક મંઝિલ કુર્આને કરીમ પઢીને બીજું કામ કરતા હતા. આપના ફરજંદે અર્જુમંદ મૌલાના ઉબયદુલ્લાહ અનવરે એક દિવસે દર્સે કુર્આનની મજલિસમાં ફરમાવ્યું “અમ્માજાન ના તિલાવતના ભારે શોખે અમોને હમેશા નાસ્તાથી વંચિત રાખ્યા. તેમની આજથી ચાલીસ વરસ પહેલાની ઝવકે ઈબાદત અને તિલાવતે કુર્આને મજીદ અને બાકીના દીની કાર્યોથી સ્વયં અંદાજો લગાવી લો કે તે કેટલા ઉચ્ચ રૂત્બાના હશે. તેણી એવી ઝાકેરા અને પાબંદ હતા જેની પૂરી ઉમ્મમાં ભાગ્યેજ તહજ્જુદ કઝા થઈ હશે. મૌલાના ઉબયદુલ્લાહ અનવરે ફરમાવ્યું કે અમ્માજાન અમોને જયારે અખબારો વાંચતા જોતા તો નારાજ થઈ જતા કે તમો અખબારમાં સમય કેમ વેડફો છો એટલોજ સમય ‘અલ્લાહ’ ‘અલ્લાહ’ કરવામાં ગુજારો.

(“ખુદામુદીન” નો હઝરત લાહોરી અંક)

૧૬૮. હઝરત હાજી મુહમ્મદ શરીફ (રહ.)ની અહલિયા મોહતરમાના હાલાત અને વાકેઆત

હઝરત પીરાની સાહેબા (રહ.)ના જૂન ૧૮૨૮ના દિવસે હઝરત હાજી મોહમ્મદ શરીફ સાથે નિકાહ થયા. હઝરતે (રહ.) પ્રથમ બીવીના ઈન્તેકાલ પછી બીજા નિકાહ કર્યા.

હઝરત પીરાની સાહેબા નિસ્વાર્થ, તકવા, શરાફત અને દિયાનતની જીવતી જાગતી છબી સમાન હતા. તેમનો હઝરત થાનવી (રહ.)થી ઈસ્લાહી તાઅલ્લુક હતો. તે પોતાના રોજના દીની કાર્યો તેમજ દુન્યવી મામલાઓમાં પત્રો દ્વારા પોતાના મુરશિદથી માર્ગદર્શન પ્રાપ્ત કરીને તેમની સલાહ સુચનો અનુસાર રહેણી કરેણી ધરાવતા હતા. આના પરિણામે તેમની ઘરેલું જિંદગી જન્નતના નમૂના સમાન બની ગઈ. હઝરત (રહ.) લખે છે “અહલિયા ઘરના કામકાજમાં વ્યવસ્ત રહે છે. અમારા ઘરમાં કોઈ નોકરાણી નથી. તેણી દિયાનત અને વફા ધરાવનાર તેમજ નમાઝ રોજાની પાબંદ છે. તેણી તસ્મીહ અને તહલીલ તેમજ ઝિક્રો ફિક્રમાં પોતાનો વધારે પડતો સમય પસાર કરે છે. તહજ્જુદ ગુઝાર, મારા મુસલ્લા ઉપર બેસીને દુઆઓ માંગતી રહે છે. એ એટલી હદે નેક અને વફાદાર છે કે સહેજ કોધિત આંખો જુએ છે કે તુરતજ માફી માંગવાનો માર્ગ શોધવા મંડી પડે છે. સિરહાને બેસી રડતી રહે છે અને જ્યાં સુધી મારી નારાજગી દૂર કરી મને ખુશ ન કરે ત્યાં સુધી તેણીને યેન પડતો નથી.

અહલિયાની સુન્નતે નબ્વી (સલ.)થી મોહબ્બત: મેં જયારે દાદી રાખવાનો વિચાર કર્યો તો શયતાને મનમાં વસવસો નાખ્યો કે જો દાદી રાખીશ તો બીવી કહેશે કે કેવા ડોશા સાથે દિવસો કાઢવાનો સમય આવ્યો છે. આવીજ મુંઝવણમાં એક દિવસે મગરીબની નમાઝ પછી અહલિયાને દાદીના બારામાં વાત કરી તો તેણે સવાલ પૂછ્યો કે “શું દાદી મુંઝાવવી સવાબ છે કે ગુનોહ છે” તો મેં જવાબ આપ્યો કે “દાદી મુંઝાવવું સખત ગુનાહનું કામ છે અને દાદી રાખવું એ સવાબનું કામ છે” તો તેણીએ કહ્યું કે શું હું તમોને એમ કહીશ કે આપ ગુનાહનું કામ કરો. મને દાદી મુંઝાવનાર સારા લાગતા નથી. આપ દાદી રાખો તેમાં મને સહેજ પણ એઅતેરાઝ કે વાંધો નથી બલ્કે એનાથી મને ખુશી મળશે.

એજ પ્રમાણે ઘરમાં જે છોકરીઓ હતી તેમને એવું લાગવા જ ના દીધું કે એ તેમની સાવકી મા છે. જો ક્યારેક છોકરીઓને સુધારવા માટે ઠપકો આપવાનો પ્રસંગ પણ ઉભો થતો ત્યારે તેણી આ વાત પોતાના શયખ અને મુરબ્બી હઝરત હકીમુલ ઉમ્મતના ધ્યાન ઉપર લાવી એવો ભય પ્રગટ કરતી કે ક્યાંક બાળકીઓ ઉપર ઝિયાદતી ન થઈ જાય.

તેણીના મા બાપે દહેજમાં જે કાંઈ આપ્યું હતું તેમાં કેટલીક ચીજો અને ઘરેણાના બારામાં શક હતો કે એ જાઈઝ તરીકાથી આપવામાં આવ્યા નથી. હઝરત હકીમુલ ઉમ્મત થાનવી (રહ.) એ ફરમાવ્યું કે “પાછા આપી દેવામાં આવે” તો સહેજ પણ વાર લગાડ્યા વિના તે વસ્તુઓ પરત કરવા માટે રાજી થઈ ગઈ અને ચીજો પાછી મોકલાવી પણ દીધી.

ક્યારેક ઘરમાં નારાજગી પેદા થતી તુરતજ એ હઝરત (રહ.)થી માંફી માંગી લેતી. હઝરત (રહ.) કેટલીયે વાર ફરમાવતા હતા કે મને તો અલ્લાહ તઆલાએ દુનિયામાંજ જન્મતની મઝા અતા ફરમાવી છે.

તેણી જ્યાં અવલાદની ઈસ્લાહ અને તરબિયતના બારામાં પ્રેમાળ અને મુરબ્બી હતી એ સાથેજ એ બાબતમાં સખ્તાઈ કરવાથી પણ ચુકતી નહતી. જ્યારે કોઈ બાળક ભૂલ કરે છે તો સામાન્ય રીતે તેમની મા ઓ અવલાદની તરફદારી કરે છે. આપનો વ્યવહાર એનાથી ઉલ્ટો હતો. તે બાળકોની ઈસ્લાહ અને તરબિયતના મામલામાં ક્યારેય બાળકોની બિનજરૂરી તરફદારી કરતી ન હતી.

તેણી જીવનના છેલ્લા સમય સુધી પરદાની સખ્ત પાબંદ રહી. હઝરત (રહ.)ના કેટલાક એવા મુરીદો હતા જે તેમની અવલાદથી પણ નાની ઉમરના હતા. તેમનાથી પણ સખ્ત પરદો કરવામાં આવતો હતો. તેમની તબીયતમાં શફકત અને હમદદીનો અખૂટ જઝબો હતો.

ટૂંકમાં દરેક રીતે તેણી ખાતૂનો માટે દીન ઉપર અલ્લાહ તઆલાના હુકમો ઉપર અમલ કરનાર આદર્શ ખાતૂન હતી.

૧૬૯. હઝરત મૌલાના શમસુલ હક અફઘાની (રહ.)ના અહલિયા મોહતરમા

હઝરત મૌલાના શમસુલહક અફઘાની લગભગ આઠ દસ વરસ ભાવલપુરમાં રહ્યા.

તેમની એહલિયા મોહતરમા નમાઝ, રોઝાની પાબંદ હતા અને પવિત્ર શરીયતની નાની નાની નેકીને પણ છોડતા ન હતા. તહજ્જુદની નમાઝ ઈશરાક, અવ્વાબીન વિગેરેની પાબંદીથી અદાયગી કરતા હતા. તંદઉપરાંત પોતાના ઘરના કામકાજ ઉપર પણ પુરતું ધ્યાન આપતા હતા. તેણી સદૈવ તિલાવતે કુર્આન મજીદ અને ઝિક્રે બારી તઆલામાં મશગુલ રહેતા હતા. તેણીને તમો જ્યારે પણ જુઓ તે હાથમાં તસ્બીહ લઈ અલ્લાહ અલ્લાહ કરતાજ નજર આવે. દર અઠવાડિયે ખાવાનું રાંધીને ગરીબો અને નિરાધારોને જમાડતા હતા. કેટલીયે વાર તેમના ઘરવાળાઓએ સલાહ આપી કે રોટીના બદલે રોકડ રકમ કે ફળ લાવીને વહેંચે તો મોહતરમા ફરમાવતા હતા “ગરીબનો એક ટાઈમ ધરાઈને ખાવાથી સંતોષ સહિત ગુજરી જશે.” તે પોતાના પરિચિતો અને હળવા મળવા વાળાઓને પણ એજ સલાહ આપતા કે તેઓ નેકીનું કામ કરે. યાહે એ કામ નાનું હોય કે મોટું. થોડા દિવસની જિંદગીમાં જે કાંઈ સારા કામ થાય એ કરી લો. તેણી પોતાના બાળકોના ઉછેર અને તાલીમ તેમજ તરબિયતનો ભારે ખ્યાલ રાખતા હતા અને હંમેશા નેકી કરવા તરફ તેમનું મન વળે એ માટે જુદા જુદા દાખલા આપી તેમને શિખામણ અને હિદાયત આપતા હતા. પોતાની પડોશમાં રહેતી ઔરતોને પણ તાકીદ કરતા હતા કે ઔરત પોતાના ઘરની માલિકણ હોય છે. તેણે હંમેશા પોતાના ખાવિન્દ, અવલાદ અને સગા વહાલાઓ તેમજ પડોશીઓનો સ્વયં ખ્યાલ રાખવો જોઈએ. તેણી દર અઠવાડિયે કંઈને કંઈ આપવાની પણ હિદાયત કરતા હતા. પોતાના હોય કે પારકા હોય દરેક જોડે સદવર્તન કરતા હતા. તેમને મળવા આવનાર નવી ઔરતો પણ એવો અનુભવ કરતી જાણે આ મોહતરમા તેમનાથી જૂની પરિચિત છે. તેણીનો બધો જ સમય ખુદાની યાદમાં પસાર થતો હતો. તેણી એક મઝહબી પરિવારના હતા. હઝરત અફઘાની સાહેબ મૌલાના મોહમ્મદ અનવર શાહ કશ્મીરી (રહ.)ના શાગિર્દે રશીદ હતા. તેઓ દારુલ ઉલૂમ દેવબંદમાં શયખુત્તફસીર તરીકે રહી ચુક્યા હતા. આ

ઘરાના ઉપર બુઝુર્ગોની ઈનાયત અને શફકત ઘણી જ હતી. જેનું પરિણામ એ હતું કે નાના મોટા બધાજ યાદે ખુદામાં મશગુલ રહેતા હતા. (મવલાના સય્યદ અતાઉલ્લાહ સા,ની કલમથી) (મિસાલી ખવાતીન-૩૩૨-૩૩૩)

૧૭૦. મૌલાના અબ્દુલ માજિદ દર્યાબાદી (૨૬.)ના વાલિદા મોહતરમા

મૌલાના લખે છે કે મારી વાલિદા માજિદા સ્વભાવની નેક હમદદ, ગરીબ પરવર અને સખાવતી સ્વભાવના મહિલા હતા. એ ઘરમાં જે કંઈ આવતું તેને વહેંચી દેતા હતા. તેણી કોઈ પણ ચીજ બચાવીને કે સાચવીને રાખવાનું તો જાણે જાણતાજ ન હતા. ઘણી વાર એવું બનતું કે અમારા ભાગે જરૂરી વસ્તુ જ મળતી અમે તેમની ઔલાદ હોવાના કારણે છંછેડાઈ ઉઠતા હતા. કેટલીયે વાર એમ પણ બનતું કે કામની અથવા મોંઘી ચીજ કોઈ ગરીબ પડોશી કે સગા વહાલાને ત્યાં મોકલી દીધી અને પોતે ગમે તે રીતે ચલાવી લીધું. તેણીએ જે ગૌરવ અને હયાદારીના વાતાવરણમાં સમસ્ત જિંદગી ગુઝારી એ હવે સમજમાં આવવું જ મુશ્કેલ છે. તેણી શરમાળ તો એ હદે હતી કે પોતાના જેવીજ શરીફ અને ઈજ્જતદાર પણ અપરિચિત ઔરતોથી મળવામાં સંકોચ દાખવતા હતા. તેમનાથી પણ બાકાયદા પરદો કરતા હતા. (બળોં કા બચપન)

૧૭૧. હઝરત મૌલાના મુફતી મુહમ્મદ શફીઅ (૨૬.)ના વાલેદહ

હઝરત મુફતી સાહબ રહમતુલ્લાહિ અલયહિના વાલેદહ મોહતરમા સાદાત ખાનદાનના હતા અને કદાચ તેણી પણ હઝરત ગંગોહી (૨૬.)થી બચઅત હતા. તેણી વિધવા બન્યા પછી આખી જિંદગી પોતાના સઆદતમંદ દીકરાના સાથે રહ્યા. તેણી જો કે લખવા વાંચવાનું જાણતા ન હતા પણ નમાઝ રોઝા અને ઈબાદતમાં ભારે વ્યવસ્થિત હતા. ઘરના જરૂરી કામોથી પરવારી પોતાનો ઘણો ખરો સમય ઝિક કે નમાઝમાં કે નમાઝની વાટ જોવામાં પસાર કરતા. ઘડિયાળ એમની નજર સામેજ રહેતું હતું અને વારંવાર તેના પર નજર

નાખતી રહેતા હતા. જ્યારે એમની આંખો કમજોર થઈ ગઈ ત્યારે અમારામાંથી જે કોઈ તેમની સામેથી પસાર થતું તેમને પૂછતી કે બેટા કેટલા વાગ્યા છે? હજી અઝાનને કેટલી વાર છે? તેમના ઝિક કરવાની અધિકતાથી જીવનના છેલ્લા દિવસોમાં તેમનો એવો હાલ થઈ ગયો હતો કે એ વાતો કરતાં હોય કે યુપ આડા પડ્યા હોય તેમના પ્રત્યેક શ્વાસ સાથે અંદરથી આપમેળેજ અલ્લાહ અલ્લાહનો અવાજ નિકળતો હતો. જેનો અનુભવ તેમને હોય કે ન હોય અમે ઘરવાળા આ બાબતનો અનુભવ કરતા હતા. અમે બધા બાળકોને બુઝુર્ગોની વાતો ખુબજ અસરકારક અંદાજમાં સંભળાવતા હતા. તેણી પાકિસ્તાન તશરીફ લાવ્યા પછી પણ લગભગ ૧૧ વરસ સુધી જિવ્યા અને હિજરી સન ૧૩૮૧માં તેમની વફાત થઈ. (હયાતે મુફતીએ આઝમ)

૧૭૨. આરિફ બિલ્લાહ હઝરત ડૉક્ટર મુહમ્મદ અબ્દુલ હફ આરિફી (૨૬.)ના અહલિયા મોહતરમા

આપનો ઈસ્લાહી તઅલ્લુક હઝરત હકીમુલ ઉમ્મત મવલાના અશરફ અલી થાન્વી (૨૬.)થી હતો. આપના વાલિદે મોહતરમા જનાબ સય્યદ અલી સજ્જાદ સાહિબ હઝરત હકીમુલ ઉમ્મતના ખલીફએ મજાઝે સોહબત હતા. અને હઝરત આરિફીના દાદા જનાબ કાઝિમ હુસૈન સહબ આપના નાના થતા હતા. તેમનો ઈસ્લાહી તઅલ્લુક પણ હઝરત હકીમુલ ઉમ્મત જોડે હતો. આપના વાલેદા મોહતરમા એક બરગુઝીદહ હસ્તી હતા. જેમનો ઉલ્લેખ હઝરત આરિફીના જીવન ચરિત્રમાં જોઈ શકાય છે.

આપનો જન્મ ૧૯૦૭માં થયો અને નિકાહ હઝરત આરિફી સાથે શાહઆબાદ (યુ.પી.)માં ડિસેમ્બર ૧૯૨૫ના રોજ થયા જ્યાં આપના વાલિદ સાહેબ ડેપ્યુટી કલેક્ટર તરીકે સર્વિસ કરતા હતા. તેઓ આટલો મોટો હોદ્દો ધરાવતા હોવા છતાં ઘણીજ સાદાઈથી તેમણે શાદીની રસ્મ અદા કરી.

આપનું પૂરું જીવન હુસ્ને અખ્લાક, લોકો સાથે સદવર્તન અને સખ્ર તેમજ ધૈર્યથી ભરપૂર હતું. ઈબાદત ગુઝાર, સલીકામંદ અને સિલા રહમી, સગા સંબંધીઓ જોડે મેલ મિલાપનો જઝબો ધરાવનાર ખાતૂન હતા. તેણી ભારે સખ્ર અને શુક્ર કરનાર અને જેને પહેરવા ઓઢવા અને ઘરેણાના શણગારનો મોટો શોખ ન હોય એવી મહિલા હતા. પોતાની

ચીજો તેમજ પૈસા નાણા લોકોમાં જરૂરતમંદ લોકોમાં વહેંચી દેતા હતા. આ કારણે મૃત્યુ સમયે વારસામાં થોડાક જોડી કપડાં હતા. એવું લાગતું હતું જાણે તેણીએ પોતાની જાતને શૌહરની સેવા ચાકરી માટે વકફ કરી દીધી છે. તેણીએ જીવનભર ન કોઈ પ્રકારની શિકાયત કે ફરિયાદ કરી કે ન શિકાયત ફરિયાદ કરવાનો મોકો આપ્યો. તેણી હઝરતના સ્વભાવને સારી રીતે ઓળખતા હતા. હઝરત આરિફી પણ તેણીનો ભારે ખ્યાલ રાખતા હતા. તેઓ તેણીને પ્રત્યક્ષ રીતે કામ માટે પણ કંઈ નહોતા કહેતા. પરિવારના લોકો તેમજ બહારના લોકો તેમને “આપા” કહીને બોલાવતા હતા અને આપ પણ દરેકની સાથે પ્રેમ અને વાત્સલ્યનો વ્યવહાર કરતા હતા. આપનો ઈન્તેકાલ હઝરત આરિફીની વફાત બાદ પાંચ વરસ અને ત્રણ મહીના પછી થયો. તે દિવસ ૨ જી જુલાઈ ૧૮૮૧ નો હતો અને તેમનું મૃત્યુ કરાંચી ખાતે થયું હતું. તેણીને દારુલ ઉલૂમ કરાંચીના કબ્રસ્તાનમાં હઝરત આરિફીની કબરની પશ્ચિમ દિશામાં દફન કરવામાં આવ્યા. (સાહિબઝાદા જનાબ હસન અબ્બાસની કલમે) (મિસાલી ખવાતીન-૩૩૩)

૧૭૩. કાંધલાની દીનદાર ખાતૂનો

એક બીબી હતી જેમના ખાવિંદ તહસીલદાર હતા. જેમનું ખાતુ સિંચાઈ ખાતુ હતું. (તે પણ લાંચ રિશ્વત લેતા હતા). તે બીબીએ પોતાના ખાવિંદની કમાણીને હાથ સુધ્યા નહતો લગાડ્યો. તેણીએ આ રકમથી ન કપડાંલત્તા સિવડાવ્યા ન જણસ ઘરેણા ખરીદ્યા અને કમાલની વાત તો એ કરી કે નોકરી દરમિયાન જે તે સ્થળે રહેવાના સમયે એ અનાજ પાણી મીઠું મરચું વિગેરે પોતાના પિયરમાંથી મંગાવતી હતી અને તેમાં શરાફત એ કે તેણી શૌહરને આ વાતની ખબર સુધ્યા ન થવા દેતી કે જેથી કરીને તેમને રંજ કે ત્રાસ થાય.

અમારે ત્યાં એક કાંધલાની ખાતૂન હતી. તેમના શૌહરને ત્યાં કોઈની જમીન ગીરવે હતી. જેની આવકને તે ખર્ચ કરતા હતા પણ આ ખાતૂન ગીરવે મુકવામાં આવેલ જમીનની આવકમાંથી એક દાણો પણ ખાતી નહતી. (ઈસ્લાહે ખવાતીન)

૧૭૪. શયખુલ હદીસ હઝરત મૌલાના મુહમ્મદ ઝકરિયા કાંધલવી (રહ.)ની સાહેબઝાદીઓ

મારા ઘરની તમામ બાળકીઓની એવી આદત બની ચુકી હતી કે તે મૌતના મૌકા ઉપર તિલાવત અથવા તસ્બીહ લઈને બેસી જતી અને દરેક આવનારને જો કોઈ તસ્બીહ હોય તો તે કે પછી પોતાના હાથની તસ્બીહ આપી દેતી અને ખુદ તસ્બીહ વિના પઢવું શરૂ કરી દેતી કેમ કે તેમને આની આદત પડી ગઈ છે. (આપબીતી નં. ૩)

શયખુલ હદીસ હઝરત મૌલાના મુહમ્મદ ઝકરિયા (રહ.)ની બેટીઓનો તરાવીહમાં કુર્આને પાક સાંભળવાનો શોખ

અમારા ઘરની ઔરતોમાં મારી દીકરીઓ અલ્લાહ તઆલા તેમને અધિક શક્તિ અને હિમ્મત અતા ફરમાવે. ખાવા પીવાના કામો અને બાળકોના ઉછેરની સાથે સાથે માશાઅલ્લાહ એક એકના કેટલાયે બાળકો છે. તેણીઓ રમઝાન મહીનાની રાતોનો અમુક ભાગ જુદા જુદા હાફિઝોની તિલાવતને સાંભળવામાં ગુજારે છે અને દિવસે ૧૪, ૧૫ પારા દરરોજ પઢવા તો ઓછામાં ઓછો દરજો છે. આ ઉપરાંત તેમની વચ્ચે મુકાબલો થાય છે કે કોણે કેટલા પારા વધુ પઢ્યા. મારી દાદી સાહિબા અલ્લાહ તેમની કબ્રને નૂરથી ભરી દે, હાફિઝા હતા. એટલે દરરોજ એક મંઝિલ પઢવાનો તો તેમનો નિયમ હતો અને રમઝાનમાં દરરોજ ચાલીસ પારા પઢવાનો મામૂલ હતો. અર્થાત એક સંપૂર્ણ કુર્આન શરીફ અને બીજા દસ પારા પઢવાનો નિત્યક્રમ હતો. તંદઉપરાંત સંખ્યાબંધ અલગ અલગ તસ્બીહઓ સેંકડો વખત પઢવાનો મામૂલ હતો જેની સંખ્યા ૧૭ હજાર જેવી થાય છે.

મારા વાલિદ સાહબની નાનીનો કિસ્સો છે કે મોલવી રઉફુલ હસનથી એક રકઅતમાં પૂરું કુર્આન શરીફ સાંભળ્યું. અલ્લાહનું ભારે એહસાન છે કે ઔરતોમાં રમઝાનુલ મુબારકમાં કુર્આન સાંભળવાનો શોખ હજી બાકી છે.

આ બિયારીઓને રાત દિવસમાં સુવાનું ઘણું ઓછું મળે છે. રાતનો ભાગ તો પોતાની તિલાવત અને કુર્આને મજીદ સાંભળવામાં ખર્ચ કરે છે જ્યારે બાળકો સૂઈ ગયેલા હોય છે. અને જ્યારે તેઓ દિવસે ઊંઘવા ચાહે છે તો એક બાળક આમથી આવીને વળગે છે તો બીજું બીજું તરફથી ટીનટીન કરવા લાગે છે. મને તો ઘણી વાર તેમના

ઉપર ભારે તરસ આવે છે અલ્લાહ તઆલા કબૂલ ફરમાવે.

(અકાબિર કા રમઝાન)

૧૭૫. હકીમુલ ઈસ્લામ હઝરત મૌલાના કારી મુહમ્મદ તય્યબ સાહબ (રહ.)ના અહલિયા મોહતરમા

તેણી સ્વયં પોતાની ઝાતથી પણ ઘણીજ સાલેહા સમયની પાબંદી કરનાર અને પોતાના દૈનિક મામૂલાત ઉપર અડીબ હતી. હું તેણીના મામલાતને ઝિણવટ પૂર્વક જોતો હતો અને કેટલીક વાર મારા મનમાં એવો અભાસ પેદા થઈ જતો હતો કે કદાચ આ ખાતૂન જ મારી મૂકિત તેમજ નજાતનો ઝરીઓ બની જાય. મરહુમા પોતાની ફરજો અદા કરવામાં ભારે વ્યવસ્થિત હતા. તેણી પોતાના ઘરના ગમે તેવા મહત્વના કાર્યમાં પ્રવૃત્ત હોય પણ અઝાનનો અવાજ સાંભળતા અવ્વલ સમયમાં નમાઝ અદા કર્યા વિના આપને ચેન અને સંતોષ પ્રાપ્ત થતો ન હતો. તેમના પાથરણાના સિરહાને એક હજાર દાણાની તરબીહ રહેતી હતી. ઈશાની નમાઝ પછી એક હજાર વાર કલિમએ તૈયિબા અને સૂવા ટાણે દુઆએ માસૂરા પઢવું આપનો રોજનો નિયમ હતો. જે સફરમાં હોય કે ઘરમાં હોય સદૈવ જારી રહેતો હતો. ફજરની નમાઝ પછી તિલાવતે કુર્આન કરીમ અને ઘરે રહેવાની હાલમાં તેમના આ દૈનિક કાર્યક્રમમાં ભાગયેજ ક્યારેય વિક્ષેપ પડતો હતો.

આ ખૂબીઓ સિવાય મરહુમામાં દાન ખૈરાત આપવાની પણ મોટી ખૂબી હતી. ખુદ હકીમુલ ઈસ્લામ લખે છે.

“હજ તેમજ નમાઝ અને સમયની પાબંદીની સાથે સાથે તેણીમાં ઝકાત અદા કરવાનો એ હાલ હતો કે આના પાઈનો હિસાબ કરીને ઘણું ખરૂં રમઝાનમાં ઝકાત અદા કર્યા કરતા હતી. શહેરના અઝીઝોથી લઈ ગરીબો અને તેમાંય ખાસ કરીને ગરીબ વિધવાઓની યાદી તેમની સાથેજ રહેતી હતી. (મજાલિસે હકીમુલ ઈસ્લામ)

૧૭૬. મસીહુલ ઉમ્મત હઝરત મૌલાના

મસીહુલ્લાહખાં સાહિબ (રહ.)ના વાલેદા મોહતરમા

હઝરત મૌલાના મસીહુલ્લાહખાં સાહિબે (રહ.) ફરમાવ્યું કે “હું જ્યારે નાનો હતો ત્યારે મારી વાલેદા સાહિબા બપોરના સમયે બીજા ખાટલા ઉપર સુવડાવતા હતા અને દીની કિતાબો પઢતા રહેતા હતા અને કેટલીયે વાર દીની કિતાબો પઢતા પઢતા અચાનક રડી પડતા હતા. તેમની આંખોમાંથી અશ્રુઓ ટપકતા રહેતા હતા.” આપે એવી ખુદા તરસ, નેક અને સાલેહ વાલેદાના ખોળામાં બચપણની આંખો ખોલી.

(હયાતે મસીહુલ ઉમ્મત)

૧૭૭. “ફુફી અમ્મી” હઝરત મૌલાના મુહંમદ અલહસની (રહ.)ની અહલિયહ મુહતરમા

નામ સયિદહ ઝકિય્યહ હતું. ‘ફુફી અમ્મી’ કહેવામાં આવતા હતા. હાફિઝ સૈયદ મુહમ્મદ મુઈન અબ્દુલ્લાહ સાહબના નાનાભાઈ ડૉક્ટર સૈયદ હસન મુસન્ના સાહબની મોટી સાહબઝાદી અને મૌલાના અબુલ હસન અલી અન્નદવી સાહબ (રહ.)ના મોટા ભાઈ સૈયદ અબ્દુલ અલી સાહબના પુત્ર મૌલાના સૈયદ મુહમ્મદ અલહસનીના પત્ની હતા.

૧૮૩૮ ઈ.સનમાં પોતાના વતન દાયરા શાહ ઈલ્મુલ્લાહ રાયબરેલીમાં જન્મ થયો. સૈયદહ ઝકિય્યા નામ રાખવામાં આવ્યું. શુધ્ધ દીની માહોલમાં પોતાના નાના સૈયદ અઝીઝુર્રહમાન સાહબ હસની (જેઓ હઝરત મદની (રહ.)થી બચઅત હતા અને પોતાના સમયના શૈખ મૌલાના સૈયદ અબુલ કાસિમ હસની (રહ.)ના જમાઈ હતા) ના હાથ નીચે તરબિયત (કેળવણી) પ્રાપ્ત કરી. જ્યારે પંદર વર્ષની ઉંમર થઈ તો પ્રખ્યાત દાઈ, મુસન્નિફ-લેખક તથા “અલબઅસુલ ઈસ્લામી” નાં તંત્રી મૌલાના સૈયદ મુહમ્મદ અલહસની (રહ.)ના પત્ની બન્યા.

૧૮૫૮ ઈ.સનમાં પ્રથમ પુત્ર મૌલાના સૈયદ અબ્દુલ્લાહ હસની સાહબનો જન્મ થયો. જેઓ દારુલ ઉલૂમ નદવતુલ ઉલમાથી ફારિગ થયા અને હવે ત્યાંજ ઉસ્તાદે હદીસ અને પ્રખ્યાત અરબી પત્રીક પેપર “જરીદતુર્રાઈદ”ના સહતંત્રી છે.

ઈ.સન ૧૯૬૩માં બીજા પુત્ર મૌલાના સૈયદ અમ્માર મુહમ્મદ

અબ્દુલ અલી હસની જન્મયા. જેઓ દારુલ ઉલૂમ નદવતુલ ઉલમાથી કુર્આનના હાફિઝ થયા અને તાલિમ પૂર્ણ કર્યા બાદ લખનવ યુનિવર્સિટીથી પ્રથમ કક્ષામાં પાસ થયા અને દીની તાલીમમાં પણ લાગેલા રહે છે અને દર વર્ષે મૌલાના અબુલ હસન અલી નદવી સાહબ (દા.બ.)ને તરાવીહમાં કુર્આન પણ સંભળાવે છે. (૧૯૮૩)માં તેમની એક પુત્રી બુશરા છે જેનાથી તેણીને ઘણોજ પ્યાર હતો.

૧૯૬૮ ઈ.સ.માં ત્રીજા અને છેલ્લા પુત્ર મૌલાના સૈયદ બિલાલ અબ્દુલ હય હસનીનો જન્મ થયો. દારુલ ઉલૂમ નદવહથી ફારિગ થવા બાદ પૂરા બે વર્ષ પોતાના શૈખ અને મુરશિદ હઝરત મૌલાના સૈયદ અબૂલ હસન અલી નદવી (રહ.)ની ખિદમતમાં ગુઝાર્યા અને રાયબરેલીમાં દારે ઈરફાનના તહકીકી વતસ્નીફી શોઅબા (સંશોધન અને લેખન વિભાગ) સૈયદ અહમદ શહીદ એકદમીમાં ખિદમત કરી રહ્યા છે.

આ સાહબઝાદાઓના સિવાય બીજી એક પુત્રી પણ જન્મી હતી જેની ફક્ત બે ત્રણ દિવસમાં વફાત થઈ ગઈ હતી.

કુફી અમ્મી ઉમ્મુલ ઉલમા (ઉલમાની માતા) હોવાના સાથે સાથે ઉમ્મુશ શાફિઅહ (શફાઅત કરનાર પુત્રીની માતા) અને ઉમ્મુલ હાફિઝ (કુર્આનના હાફિઝોની માતા) પણ હતી.

હઝરત મઆઝ જુહની (રદિ.)થી રસૂલુલ્લાહ સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમનો ઈરશાદ નકલ કરવામાં આવ્યો છે જે માણસ કુર્આન પઢે અને તેના પર અમલ કરે તેના માતા પિતાને કિયામતના દિવસે એક તાજ પહેરાવવામાં આવશે જેનો પ્રકાશ સૂરજના પ્રકાશથી પણ વધુ હશે. જો કે સૂરજ તમારા ઘરમાં હોય. (અહમદ-અબૂ દાવુદ)

એક હદીસ શરીફમાં છે કે હાફિઝ પોતાના ઘરના એવા દસ માણસોની સિફારિશ કરશે જેના પર જહન્નમ વાજિબ થઈ ગઈ હશે.

(અહમદ-તિરમિઝી)

મુસ્લિમ શરીફમાં હઝરત અબૂ હુરૈરહ (રદિ.) થી રસૂલુલ્લાહ સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમનો ઈરશાદ નકલ કરવામાં આવ્યો છે. જયારે માનવીનું મુત્યુ થઈ જાય છે તો તેના અમલ ખત્મ થઈ જાય છે. પરંતુ ત્રણ (અમલ ચાલુ રહે છે) સદકએ જારિયહ અથવા તે ઈલ્મ જેનાથી ફાયદો ઉઠાવવામાં આવતો રહે અથવા નેક પુત્ર જે તેના માટે દુઆ કરે.

આ બધીજ રિવાયતો તેણી માટે ઉચ્ચ બશારતો અને ખૂશ ખબરી છે.

એક બોધ: મારી બહેનો ! જુઓ ! સચ્ચિદહ ઝકિય્હ (રહ.)એ પોતે પણ દીનનો ઈલ્મ પ્રાપ્ત કર્યો અને પોતાના બધાજ છોકરાઓને હાફિઝ અને આલિમ બનાવ્યા. જે તેણીના માટે મરવા પછી પણ સવાબનો ઝરીયો બની રહ્યા.

તમો પણ પોતે દીનનો ફર્જ ઈલ્મ પ્રાપ્ત કરો અને પોતાની ઔલાદને કુર્આનના હાફિઝ અને દીન નાં આલિમ બનાવો. તેમને દીન નાં સારા આલિમોની સોહબતમાં રાખો જેથી તમારા મરવા પછી પણ તમારી કબ્રમાં તેનો સવાબ તમને પહોંચતો રહે અને તમારી ઔલાદ તમને યાદ કરી તમારા માટે દુઆ કરતી રહે.

તેણી એવી ખાતૂન હતી કે સૌ તેણીથી ખુશ હતા અને તેણીનાં વખાણમાં લાગેલા હતા. જે લોકો તેણીથી વધારે નઝદીક રહ્યા. તેઓ તેણીથી એટલાજ વધારે ખૂશ હતા. તેણી દરેક વખત બીજાની તકલીફને પોતાની તકલીફ સમજતા હતા. દેશનાં મુસલમાનોનાં હાલતની પણ તેણી પર ઘણીજ અસર પડતી. ઈસ્લામ અને મુસલમાનોના માટે ઘણી ફિકરમંદ રહેતા અને એનાં માટે અલ્લાહ તઆલાથી દુઆ પણ કરતા.

બહસ વ મુબાહસહ (વાદ-વિવાદ)ને બિલકુલ પસંદ ન કરતા. કોઈ વાતના માટે વધુ પડતી જિદ અને ઝબરદસ્તી કરતા ન હતા. અખલાકી રીતે કોઈ વાત કરી દેતા. ખોટી વાત પર સરઝનિશ (ઠપકો) કરતા. તેણીનું ખિજવાવું પણ બધાંને પસંદ હોતુ. હક વાતને તરત જ માની લેતા. દિલની શરાફત વાળી ખાતૂન હતા. બનાવટ તકલ્લુફાતથી દૂર રહેતા. માલ દૌલતની બિલકુલ લાલચું ન હતા. તેની તમન્ના પણ ન રાખતા. અલ્લાહ તઆલાની ખૂશીની જ તમન્ના રાખતા. એનીજ ફિકરમાં રહેતા. એહતિયાત (સાવધાની) એટલો કરતા કે બિજાનો માલ તેની પરવાનગી હોવા છતા ન વાપરતા અને પોતાની વસ્તુમાં બધાંની જ સાથે સમાનતાનો મામલો કરતા અને બીજા કામોમાં પણ ઈન્સાફ અને સમાનતાને મજબૂતીથી પકડી રહેતા. નેક લોકોના કિસ્સાઓ સાંભળાવતા. ખાસ કરી હઝરત અલી મીયાં સાહબની વાલિદહ ખૈરુન્નિસા, અબ્બામિયાં ડૉક્ટર સૈયદ અબ્દુલ અલી સાહબ અને તેમના સાહબઝાદહ સૈયદ મુહમ્મદ અલહસનીનાં કિસ્સા સાંભળાવતા અને તેમની ખૂબીઓ અને નેકીઓનું વર્ણન કરતા કે જેથી સાંભળવાવાળા

પણ પોતાનાં અંદર તે ખૂબિઓ પૈદા કરે.

ઈબાદત ગુઝારી: ઘણીજ હર દિલઅઝીઝ (સર્વજનોમાં પ્રિય) મકબૂલ (સ્વીકૃત) દીનદાર પાકબાઝ ઈબાદત ગુઝાર અને ઝિકોની પાબંદ ખાતૂન હતા. અલ્લાહ તઆલાની નેક બંદી હતા. શારીઅતનો લિહાઝ પાસ રાખનાર અલ્લાહનો ડર રાખનાર, પાક દામન ખાતૂન હતા. બયઅત અને ઈસલાહનો સંબંધ મૌલાના અબુલ હસન અલી નદવી સાહબ (રહ.) થી રહ્યો.

નફલ નમાઝો, અવરાદ, વઝાઈફ અને કુર્આનની તિલાવતનો તો રોજનો મામૂલ હતોજ ઉપરાંત રોજ બે હજાર વખત “લાઈલાહ ઈલ્લલ્લાહ” અને દુરૂદ શરીફની એક મોટી મિકદાર (સંખ્યા) તથા યાસીન શરીફ પઢીને ઈસાલે સવાબ કરતા. આજ વસ્તું તેણીની ફઝીલત માટે પૂરતી છે. અલ્લાહ તઆલા સૂરએ અહઝાબમાં ફરમાવે છે “અલ્લાહનાં ઝિક કરનાર પુરુષો અને ઝિક કરનાર સ્ત્રીઓ અલ્લાહ તઆલાએ તેમના માટે મગફિરત અને મોટો બદલો તૈયાર કર્યો છે.”

(સૂરએ અહઝાબ આયત-૩૫)

તેણી સખ્ર કરનાર, શુક કરનાર, કનાઅત કરનાર, સદકો કરનાર, ખાતૂન હતી. માલ દૌલતથી બિલકુલ મોહબ્બત ન હતી અને તેની ફિક પણ કરતા નહીં.

તેણીની વફાતના સમયે તેણીનાં હાફિઝ કુર્આન સાહબઝાદા મૌલાના સૈયદ અમ્માર હસની તેણીનાં પાસે મૌજૂદ હતા અને “લાઈલાહ ઈલ્લલ્લાહ”ની તલકીન કરી રહ્યા હતા. તેણી તેને સ્વીકારી પણ રહ્યા હતા એટલે કલિમહ પઢી રહ્યા હતા.

અલ્લાહ તઆલાનું તેણી પર ઉચ્ચ ઈનઆમ હતું કે પુરું જીવન પાક સાફ સુથરું અને અલ્લાહના ઝિકમાં વીત્યું અને મૌત નાં સમયે પણ ઝબાન અલ્લાહ તઆલાનાં ઝિક અને કુર્આનની આયતોથી પ્રચૂર હતી. છેલ્લે આજ હાલતમાં પોતાનો જાન જાન પૈદા કરનારને સોંપી દીધો.

૨૪ શવ્વાલ ૧૪૧૩ હિજરી સન, શનિવારના સવારે છ કલાકે લાશ બાપદાદાના વતન દાયરા હઝરત સૈયદ શાહ ઈલ્મુલ્લાહ રાય બરેલી લાવવામાં આવી. સગાં સંબંધીઓ બીજી જગ્યાએથી પણ ભેગા થઈ રહ્યા હતા. અંદાજે બે વાગ્યે ગુસ્લ દઈ કફન પહેરાવવામાં આવ્યું. અંદાજે ત્રણ કલાકે મૌલાના અબુલ હસન અલી નદવી (રહ.)એ એક

મોટા મજમાને જનાઝાની નમાઝ પઢાવી.

મસ્જિદે હઝરત શાહ ઈલ્મુલ્લાહના બાજુમાં ખતીરએ સાબિરિયહમાં પોતાની દાદી સાહેબા હાફિઝએ કુર્આન સચ્ચિદહ બતૂલ બીબી નાં પાસે દફન કરવામાં આવ્યા જે ખાનદાનની મોટી અંકલમંદ અને પાક દામન ખાતૂન હતા અને સૈયદ શાહ ઝિયાઉન્નબી સાહબની નવાસી હતા. આજ ખતીરહમાં શાહ ઝિયાઉન્નબી સાહબ, મૌલાના સૈયદ કુતબુલ હુદા સાહબ, મૌલાનાં હકીમ સૈયદ ફખરુદ્દીન સાહબ, મૌલાના સૈયદ મુંહમ્મદ સાબિર સાહબ, અને મૌલાનાં અલીમીયાં સાહબની અહલીયા મોહતરમાં પણ આરામ ફરમાવી રહ્યા છે. તેઓ પણ અહીંજ દફન છે.

(રિઝવાન માસિક જૂન ૧૯૯૩ પાના ૧૬-૧૭-૧૮-૧૯)

અલ્લાહ તઆલા હઝરત સૈયિદહ ઝકિય્યહની બિદમતને કબૂલ ફરમાવે અને આપણી બહેનોને પણ તેણીના જેમ પાક પવિત્ર અને અલ્લાહ તઆલાની યાદમાં જીવન વિતાવવાની તૌફીક આપે. આમીન.

૧૭૮. મૌલાના અબુલહસન અલી નદવી સાહબના મા સચ્ચિદહ ખૈરુન્નિસા (રહ.)

સૈયેદહ ખૈરુન્નિસા બર્સે સગીર પાક-ભારતના પ્રખ્યાત આલિમે દીન અને લેખક મૌલાના સૈયદ અબુલહસન અલી નદવી સાહબ (દા.બ.)ની વાલિદહ હતા. ખૈરુન્નિસાના પિતાનું મુબારક નામ સૈયદશાહ ઝિયાઉન્નબી હતું. જેઓ એક ખૂશહાલ માલદાર મોટા જમીનદાર હોવા છતાં પોતાના સમયના શૈખ હતા. તેમનાથી ઘણાં માનવીઓને ઈમાન અને એહસાનની દૌલત, શરીઅતનો ઈલ્મ અને સુન્નતની ઈત્તેબાઅની તૌફીક પ્રાપ્ત થઈ.

સૈયેદહ ખૈરુન્નિસાનો જન્મ ૧૨૮૫ હિજરી સનમાં રાયબરેલીના પાસે દાયરા શાહ ઈલ્મુલ્લાહમાં થયો. મા બાપે તેણીના શિક્ષણ માટે ખાસ બંદોબસ્ત કર્યો. કુર્આને કરીમ હિફઝ કરાવ્યું અને સાથે સાથે અરબી, ફારસી અને ઉર્દૂ ભાષાઓનું શિક્ષણ જરૂરત પ્રમાણે દેવામાં આવ્યું. કુટુંબી રિવાજ પ્રમાણે તેણીને શિક્ષણ ઘરમાંજ આપવામાં આવ્યું. તેણીની શાદી પોતાનાજ ખાનદાનની એક બીજી શાખાના એક નેક નવજવાન મૌલાના સૈયદ હકીમ અબ્દુલ હૈય (રહ.) (જેઓ મોલ્વી

હકીમ સૈયદ ફખરુદ્દીનના પુત્ર હતા) ના સાથે ૧૩૨૨ હિજરી ૧૮૦૪ ઈસવી સનમાં થઈ. હકીમ અબ્દુલહેયની આ બીજી શાદી હતી. ત્રણ વર્ષ પહેલાં તેમની પ્રથમ પત્ની આઠ વર્ષના એક પુત્ર ડૉક્ટર સૈયદ અબ્દુલ અલી (જેઓ નદવતુલઉલમા લખનવના માજી નાઝિમ હતા) છોડીને વફાત થઈ ગઈ. સૈયદહ ખૈરુન્નિસા માટે પ્રથમ પૈગામ તેણીના કાકાભાઈના તરફથી (જેઓ જિલ્લાના નાના મોટા તાલુકાદાર હતા) ના તરફથી આવી ચૂક્યો હતો. તેણીની વાલિદહનું ધ્યાન પણ તેમની તરફજ હતું પરંતુ સૈયદ શાહ ઝિયાઉન્નબી એ હકીમ સૈયદ અબ્દુલહયને પ્રથમ સ્થાન આપ્યું. જો કે દુનિયવી રીતે તેઓ બિલકુલ ગરીબ હતા અલબત્ત ઈલ્મવાળા અને સાલેહ માણસ હતા. તેમણે પોતાની પત્નીથી સાફ સાફ કહી દીધું.

સૈયદ અબ્દુલહય એક નવજુવાન છે, આલિમ અને હોનહાર છે, હું તેમના પર કોઈને અગ્રતા (તરજીહ) આપીશ નહીં. મારા સમક્ષ માલદારી કે ફકીરીની કોઈ ગણતરી નથી અસલ જોવાની વસ્તુ નેકી અને ઈલ્મ છે.

હઝરત મૌલાના સૈયદ અબુલ હસન અલી નદવી (રહ.) ઝિક્રે ખૈરમાં લખે છે “વાલિદહ સાહેબા નવા ઘરમાં આવ્યા તો તેનો તેમણે તેજ નકશો જોયો જેના વિશે તેણી સાંભળતી રહેતી હતી. તંગીનો ઝમાનો કદી સારું તો કદી ફાંકો હોતો. ઘરમાં કેટલાક ખાવાવાળા અને દાદાસાહેબની આવક બરાએનામ. આ બાજુ નાની સાહેબા પોતાની મહેરબાનીના લઈ આ કોશિશમાં રહેતી કે બેટીને કોઈ તકલીફ ન થાય. કદી કોઈ મામાને મોકલતી કે ઘરમાં રંધાઈ રહ્યું છે કે નહીં તે જોઈ આવે. મારી માએ ઘણી વખત સંભળાવ્યું કે હું કોઈને મારા પીયરથી આવતી જોતી તો ચૂલા પર હાંડી મૂકી દેતી અને આગ સળગાવી દેતી જેથી આવનાર એમ સમજે કે કંઈક ખાવાનું બની રહ્યું છે જો કે એમાં પાણી સિવાય કંઈ ન હોતું. અમુક વખત નાની પોતાની હોશિયારીથી સમજી જતી અને ઘરેથી કંઈક ખાવાનું મોકલી દેતી.

થોડાક સમય પછી વાલિદ સાહેબે દવાખાનું ચાલુ કરવાનું વિચાર્યું વાલિદહ સાહેબા કહેતી હતી કે મારાથી મશ્વરો માંગ્યો તો મેં આ વસ્તુને ઘણીજ સારી કહી. દવાખાનું શરૂ થતાંજ આ બધી તકલીફો દૂર થઈ ગઈ. આવકનો સિલસિલો ચાલુ થયો અને ઘણીજ જલ્દી એટલી બરકત થઈ કે ઘરનો નકશોજ બદલાય ગયો. ઘર જેનો વધુ પડતો

ભાગ કાચો હતો વાલિદહ સાહેબાના હિંમત અપાવવાથી તેનું બાંધકામ ચાલુ થઈ ગયું અને ધીરે ધીરે એક પાકી હવેલી બની ગઈ. બન્ને બહેનો (સૈયદ અબ્દુલહયની બહેનો સૈયદહ શમ્સુન્નિસા અને સૈયદહ ફાતિમહ) અને ભાઈ સાહેબ (ડૉક્ટર સૈયદ અબ્દુલઅલી)ને એવી રીતે પોતાની તરબિયત અને શફકતમાં લીધા કે તે લોકો પોતાની માને પણ ભૂલી ગયા અને પૂરી ઉંમર આ બધાએ તેમને જ મા સમજી. જે ઘરમાં ઘરવાળાને ખાવાનું મળતું ન હતું ત્યાં હવે ઘરવાળાથી વધારે બીજા ઘરોથી મુસલમાનોના આવવાનો સિલસિલો ચાલુ થઈ ગયો.

સૈયદહ ખૈરુન્નિસાને શરૂશરૂમાં ઘણા કઠણ દિવસો ગુઝારવા પડ્યા. પરંતુ ત્યાર બાદ હાલતો બિલકુલ બદલાઈ ગઈ અને ઘરમાં ખુશહાલીનો સમય આવ્યો. તેણીના શૌહર એક કામિયાબ તબીબ અને નદવતુલ ઉલમાના નાઝિમ પણ હતા. તેમનાથી સૈયદહ ખૈરુન્નિસાની ત્રણ ઔલાદો થઈ. સૈયદહ અમતુલ અઝીઝ, સૈયદહ અમતુલ્લાહ (આઈશા) તસનીમ અને સૈયદ અબુલ હસન અલી. અફસોસ કે સૈયદહ ખૈરુન્નિસા અને હકીમ અબ્દુલહયનો સાથે રહેવાનો સમય ઘણોજ ટૂંકો રહ્યો. ૧૮ જુમાદિયુલ ઉબરા ૧૩૪૧ હિજરી સન ૨ ફેબ્રુઆરી ૧૮૨૩ ઈસ્વીસમાં હકીમ સાહેબની વફાત થઈ ગઈ. ત્યાર બાદ સૈયદહ ખૈરુન્નિસા ૪૫ વર્ષ જીવતા રહી વિધવાપણાનો આ સમય તેણીએ ઘણાજ સખ્ર અને હોસલા સાથે વિતાવ્યો. બયતુલ્લાહ શરીફનો હજ કરવાનો શર્ફ પણ પ્રાપ્ત કર્યો. અલ્લાહ તઆલાએ ઔલાદ પણ ભાગ્યશાળી આપી હતી. તે હમેશાં આજ્ઞાપાલક રહી અને તેણીની ખિદમતમાં કોઈ કસર ન છોડી. ઉંમરના છેલ્લા દિવસોમાં આંખની રોશની ચાલી ગઈ હતી. સખ્ર શુકની હાલતમાંજ રહી અલ્લાહ તઆલાથી પોતાનું દિલ લગાવી રાખતી.

છેલ્લે છ જુમાદિયુલ ઉબરા ૧૩૮૮ હિજરી સન ૨૧ ઓગસ્ટ ૧૮૬૮ના તેણીનો આખરી સમય આવી ગયો અને ૮૩ વર્ષથી કંઈક ઉપર ઉંમર વિંતાવી પોતાના હકીકી માલિક પાસે ચાલી ગઈ. બીજે દિવસે દાયરા શાહ ઈલ્મુલ્લાહના ખાનદાની કબ્રસ્તાનમાં તેણીને દફન કરવામાં આવ્યા. ભાગ્યશાળી પુત્ર મૌલાના અલીમીયાં સાહેબે તેણીના તફસીલી (વિસ્તૃત) હાલાત “ઝિક્રેખૈર” ના નામથી લખ્યા છે. આ કિતાબને વાચવાથી માલમ પડે છે કે સચ્ચિદહ ખૈરુન્નિસા એક મિસાલી (નમૂનારૂપ) ખાતૂન હતી. દીનથી મોહબ્બત, અલ્લાહ પર તવક્કુલ,

ખુદાનો ખૌફ, સબ્ર, શુક શફકત અને મહેરબાની તથા ઈલ્મમાં લાગી રહેવું તેણીના જીવનના ચમકતા પાસાઓ છે.

(રિયાઝુલ જન્નહ ડિસેમ્બર ૧૯૮૪)

હઝરત મૌલાના અબુલ હસન અલી મિયાં સાહબે પોતાની વાલિદહની તા'લીમ વિષે લખ્યું છે કે તેણીએ ઘરમાં સારું એવું લખવું પઢવું શીખી લીધું હતું. જે કિતાબો વધુ પડતી તે સમયમાં તેણીના અભ્યાસમાં રહી અને જેની તેણીના જીવન અને દિમાગ પર ઊંડી અસર પડી તેમાં કસસુલ અંબિયા, મકાસિદુસ્સાલિહીન, તય્યુલ ફરાસિખ ઈલા મનાઝિલિલ બરાઝિખ, તરીકુન્નજાત વગેરે કિતાબો છે. એવીજ રીતે કિતાબુદદા વદવા તઅબીરૂઅયા વગેરેનો અભ્યાસ પણ કરતી. એવીજ રીતે કુર્આને કરીમના હિફઝનો શૌખ ઉપજયો તો પોતાના ભાઈ સૈયદ ઉબૈદુલ્લાહ સાહબથી હિફઝ શરૂ કર્યું અને ત્રણ વર્ષમાં પુરું કર્યું. વાલિદહના સાથે તેણીની બીજી બહેન એક ભાણજી અને બીજી બે ખાનદાની બહેનોએ હિફઝ કરવાનું શરૂ કર્યું અને બધીએજ આગળ પાછળ હિફઝ પૂરું કર્યું જ્યારે રમઝાનુલ મુબારકનો મહિનો આવતો તો આ બધીજ ઔરતો તરાવીહમાં એક એક વખત કુર્આન પઢતી હતી. ઈશા પછીથી સહેરીના પાસે સુધી આ સિલસિલો ચાલુ રહેતો અને પૂરું જીવન કુર્આન શરીફ પઢવાનો અને વિદ કરવાનો મામૂલ રહ્યો.

છેલ્લે અલ્લાહ તઆલાએ પોતાની ખાસ રહમત અર્પણ કરી અને દુઆ મુનાજાતની તે દૌલત અને નિસ્બત આપી જે તેણીની કુબૂલિયત અને પ્રગતીની અસલ સીડી અને હજાર નેઅમતો મળવાનું કારણ બની. દુઆનો એવો ઝૌક ઉતપન્ન થયો કે પુરું જિસ્મ એનામાંજ આવી ગયું. એકઝાકરની બેચેની હર વખત લાણેલી રહેતી અને કોઈ વસ્તુથી સુકૂન મળતું તો તે ફક્ત દુઆથી મળતું, દુઆજ દર્દની દવા, રૂહનો ખોરાક અને ઝખમનો મલમ હતો. તેણીને દરેક મૌકાની એટલી દુઆઓ અને મસ્નુન વઝીફા યાદ હતા જે મોટા મોટા પઢેલા લખેલાને પણ યાદ નથી હોતા. અને દિલના દર્દ તથા જલનથી ભરેલા અશઆર કહેતી જે બાબે રહમત અને કલીદે બાબે રહમતના નામથી છપાય ચુક્યા છે. (ઔરત તાલીમો વ તકવા કે મૈદાનમેં, પાના ૮૫)

બીજી બાજુ તેણીના જીવનનું ખાસ પાસુ ઔલાદની તરબિયત (કેળવણી)નું હતું. તેણીએ પોતાની ઔલાદની તરબિયતનો બંદોબસ્ત એ રીતે કર્યો કે તે પાકા મુસલમાન બને અને મો'મિનીન તથા

મો'મિનાતના બધાંજ ગુણોથી ભરેલા રહે. પુત્રીઓને પોતે શિક્ષણ આપ્યું અને પુત્રોની ઉચ્ચ શિક્ષણના ગાળામાં પોતે બરાબર દેખરેખ રાખી.

મૌલાના અલી મીયા સાહબ દા.બ. લખે છે.

ઘરમાં કોઈ મોટા પુરુષના ન હોવાથી વાલિદહ જ મારી દેખરેખ અને અપ્લાકી તથા દીની તરબિયતની જિંમેદાર હતા. મને કુર્આનની મોટી મોટી સૂરતો તેણીએજ આજ યુગમાં યાદ કરાવી. તેણીની નરમ દિલી ખાનદાનમાં માનીતી હતી અને વાલિદ સાહબના ન હોવાને લઈ તેણીજ મને લાડ કરાવતા જેમાં તે બીજી માઓથી આગળ હતા. પરંતુ બે વાતોમાં કડક હતા. એક તો નમાઝના વિશે બિલ્કુલ ઢીલ ન આપતા. કોઈ દિવસ હું ઈશાની નમાઝ પઢ્યા વિના સૂઈ ગયો હોઉં તો કેટલી ઉંડી ઉંઘમાં કેમ ન હોઉં મને જગાડીને નમાઝ પઢાવતા અને નમાઝ પઢ્યા વગર બિલ્કુલ સૂવા ન દેતા. એજ રીતે ફજરમાં ઉઠાળી મસ્જિદમાં મોકલી દેતા અને નમાઝ બાદ કુર્આનની તિલાવત માટે બેસાડતા.

બીજી વસ્તુ જેનો તેણીએ ઘણોજ ખયાલ રાખ્યોએ આ હતી કે હું કોઈના પર જુલ્મ ન કરું. કોઈનું દિલ ન દુખાવું અને કદી આમ થઈ જાય કે કોઈના પર સખ્તી કરું અને કોઈને નીચો સમજી પોતાની મોટાઈ બતાવું તો તેનાથી માફી માંગી લઉં. જો ઘરમાં કામ કરવાવાળીના છોકરાને હું મારતો અથવા તેને નાનો સમજી તેની સાથે વર્તાવ કરતો તો તેણી મને સઝા દેતા અને ઝબરદસ્તી તેની પાસે માફી મંગાવતા. વધુ પડતુ આ સઝા સામેવાળા પાસે માફી મંગાવીનેજ હોતી.

ત્રીજી વસ્તુ જે મને ખાસ યાદ છે તે આ છે કે તેણી મને પોતાના ખાનદાનમાં અમુક બુઝુર્ગો અને ઉચ્ચ કક્ષાના માનવીઓના નામો અને કાર્યોથી વાકિફ કરતા. તેઓના નામ ઘણાંજ આદર પૂર્વક લેતા અને તેમના હાલાત સાંભળાવતા. આ શખ્સીયતો અમારા ખાનદાનની દુનિયવી માનપાન કે માલ દૌલત રીતે કોઈ ઊંચી ન હોતી બલ્કે દીની અને ઈલ્મી રીતે તેમનું નામ અને કામો ઘણા રોશન હોતા અને આજ વસ્તુ પર જોર આપતા કે અસલ ઈઝઝત અને બાકી રહેવા વાળી દૌલત દીન અને ઈલ્મની દૌલત છે.

વાલિદહ સાહેબાને અલ્લાહ તઆલાએ દુઆ અને મુનાજાતનો શોખ પણ તે આપ્યો હતો જે તે યુગના મોટા બુઝુર્ગોમાં જ જોવામાં આવતો હતો. તેણી પોતાની ઔલાદને પણ દુઆની તા'લીમ આપતા અને દુઆનો શૌખ દેવાડતા અમને ભાઈ બહેનોને પણ તેણીએ જ

અમુક ટૂંકી દુઆઓ યાદ કરાવી હતી.

(કારવાને ઝિંદગી, ખવાતીન ઔર દીનકી ખિદમત)

જે સમયમાં મૌલાના અબૂલ હસન અલી ઘરથી દૂર તા'લીમ હાસિલ કરી રહ્યા હતા. સચ્ચિદહ ખૈરુન્નિસા તેમને વારંવાર કાગળો લખતી જેમાં કીમતી નસીહતો હોતી. એટલાજ માટે મૌલાનાએ આ કાગળોને તરબિયતી કાગળોનું નામ આપ્યું છે. તે કાગળોના અમુક શબ્દો આ હતા.

અલી ! જો અલ્લાહ તઆલાની ખૂશી પ્રાપ્ત કરવા ઈચ્છો છો અને મારા હકો અદા કરવા ચાહો છો તો તે બધાં લોકોના પર નજર કરો જેમણે ઈલ્મ દીન પ્રાપ્ત કરવા માટે જીવન વિંતાવી દીધું. તેમના મરતબા (હોદ્દાઓ) શું છે? શાહ વલિયુલ્લાહ (રહ.), શાહ અબ્દુલ અઝીઝ (રહ.) શાહ અબ્દુલ કાદિર (રહ.) અને તમારા બુર્જુગોમાં ખ્વાજા અહમદ અને મૌલવી મુહંમદ અમીન મહુમ જેમનું જીવન અને મોત રશ્કના કાબિલ છે. કેવી શાન અને શૌકતના સાથે દુનિયાને વર્તી અને કેવા કેવા સારા ગુણો સાથે આ દુનિયાથી કૂચ કરી. આ મરતબા કેવી રીતે પ્રાપ્ત કરી શકાય છે? અંગ્રેજી હોદ્દાવાળા તમારા કુટુંબમાં ઘણાં છે અને હજુ ઘણાં થશે પરંતુ હવે આ હોદ્દાનો કોઈ નથી આ સમયમાં એની ઘણીજ જરૂરત છે.

કર્ઝ કદી ન લેશો. પાસે હોય તો ખર્ચ કરો નહીં તો સબ્ર કરો તાલિબે ઈલ્મ આવીજ રીતે ઈલ્મ હાસિલ કરે છે. તમારા વડીલોએ ઘણી મુસીબતો ઉઠાવી છે. આ સમયે તકલીફને ફખ્રનું કારણ સમજો.

કર્ઝની આદત હલાક કરવાવાળી વસ્તુ છે. જો વાયદો પૂરો કરો તો કંઈ વાધો નહી. સહાબા (રહિ.)એ કર્ઝ લીધુ છે પરંતુ પાછું અદા કરી દીધુ છે. આપણે કઈ વસ્તુ છીએ. અલી! આ પણ તમારું સૌભાગ્ય હશે કે મારી નસીહત પર અમલ કરો.

જુઓ ! હિંમતથી વધારે મહેનત કરશો નહીં. આ મોસમમાં વધારે મહેનતને દિમાગ સ્વીકારતું નથી. દિલ વ દિમાગની તંદુરસ્તી જરૂરી છે. એનો વધુ ખ્યાલ રાખો જ્યાં સુધી બની શકે એક મહિનાની મેહનત એક દિવસમાં ન કરશો. જો તમો આટલી બધી મેહનત કરશો તો દુનિયામાં કેવી રીતે રહેશો? દુનિયા વર્તવું પણ ઈબાદત છે. હમદર્દી અને હક પરસ્તી આ બધીજ વાતો અલ્લાહ અને તેના રસૂલ સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમની ખૂશનુદી છે.

બધીજ વાતોનો શૌખ બેકાર સમજો. શોખીન સ્વભાવવાળાઓથી લગન ન રાખો. તાલિબે ઈલ્મોને ફક્ત પઢવું જ જોઈએ. કપડાં ફાટેલાં હોય કે જોડો. એમાં કાંઈ શરમ જેવું નથી બલ્કે ફખ્ર કરવું જોઈએ. આ હાલત કામિયાબીનું કારણ બને છે. આજ તકલીફોમાં ઈલ્મની કદર થાય છે. અકલમંદ અને ભાગ્યશાળી તે છે જે નાયાબ (અપ્રાપ્ય) વસ્તુ પ્રાપ્ત કરે અને તે શું છે? શરીઅત (ધર્મ)ની પાબંદી.

સચ્ચિદહ ખૈરુન્નિસાને અલ્લાહ તઆલાએ ઘણીજ મવજૂન તબીયત આપી હતી. તેણીના અલ્લાહથી ડરનાર દિલમાં અલ્લાહના ઈશ્કની જલન પણ હતી. વધુ પડતુ અલ્લાહની હમ્દ અને દુઆના અશઆર કોઈજ તરદુદ વિના (સરળતાથી) બનાવી લેતી. “બેહતર” તેણીનો તખલ્લુસ હતો. તેણીના દુઆઓવાળા અશઆર અને મુનાજાતનો સંગ્રહ સન હિજરી ૧૩૪૪, ૧૯૨૫ ઈસ્વી સનમાં “બાબે રહમત”ના નામથી પ્રસિધ્ધ કરવામાં આવ્યો. બાબે રહમતના સિવાય સચ્ચિદહ ખૈરુન્નિસાએ પોતાના બીજી બે પુસ્તકો પણ યાદગારમાં છોડ્યા (૧) અદદુઆ વલકદ્ર (૨) હુસ્ને મુઆશરત.

કુર્આને કરીમની ઉત્તમ હાફિઝા હતી અને ઘણુંજ સહીહ અને મોટી હદ સુધી તજવીદના કાયદાઓ પ્રમાણેજ કુર્આન પઢતી. અમુક ફિરંગી મહલ્લી ઉલમાના ફત્વા પ્રમાણે તેણીના ખાનદાનમાં રમઝાનુલ મુબારકમાં તરાવીહની નમાઝ જમાઅતના સાથે પઢાતી હતી. અને ઔરતોમાંથીજ કોઈ ઈમામ હોતી અમુક વખત સચ્ચિદહ ખૈરુન્નિસા પણ ઈમામ બનતી. તેણીની બહેન-ભાભી એક નણંદ અને એક ભાણજી પણ કુર્આનની હાફિઝા હતી. મૌલાના અબૂલ હસન અલી લખે છે “વાલિદહ સાહેબાનું કુર્આન મજીદ સાંભળાવવાનો સિલસિલો હું સમજતો થયો તેના ઘણાં વર્ષો બાદ સુધી ચાલુ રહ્યો. હું કદી દરવાજા પર ઊભો રહી સાંભળતો તો એવું લાગતું કે પાણી વરસી રહ્યું છે. મખારિજની સિહતના સાથે સાથે પઢવામાં રવાની ઉપરાંત તેમાં રિકુત અને સ્ત્રીનું દર્દ, આ સોના પર સોહાગણ કરી દેતુ હતું.

(રિઝવાન માસિક ડિસેમ્બર ૧૯૮૪ પાના ૧૨-૧૩-૧૪)

૧૭૯. સયિદહ અમતુલ્લાહ તસ્નીમ

સયિદહ અમતુલ્લાહ તસ્નીમ એ મૌલાના હકીમ અબ્દુલ હુય અને સયિદહ ખૈરુન્નિસાના સાહબઝાદી અને મૌલાના અલી મિયાં સાહબની બહેન હતા. તેણીને મુતાલઆ (કિતાબના અભ્યાસ)નો ઘણોજ શોખ હતો. તેણીએ પોતાના વાલિદની વિખ્યાત કિતાબ “ગુલેરિઅના”ને એટલી વખત પઢી હતી કે તેનો વધુ પડતો ભાગ મોઢે થઈ ગયો હતો. તેણીના વાલિદના ફુવાજી મુન્શી અબ્દુરરઝાક કલામી ટૉંકીની કિતાબ “સમસામુલ ઈસ્લામ” તેણીને ઘણીજ પ્યારી હતી. આ કિતાબ અલ્લામાં વાકિદીની અરબી કિતાબ “ફતુહુલ શામ”નો નઝમમાં ઉર્દૂ તરજુમો છે. તેમાં અંદાજે પચાસ હઝાર અશઆર છે. તેને વાંચીને ઈસ્લામી હમિયત (સ્વાભિમાન) ઉત્પન્ન થાય છે અને લોહીમાં ગરમી ઉત્પન્ન થાય છે. સયિદહ અમતુલ્લાહ પ્રસંગોના મૌકા પર આ કિતાબ પઢીને પોતાની બીજી સહેલીયોને સાંભળાવતી.

(રિઝવાન માસિક ડિસેમ્બર ૧૯૯૪ પાના ૧૪)

૧૮૦. એક દીનદાર ઔરતની ઘટના

હઝરત મૌલાના અબ્રારૂલ હક (રહ.) ફરમાવે છે કે “અમારા એક સાથી હતા. જેમના વાલિદ સાહબ ખુદ આલિમ હતા અને પઢાવતા હતા. જેના કારણે તે ઘરમાંજ રહેતા હતા અને વાલિદ સાહેબ પાસે સબક પઢતા હતા. તે જ્યારે મોટા થયા તો તેમની શાદી થઈ ગઈ. તેઓ પઢવામાં ધ્યાન આપતા ન હતા જેના કારણે એક દિવસ તેમના વાલિદ રડવા લાગ્યા અને બોલ્યા “મારી તમન્ના હતી કે તમો આલિમ બનતે પણ અહીં રહીને તમો પઢી નહીં શકો.” તે સહારનપૂરનો સફર કરી ચૂક્યા હતા. સંભવત તેઓ સહારનપૂર કે દેવબંદમાં પઢેલા પણ હતા. એટલે તેમણે કહ્યું “જો તમો સહારનપૂર કે દેવબંદ જાવ તો પઢી શકો છો અને આમ થાય એ મારા માટે ખુશીની વાત છે.” આ વાતથી દીકરાના મનમાં ચોટ લાગી અને તે તૈયાર થઈ ગયા. તેણે પોતાની બીવી માટે વિચાર્યું કે ન જાણે કેવી પરિસ્થિતીઓ પચદા થાય ક્યારે પાછા ફરવાનું થાય તો તેણે બીવીને તલાકે રજઈ આપી. તેણીએ કહ્યું “મસ્અલા અનુસાર મને હક છે કે હું ઈદત પછી બીજા નિકાહ કરી લઈશ. પણ આપની રાહ જોઈશ આપ જ્યારે પઢીને આવશો તો હું

ફરીવાર આપથી નિકાહ કરી લઈશ.

આપે જોયું! જે માનો એક દીકરો હોય, યુવાન દીકરો હોય તે મા દીનના ખાતર આવી કુરબાની આપે કે જાવ બુખારથી સહારનપૂર પઢવા માટે જાવ. (ઉસૂલુલફલાહ વઅઝ મૌલાના અબ્રારૂલ હક સા.)

૧૮૧. હઝરત મૌલાના મુફતી તકી ઉસ્માની સાહબ (દા.બ.)ની વાલિદહ

હઝરત મુફતી તકી ઉસ્માની સાહબ દા.બ. પોતાની માના વિશે લખે છે.

રૂઝ રજબની સાંજના અહકરની વાલિદહ માજિદહ (રહ.) આ ફના થનાર દુનિયાથી ફૂચ કરીને પોતાના હકીકી માલિકથી જઈ મળી ગયા. ઈન્ના લિલ્લાહિ વ ઈન્ના ઈલયહિ રાજિઉન.

હઝરત વાલિદ સાહબ (મૌલાના મુફતી શફીઅ સાહબ રહ.)ની વફાત બાદ અહકરની નીજ (અંગત) જીવનનો સૌથી મોટો સહારો અને સૌથી મોટો સરમાયો (પૂંજ) વાલિદહ માજિદહની ઝાત હતી. એક લાંબી મુદત (પચારી)માં રહેવા અને દુખોથી ચૂર હોવા છતાં તેણીની મહેરબાનીનો છાયો અમારા દુખ દર્દની દવા હતી અને તેણીની એક મહેરબાનીની નઝર જીવનના ગમોના બધાંજ કડવાસને ભૂલાવી દેતી હતી આજે આ છાયો માથા પરથી ઉઠી ગયો. આ અણમોલ દૌલત ચાલી ગઈ અને સુફૂન તથા આફિયતની દુનિયાવી જન્નતનો દ્વાર બંધ થઈ ગયો.

આ દુનિયામાં મા કોને વહાલી ન હોય? અને કોણ છે જેને આ નેઅમતના જતી રહેવા પર દુખ ન થાય? પરંતુ મારી મા અલ્લાહ તઆલા તેમને પોતાની રહમતોમાં ઢાંકીને હમેશાંની રાહતો નસીબ ફરમાવે (આમીન), તે માઓમાંથી હતી જેનો ખોળો બાળકના માટે ફક્ત એક આરામદાયક જગ્યાજ નહિ બલ્કે તા’લીમ અને તરબિયતનું અસરકારક મરકઝ પણ હોય છે. જ્યાં કિતાબોની જગ્યાએ કાર્ય વડે જીવનના અદબો (સંસ્કારો) શીખાવવામાં આવે છે. તેણી કોઈ કોલેજ, યુનિવર્સિટી કે કોઈ મદ્રેસાથી તા’લીમ પ્રાપ્ત કરેલી સ્ત્રી ન હતા બલ્કે તેણીનું શિક્ષણ ઘરમાંજ કુર્આન મજીદ, ઉર્દૂ, દીનીયાત સુધીજ મહદૂદ (મર્યાદિત) હતું. પરંતુ જીવન ગુજારવાના તરીકા અને કાર્યોની જે

ઉત્તમતા, તા'લીમ અને તરબિયતનો જે અંદાજ અને દેશ તથા કૌમના મસાઈલથી જે સબંધ તેણીને પ્રાપ્ત હતો તે આજની ડિગ્રીઓ મેળવેલી સ્ત્રીઓમાં પણ જોવા મળતો નથી. સબ્ર, કનાઅત (સંતોષ), મુહબ્બત અને મેહનત, ઈસાર (બીજાને પોતાના પર ઉત્તમતા દેવું) અને ખુદારી, હિંમત અને બુલંદ હોસલો તેણીની અંદર સમાયલો હતો. હઝરત વાલિદ સાહબ (રહ.)નું પુરું જીવન દીનના માટે મહેનત અને કાર્યનુંજ નામ હતું. વાલિદહ માજિદહએ દરેક પ્રકારની ઠંડી ગરમ હાલતો, તંગી, ખટાસ તથા હઝરત વાલિદ સાહબની સાથે લાગેલા કામોમાં ફક્ત તેમનો સાથજ ન આપ્યો બલ્કે ઘરના કામો અને ફિકરોથી તેમનું દિમાગ બની શક્યું ત્યાં સુધી ખાલીજ રાખ્યું. અલ્લાહ તઆલાથી ઉમ્મીદ છે કે ઈન્શા અલ્લાહ તઆલા એના વતિ વાલિદ સાહબના બધાંજ નેક કામોમાં અને સદકાતે જારિયહમાં તેણીનો એક ખાસ ભાગ ચોક્કસ રહેશે.

ઔલાદ પરના મા બાપના એહસાનોની કોણ ગણતરી કરી શકે છે? અમે તો તેણીને જ્યારે જોયા અમારા જ ફાયદાના કોઈને કોઈ કામમાં લાગેલી હોતી. પરંતુ મા હોવાના લઈ તેણીના જે એહસાનો મારા પર છે તે ઉપરાંત તેણી મારી શિક્ષિકા અને ઉસ્તાદની પણ હતા. મારા નાનપણમાં જ્યારે હઝરત વાલિદ સાહબ (રહ.) પાકિસ્તાન તશરીફ લાવ્યા તો અહીં કોઈ બાકાયદા દીની દર્સગાહ ન હતી જેથી અહકરની શરૂઆતની તા'લીમ ઘરમાંજ થઈ અને એ ગાળામાં માથી અહકરે સીરતે ખાતિમુલ અંબિયા અને બિહિશતી ગૌહરનો એક સારો એવો ભાગ પઢી લીધો અને આજ બે કિતાબો મારી ઉર્દૂ તા'લીમની સંપૂર્ણ દુનિયા હતી. એ પહેલાં અને એના પછી અહકરે ઉર્દૂ ભાષા દર્સના તૌર પર શિક્ષણીત રીતે કદી પઢી નથી. જેથી ઉર્દૂ શબ્દો ઓળખવાનો જે ભાગ અહકરના પાસે છે તે બુનિયાદી રીતે વાલિદહ સાહેબાના વાસ્તાથી જ મળ્યો છે.

વાલિદહ માજિદહ હઝરત મૌલાના અશરફ અલી થાનવી (રહ.)થી બયઅત હતા અને અલ્લાહ તઆલાએ તેણીને ઈબાદતનો એક ખાસ શોખ આપ્યો હતો. જ્યાં સુધી માંદગીએ તેણીને ખાટલામાં ન નાખી દીધા ત્યાં સુધી રોજ તિલાવત, મુનાજાતે મકબૂલ, ઝિક, તસ્બીહાત અને નફલ નમાઝોના મા'મુલો કદી છૂટ્યા નહીં. તેણી સવારના પહોળથી લઈ અર્ધી રાત સુધી કોઈ આરામ કર્યા વિના ઘરના કામો, ઔલાદની દેખભાલ, હઝરત વાલિદ સાહબના જરૂરી કામોને

અંજામ દેવા, વુધ્ધ સાસુની બિદમત અને બીજા હકોને અદા કરવામાં લાગેલી રહેતી અને અર્ધી રાત સુધી ફરસદ અને આરામનું તેણીના જીવનમાં કોઈ સ્થાન ન હતું. પરંતુ આ બધાં કામોના હોવા છતાં તેણીના મામુલાત (નિત્યકાર્યો)માં કોઈ ફરક ન પડતો. અલ્લાહ તઆલાએ તેણીને બે વખત હજ અને એક વખત ઉમરહ કરવાની સઆદત અર્પણ કરી અને ત્યાં તેણીએ અલ્લાહના સાથે ઉચ્ચ લગાવનો દેખાવ કર્યો. છેલ્લી ઉમરમાં પણ ઉમરહ કરવા જવા માટે અમુક રકમ જમા કરી હતી કે બીમારીથી જરાક છૂટકારો મળે તો ઉમરહની સઆદત મેળવું પરંતુ ત્યાર બાદ ફરી આ મોકો ન મળ્યો.

ઉમરના છેલ્લા તેર વર્ષ વાલિદહ સાહેબાએ અંદાજે લગાતાર પથારીમાંજ પસાર કર્યા. આ દિવસોમાં પણ તેણીની ઈબાદતના મા'મુલાત ચાલુજ રહ્યા પરંતુ લકવાના હુમલા પછી જ્યારે બિલકુલ માઝૂર થઈ ગયા કદાચ મુકલ્લફ (શરીઅતના અહકામના પાલન માટે સમર્થ) પણ ન રહ્યા હશે. (તેજ સમયમાં છૂટ્યા) પરંતુ નમાઝ રોઝાનો પૂરો ફિદયો આપતા રહેતા અને થોડાં સમયથી નમાઝના સમયે કિબ્લા શરીફ તરફ મોં કરીને બેસી જતા અને જેટલું બની શકતું પઢી લેતા. ૨૦ રજબ સોમવારના જ્યારે તરસના લઈ પાણી વધારે પી લુધું એટલું કે પેટ ઘણુંજ ફૂલી ગયું આજ પરેશાનીની હાલતમાં ઈશાની અઝાન થઈ ગઈ તો તેણી સૂવા પહેલા રોજના જેમ કિબ્લા તરફ મોં કરવા લાગ્યા અને કિબ્લા તરફ ફરી જઈ અયાનક બિસ્તરા પર પડી ગયા. મારા ભઈ જનાબ મુહમ્મદ રઝી સાહબ દા.બ.એ જેમના ઘરમાં તેણી તે સમયે રહેતા હતા ઉચકવા માંડ્યા તો લાગ્યું કે ફરી લકવાનો હુમલો થયો છે. આજ ગાળામાં કેટલીક વખત ઉલટી થઈ અને બોલવાની શક્તિ પણ ન રહી. હજી આજ હાલત ચાલતી હતી કે અયાનક વાલિદહના હાથ હાલવા લાગ્યા એવું લાગ્યું જાણે તકિયા નીચેથી કંઈક શોધી રહ્યા છે. તકિયાના નીચે તેણીની તસ્બીહ રહેતી હતી અહકરે તસ્બીહ તેણીના હાથમાં આપી તો બબર પડી કે તસ્બીહ જ શોધતા હતા. ઝબાનથી તો બોલી શકતા ન હતા પરંતુ હાથથી જલ્દી જલ્દી તસ્બીહ ફેરવી અને આવી રીતે તસ્બીહ પઢતાં પઢતાં બેહોશ થઈ ગયા.

હોશ અને હવાસની દુનિયામાં તેણીના શરીરનું છેલ્લું હલન નમાઝના માટે અને હાથોની છેલ્લી હરકત તસ્બીહના માટે થઈ તે પછી ડૉક્ટરોના કહેવાથી તેણીને ડીફેન્સ મેડિકલ સેન્ટર (સંરક્ષણ તબીબી

કેન્દ્ર)માં દાખલ કરવામાં આવ્યા. ત્યાં બે રાત બે દિવસ રહેવાના ગાળામાં અલગ અલગ ડૉક્ટરો પોતાની બનતી કોશિશ કરતા રહ્યા પરંતુ વાલિદહ સાહેબાએ પોતાની લાંબી માંદગી વેઠીને આ દુનિયાથી મોં ફેરવી લીધું હતું. સોમવારથી જુમેરાત સુધી બેહોશ રહ્યા. જુમેરાતના દિવસે ચાર કલાકે અચાનક સાંસ વધુ ચાલવા લાગ્યો. અંદાજથી આજ લાગતું હતું કે આ જીવનના અંતિમ સાંસ છે. ડૉક્ટરોએ પોતાની કોશિશ ચાલુ રાખી અને અહકરે સિરાણે ઉભા રહી સૂરએ યાસીન શરીફની તિલાવત ચાલુ કરી. સૂરતની છેલ્લી આયતો જ ઝબાન પર હતી કે વાલિદહ સાહેબાએ છેલ્લી હિયકી લીધી અને વર્ષોની તકલીફ વેઠ્યા પછી અચાનક હંમેશાનું ચેન મળી ગયું. અલ્લાહ તઆલા તેણીને જન્નતમાં ઉંચું સ્થાન અર્પણ કરે. આમીન.

અંદાજે ૪-૩૦ કલાકે મૃત્યું થયું. અસર પહેલાં પહેલાં તેમને દારુલ ઉલૂમ કોરંગી લાવ્યામાં આવ્યા. મગરિબ પછી ગુસ્લ આપી કફન દેવામાં આવ્યું. ઈશા પછી અહકરના શેખ અને મુરબ્બી આરિફ બિલ્લાહ હઝરત મૌલાના ડૉક્ટર અબ્દુલ હય સાહબ (રહ.) (સદર દારુલ ઉલૂમ કરાંચી) એ જનાઝાની નમાઝ પઢાવી અને રાત્રે બાર કલાકથી પહેલાં પહેલાં વાલિદહ સાહેબા અહકરના વાલિદ સાહબની કબ્રના સમીપે પોતાની આરામની જગ્યાએ પહોંચી ગયા. જો કે જનાઝાની નમાઝ અને દફન વિધી રાતના સમયે થઈ. ઘણાં સબંધી ઓને વફાતની ખબર ન પહોંચી શકી છતાં શહેરના આજુબાજુથી લોકોનો મોટો સમૂહ જનાઝાની નમાઝમાં પહોંચી ગયો હતો અને દીનદાર મુસલમાનોની એક મોટી જમાત નમાઝમાં શામિલ થઈ.

આ બધી વાતો આ વાતની નિશાની છે કે અલ્લાહ તઆલાની રહમતે તેણીને મકબૂલિયત અર્પણ કરી છે. તેર વર્ષની સબ્ર વાળી તકલીફો અને બીમારીઓ પછી અલ્લાહ તઆલાએ તેણીને પાક સાફ કરી પોતાના પાસે બોલાવ્યા છે અને હવે ઈન્શા અલ્લાહ તઆલા દરેક પ્રકારની તકલીફોથી છૂટકારો મેળવી રાહત અને શાંતિ, આફિયત અને ઈત્મિનાનના સાથે જન્નતમાં પહોંચી છે. તેણીને સુકુનની ઘણી તમન્ના હતી. બીજા કોઈને દુઆ આપતી તો પણ કહેતી “અલ્લાહ તઆલા તુમ્હે સુકૂન અતા ફરમાએ” ઈન્શા અલ્લાહ તેણીને હવે સુકૂન મળી ગયું છે. (નુકૂશે રફતગાં પાના ૧૫૮ થી ૧૬૩)

ઈદારહ ફૈઝે દારૈન

સરપરસ્ત

હઝરત મૌલાના ગુલામ મુહમ્મદ વસ્તાન્વી સાહબ (દા.બ)

કમીટી મેમ્બર

- (૧) હઝરત મૌલાના અબૂબક્ર સાહબ મોસાલી (દા.બ.)
- (૨) હઝરત મૌલાના મેઅરાજ અહમદ દેસાઈ સાહબ તડકેશ્વરી (દા.બ.)
- (૩) મૌલાના મુહમ્મદ ઈદ્રીસ પટેલ ફલાહી (વરેઠી)

ઈદારહ ફૈઝે દારૈનના હેતુઓ

- (૧) અલગ અલગ ભાષાઓમાં દીની કિતાબો લખી અને છાપી તેને વેંચવું અને વહેંચવું.
- (૨) મસુલમાનોનાં ગરીબ વિસ્તારોમાં મકાતિબ અને મદારિસ કાયમ કરવું અને તેની મદદ કરવું.
- (૩) દીની પમ્ફલેટ છાપીને અને બયાનાત વતી મુસલમાનો સુધી સહીહ દીન પહોંચાડવું.
- (૪) ગરીબ તલબા અને ગરીબ મુસલમાનોની મદદ (પણ શામિલ કરવાનો ઈરાદો છે.)

Writer

(Moulana) MUHAMMED IDRIS PATEL FALAHI

IDARA FAIZ-E DARAIN

At Post: Varethi - 394110, Via Kim,

Dist. Surat (Gujarat) INDIA

Ph.: 0091-2623-233262

Mob.: 9879241564